ΜΗΤΡΟΤΗΣ

PAUL ÉMILE BIGEARD

ΓΑΛΛΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΕΤΟΣ Η' — 1934
ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΕΚΤΟΣ | ΑΘΗΝΑΙ, 1 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1934 | ΤΕΥΧΟΣ 189

ΒΡΑΔΥΝΟ

Τὶς κορυφὲς στολίζει ἡ δύση
μὲ φωτοστέφανους χλωμοὺς
κι' ἡ αὔρα στὰ δάση ἔχει λικνίσει
τῶν δέντρων τοὺς συλλογισμούς.

Ὥρα γαλήνια, ἥσυχο ἀγέρι,
καρδιὰ ποὺ ἀρχίζει νὰ πονεῖ.
Σβύνει σιγὰ τὸ καλοκαῖρι
κι' ἡ νοσταλγία τὸ τυραννεῖ.

Στιγμὴ σὰν ψέμμα. Τὰ δυὸ μάτια
σκέψη τὰ ἐθάμπωσε χρυσῆ:
—στὰ πονηρὰ τὰ μονοπάτια
κρυφὰ ἐπληγώθηκες καὶ σύ.

Τὸ δέντρο τὸ συλλογισμένο
γέρνει σιγὰ νὰ κοιμηθεῖ,
μὰ τὸ φεγγάρι ἐρωτευμένο
τὴ σκιά σου παρακολουθεῖ.

Θεοὶ ἀγρυπνοῦνε μὲς στὰ δάση,
κι' οἱ ἐλπίδες τρέμουν στὰ κλαδιὰ
κι' οὔτε βολεῖ νὰ ξαποστάσει
ἀπ' τὴν ἀγάπη αὐτὴ ἡ καρδιά.

Ἀπὸ τὴ διάφανη ματιά σου,
ἡ σκέψη ἀβέβαιη νὰ φανεῖ
—τρέμουν σιγὰ τὰ βλέφαρά σου
κι' ἄγνωστο φῶς τὰ τυραννεῖ.

Τοῦ χωρισμοῦ τὸ σκληρὸ χέρι
τὸ βλέπεις, φτάνει σιωπηλά:
μήνυμα θεῖο, τὸ χρυσὸ ἀστέρι
πέφτει καὶ σπάζει ἀπὸ ψηλά!

Θεοὶ ἀγρυπνοῦνε μὲς στὰ δάση
κ' ἡ ἐλπίδα τρέμει στὰ κλαδιὰ
κι' οὔτε μπορεῖ νὰ ξαποστάσει
ἡ μοιρασμένη σου ἡ καρδιά.

Μ. ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΖΩΗΝ ΚΑΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΕΧΝΗΝ

ΟΤΑΝ ΘΕΛΗ ΚΑΝΕΙΣ ΝΑ ΠΝΙΓΗ...

Νέα πάλι ἐκστρατεία κατὰ τῶν ἀσέμνων δημοσιευμάτων. Ἐμπρός, μάρς! Τὰ ἄσεμνα φυλλάδια καὶ περιοδικὰ θὰ κατάσχωνται ἀπ' τὴν Ἀστυνομία καὶ οἱ ἐκδότες των θὰ παραπέμπωνται κτλ. Διαβάζω τὴ σχετικὴ εἴδηση καὶ νομίζω πὼς κρατῶ, κατὰ λάθος, στὰ χέρια μου, ἐφημερίδα παλιᾶς ἡμερομηνίας. Γιατὶ τὰ ἴδια πράματα θυμοῦμαι νὰ τἄχω διαβάσει καὶ πέρσυ καὶ πρόπερσυ καὶ ἀντιπρόπερσυ. Καὶ ὅμως ἡ ἐφημερίδα ποὺ κρατῶ εἶναι τῆς ἡμέρας. Ἁπλούστατα, ἡ ἐκστρατεία κατὰ τοῦ ἀσέμνου ἐπαναλαμβάνεται. Καὶ, γιὰ νὰ ἐπαναλαμβάνεται μιὰ ἐκστρατεία, σημαίνει ὅτι ὁ ἐχθρὸς κρατεῖ ἀκόμα στερεὰ τὰ πόστα του. Κλείνω, λοιπόν, τὴν ἐφημερίδα μου καὶ ἐπιφυλάσσομαι νὰ διαβάσω τὴν ἴδιαν εἴδηση ὕστερ' ἀπὸ ἕξη μῆνες, ποὺ θὰ ξαναρχίση ἡ νέα ἐκστρατεία.

Ἡ ἱστορία αὐτὴ εἶναι μιὰ πολὺ παλιὰ ἱστορία. Ἐδῶ καὶ δέκα χρόνια — ἴσως νὰ εἶναι καὶ περισσότερα — εἶχα τὴν τιμή, ὄχι ὅμως καὶ τὴν εὐχαρίστηση, νὰ βρεθῶ κ' ἐγὼ μέσα σὲ μιὰ ἐπιτροπὴ ποὺ εἶχε καταρτίσει καὶ τότε τὸ ὑπουργεῖο τῶν Ἐσωτερικῶν, γιὰ τὴν καταδίωξη τῶν ἀσέμνων ἐντύπων. Πρὶν λάβουμε κανένα μέτρο, ἀποφασίσαμε νὰ καλέσουμε τοὺς ἐκδότες τῶν ἐντύπων αὐτῶν καὶ νὰ τοὺς κάνουμε, μὲ τὸ καλό, σχετικὲς συστάσεις. Τὴν ὡρισμένην ἡμέρα οἱ ἄνθρωποι εἶχαν συγκεντρωθῆ σ' ἕνα γραφεῖο τοῦ ὑπουργείου, ἀποφασισμένοι νὰ μᾶς βάλουν σὲ δύσκολη θέση. Ἀφοῦ ἄκουσαν τὶς συστάσεις τοῦ προέδρου μας, ἕνας ἀπ' αὐτούς, ὁ προμελετημένος, ὡς φαίνεται, ἀλλὰ καὶ ὁ πιὸ ἔξυπνος, ἐπῆρε τὸ λόγο:

— Θὰ συμμορφωθοῦμε πολὺ εὐχαρίστως, κύριε πρόεδρε, εἶπε, ἀρκεῖ νὰ μᾶς ὑποδείξετε ποιὰ πράματα θεωρεῖτε ἄσεμνα, ὡς εἰκόνες καὶ ὡς κείμενο.

Καταλάβαμε ἀμέσως τὴν παγίδα ποὺ μᾶς εἶχαν στήσει. Ἂν τοὺς λέγαμε πὼς ἄσεμνα θεωροῦμε τὰ γυμνὰ σώματα, θὰ μᾶς ρωτοῦσαν ἂν ἀποκλείεται καὶ ἡ δημοσίευση ὅλων τῶν γυμνῶν ποὺ βρίσκονται στὶς γλυπτοθῆκες καὶ τὶς πινακοθῆκες. Καὶ πάλι, ἂν τοὺς λέγαμε πὼς ἄσεμνα δημοσιεύματα θεωροῦμε ὅσα μιλοῦν μὲ τρόπον ἀνοιχτὸ γιὰ τὶς σεξουαλικὲς σχέσεις τῶν φύλων, θὰ μᾶς ρωτοῦσαν ἂν ἀποκλείεται καὶ ἡ δημοσίευση ὅλων τῶν κλασικῶν καὶ ἱερῶν κειμένων, ποὺ μιλοῦν γιὰ τέτοια πράματα. Ἂν δοκιμάζαμε πάλι νὰ τοὺς κάνουμε διάκριση μεταξὺ ἔργων τέχνης καὶ ἔργων ποὺ δὲν ἔχουν καμμιὰ σχέση μὲ τὴν τέχνη, θὰ μᾶς ζητοῦσαν νὰ τοὺς προσδιορίσουμε ποῦ σταματοῦν τὰ σύνορα τῆς τέχνης καὶ ἀπὸ ποῦ ἀρχίζουν τὰ σύνορα τοῦ αἰσχροῦ καὶ τοῦ ἀσέμνου. Καὶ θὰ ἦταν πολὺ δύσκολο νὰ τοὺς ἀπαντήσουμε μὲ συνταγὲς καὶ κανόνες. Ἡ παγίδα ἦταν φανερή, καὶ ἡ ἐπιτροπή, ποὺ εἶχε βρεθῆ ἀπροετοίμαστη νὰ τὴν ξεφύγη, βρέθηκε σὲ πραγματικὴ ἀμηχανία. Γιὰ νὰ βγοῦμε ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀμηχανία, ἐγύρισα τότε καὶ εἶπα στὸ νεαρὸ κύριο ποὺ εἶχε μιλήσει.

—Νὰ σοῦ πῶ, φίλε μου. Γιὰ νὰ μὴν πελαγώνουμε σὲ θεωρίες, σᾶς παρακαλοῦμε, ἁπλούστατα, νὰ μὴ δημοσιεύετε ἐκεῖνα ἀκριβῶς ποὺ ἐσεῖς θεωρεῖτε σεμνά. Γιατὶ φαίνεται ὅτι τὰ ἴδια πράματα ἐμεῖς τὰ θεωροῦμε ὡς ἄσεμνα.

Ἀλλ' αὐτὴ ἦταν μιὰ ὑπεκφυγή, δὲν ἦταν μιὰ ἀπάντηση Οἱ ἐκδότες ἀπεχώρησαν, ἐμεῖς βγάλαμε μιὰν ἀπόφαση, ἡ Ἀστυνομία ἐπιφορτίσθηκε νὰ τὴν ἐφαρμόση, μερικὰ ἔντυπα κατασχέθηκαν, οἱ ἐνδιαφερόμενοι κατέφυγαν στὰ δικαστήρια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν — δὲν ξέρω τί καὶ πῶς — νὰ «ἐπανέλθουν δριμύτεροι». Καὶ νὰ αὐξήσουν τὴν κυκλοφορία τους. Διότι, ἁπλούστατα, ἂν εἶχαν ἐναντίον τους τὸ Κράτος, εἶχαν μαζί τους τὴ δύναμη τοῦ μεγάλου Κοινοῦ.

Καὶ φαίνεται πὼς ἐξακολουθοῦν νὰ τὴν ἔχουν ἀκόμα. Τὶς προάλλες ἦρθε στὸ γραφεῖο μου, καταγανακτισμένος, ἕνας καλὸς ἄνθρωπος.

— Εἶμαι περιπτεριοῦχος, κύριε. . . μοῦ εἶπε. Καὶ ἐπειδὴ ἔχω κ' ἐγὼ παιδιά, σᾶς παρακαλῶ νὰ γράψετε γι' αὐτὴ τὴν κατάσταση. . .

— Ποιὰ κατάσταση ; τὸν ἐρώτησα.

— Γι' αὐτὲς τὶς αἰσχρὲς φυλλάδες, κύριε. Δὲ φαντάζεσθε τί γίνεται καθεμέρα στὸ περίπτερό μου. Ὅλα τὰ παιδάκια, ὅλα τὰ κοριτσόπουλα, ὅλα τὰ ἀνήλικα, μὲ τὶς σάκκες τοῦ σχολείου, ἔρχονται, κοπάδι, κι' ἀγοράζουν ἀπὸ δαῦτες. Ποῦ θὰ πάη αὐτὴ ἡ κατάσταση ; Νὰ γράψετε, κύριε, νὰ καυτηριάσετε, γιὰ νὰ σωθῆ ἡ κοινωνία.

— Ἀντὶ νὰ γράψω ἐγώ, τοῦ εἶπα, δὲ θὰ ἦταν ἁπλούστερο καὶ πρακτικώτερο νὰ πάψης ἐσὺ νὰ παίρνης στὸ περίπτερό σου τὶς αἰσχρὲς αὐτὲς φυλλάδες καὶ νὰ τὶς πουλᾶς στὰ ἀνήλικα ;

Ἔφυγε χωρὶς νὰ μοῦ δώση καμμίαν ἀπάντηση. Ἕνας ἄλλος, πάλι, τὴν περασμένη ἑβδομάδα, κρατοῦσε, μέσα στὸ σιδηρόδρομο Ἀθηνῶν—Πειραιῶς, μιὰ ἐφημερίδα καὶ φώναζε:

— Ὁρίστε, κύριοι! Ὁρίστε ἐφημερίδες! Ὁρίστε ζουγραφιές! Ὁρίστε περιγραφές! Αὐτὲς δὲν εἶναι ἐφημερίδες, κύριοι. Εἶναι καταγώγια. Μόνο τὸ κόκκινο φαναράκι τοὺς λείπει. Καὶ τὶς βάζουμε στὰ σπίτια μας. Καὶ τὶς διαβάζουν οἱ γυναῖκες μας καὶ τὰ παιδιά μας. Τί προκοπὴ περιμένετε ὕστερα ;

Ἐνόμιζε κανεὶς ὅτι, ὕστερ' ἀπὸ τέτοιαν ἀγανάχτηση, θὰ ξέσχιζε τὴν ἐφημερίδα καὶ θὰ πετοῦσε τὰ κομμάτια της ἀπ' τὸ παράθυρο, νὰ τὰ πάρη ὁ ἄνεμος. Αὐτὸς τὴ δίπλωσε προσεχτικὰ καὶ τὴν ἔβαλε στὴν τσέπη του. Τότε κάποιος ἄλλος ἐπιβάτης τοῦ εἶπε εὐγενέστατα:

— Μὲ συγχωρεῖτε, κύριε. Ὅ,τι καὶ νὰ πῆτε, ἔχετε δίκιο. Ἀλλὰ γιατὶ τὴν ἀγοράζετε αὐτὴν τὴν ἐφημερίδα ; Ἀγοράστε καμμιὰν ἄλλη.

Ἐθύμωσε.

— Δὲν μπορῶ νὰ μὴν τὴν ἀγοράσω, κύριε. Αὐτὴ μοῦ ζητοῦν στὸ σπίτι μου οἱ γυναῖκες. Κρατοῦν, βλέπετε, τὴ συνέχεια· τί θέλετε νὰ κάνω ;

Καὶ ἐξακολούθησε νὰ φωνάζῃ.

Αὐτὸ μοῦ θύμισε ἕνα σεβαστὸ καὶ πολὺ «καθὼς πρέπει» κύριο, πού, ἐδῶ καὶ κάμποσα χρόνια, εἶχε παρουσιασθῆ, κάποιο καλοκαῖρι, στὸν ἀστυνόμο τῆς Κηφισιᾶς καὶ τοῦ εἶπε:

— Σᾶς παρακαλῶ, κύριε ἀστυνόμε, νὰ καλέσετε τοὺς κυρίους . . . (καὶ ἔδωκε τὰ ὀνόματα δύο νέων) καὶ νὰ τοὺς ἀπαγορέψετε νἄρχωνται στὸ σπίτι μου.

— Σᾶς ἔκλεψαν τίποτε ; τὸν ἐρώτησε ὁ ἀστυνόμος. Σᾶς ἀπειλοῦν τὴ ζωή σας ;

— Ὄχι, κύριε ἀστυνόμε. Δὲν μπορῶ νὰ πῶ τέτοιο πρᾶμα. Ἀλλὰ ἔρχονται καὶ σαλιαρίζουν μὲ τὰ κορίτσια μου.

Ἁπλούστατα, κι' αὐτός, ἀντὶ νὰ διώξη μόνος του, ὅπως εἶχε δικαίωμα, ἀπὸ τὸ σπίτι του τοὺς ἀνεπιθύμητους ἐπισκέπτες, ἢ νὰ συμμαζέψη τὰ κορίτσια του, περίμενε τὴ σωτηρία τῆς οἰκογενειακῆς του ἠθικῆς ἀπὸ τὴν Ἀστυνομία.

Μὲ ὅλα αὐτὰ δὲ θέλω νὰ πῶ ὅτι τὸ Κράτος δὲν ἔχει χρέος νὰ προστατεύη τὴν ἠθικὴ τῶν πολιτῶν του. Ἀλλὰ πρέπει νὰ τὸ βοηθοῦν καὶ οἱ πολῖτες. Διότι, ἐπιτέλους, ὅταν θέλη κανεὶς νὰ πνιγῆ, εἶναι κάπως δύσκολο νὰ τὸν ἐμποδίσουν οἱ ἄλλοι νὰ τὸ κάνη.

ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ

ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΑΙ

ΘΕΟΔΩΡΟΣ Ν. ΣΥΝΑΔΙΝΟΣ

Μεταξύ τῶν ὀλίγων θεατρικῶν συγγραφέων τῆς προκοπῆς ποὺ ἔχομεν, ὁ Θεόδωρος Συναδινὸς εἶναι «ὁ περισσότερον γεννημένος διὰ τὸ θέατρον». Ἡ τελευταία αὕτη φράσις ἐγράφη ἄλλοτε διὰ τὸν κ. Σπ. Μελᾶν ἀπὸ ἕνα τῶν θαυμαστῶν του. Ἀλλὰ ἐγώ, χωρὶς νὰ θέλω νὰ ὑποτιμήσω οὔτε τὰ φυσικὰ χαρίσματα τοῦ κ. Μελᾶ, ἀλλ' οὔτε καὶ ν' ἀντικρούσω τὴν περὶ αὐτῶν γνώμην τοῦ θαυμαστοῦ του, οἰκειοποιοῦμαι τὴν φράσιν καὶ τὴν μεταχειρίζομαι ὡς τὴν μᾶλλον ἁρμόζουσαν προκειμένου νὰ γίνῃ λόγος περὶ τοῦ Συναδινοῦ καὶ τοῦ θεατρικοῦ του ἔργου. Διότι πράγματι ὁ Συναδινὸς ἐγεννήθη διὰ τὸ θέατρον. Δι' αὐτόν, τὸ θέατρον εἶναι θρησκεία, πίστις. Πιστεύει εἰς αὐτό, ἐργάζεται δι' αὐτό, ζῇ δι' αὐτό. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ μακαρίτου Κορομηλᾶ, ὁ ὁποῖος ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ εἰπῇ ὅτι ἀπέθανεν εἰς τὰ σκωληκόβρωτα τότε σανίδια τῆς ἑλληνικῆς σκηνῆς, διὰ τὰ ὁποῖα ἐθυσίασεν, ἐκτὸς τῆς ζωῆς του, καὶ ὁλόκληρον τὴν μεγάλην του περιουσίαν, ἀποθανὼν κυριολεκτικῶς ἐπὶ τῆς ψάθας, μόνος ὁ Συναδινὸς ἀφωσιώθη ψυχῇ τε καὶ σώματι εἰς τὴν λατρείαν τοῦ θεάτρου. Διὰ πᾶν ὅ,τι σχετίζεται μὲ αὐτὸ ἐνδιεφέρθη πάντοτε μὲ ὅλας του τὰς δυνάμεις.

Ἡ Ἐπαγγελματικὴ Σχολὴ Θεάτρου, ἡ ὁποία, μετὰ τὴν ἵδρυσιν τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου, ὑπήχθη εἰς αὐτό, μετονομασθεῖσα εἰς Δραματικὴν Σχολὴν τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου, εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἱδρύθη ὑπὸ τοῦ Σωματείου τῶν Ἑλλήνων Ἠθοποιῶν, ἀλλ' ὁλόκληρος ἡ μετέπειτα δρᾶσις αὐτῆς, ἥτις διὰ τῶν ἀποτελεσμάτων της ἐπετάχυνε τὴν ἵδρυσιν τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου, εἶναι ἔργον τοῦ Συναδινοῦ καὶ τῶν ὀλίγων συνεργατῶν των.

Διὰ νὰ ἐκτιμηθῇ δὲ δεόντως ἡ ἀφοσίωσις καὶ ἡ ἀγάπη του πρὸς τὸ θέατρον, πρέπει νὰ σημειωθῇ ἐνταῦθα, ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἱδρύσεως τῆς Ἐπαγγελματικῆς Σχολῆς Θεάτρου, καίτοι δὲν εὑρίσκετο εἰς φιλικὰς σχέσεις μετὰ τοῦ κ. Φώτου Πολίτου, αὐτὸ δὲν τὸν ἠμπόδισε ν' ἀποταθῇ πρὸς αὐτὸν καὶ νὰ τοῦ ζητήσῃ ν' ἀναλάβῃ τὴν διδασκαλίαν τοῦ μαθήματος τῆς ὑποκριτικῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς Δραματολογίας, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον, πρὸς εὐτυχίαν τῆς Σχολῆς, ἐδέχθη ὁ κ. Πολίτης, ὅστις ἔκτοτε, μετὰ τοῦ Συναδινοῦ — χωρὶς νὰ ὑποτιμηθῇ καὶ ἡ ἐργασία τῶν λοιπῶν συνεργατῶν του — ἀνήγαγον τὴν Σχολὴν εἰς περιωπὴν ἡ ὁποία ἀφόβως δύναται νὰ ὑποστῇ οἱανδήποτε σύγκρισιν πρὸς τὴν τῶν ἔξω τῆς Ἑλλάδος ὁμοειδῶν, ἀλλὰ καὶ πολὺ παλαιοτέρων αὐτῆς ἱδρυμάτων. Εἶναι ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας ὅτι θὰ μείνουν ἀλησμόνητοι αἱ μαθητικαὶ ἐπιδείξεις τῆς ἐν λόγῳ Σχολῆς, ὀφειλόμεναι πᾶσαι εἰς τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ Συναδινοῦ, ὁ ὁποῖος παρέσχεν ὅλα τὰ μέσα εἰς τοὺς καθηγητὰς αὐτῆς νὰ ἐμφανίσουν τὸ ἀνθρώπινον ὑλικὸν τῆς Σχολῆς εἰς παραστάσεις, αἱ ὁποῖαι, κατὰ κοινὴν ὁμολογίαν, δὲν ὑπελείφθησαν καθόλου τῶν μεγαλειτέρων τότε ἀθηναϊκῶν θεάτρων. Ἀπὸ τὰς ἐπιτυχεῖς αὐτὰς παραστάσεις τῆς Ἐπαγγελματικῆς Σχολῆς Θεάτρου ἀνεγνωρίσθη γενικῶς καὶ ἡ σκηνοθετικὴ ἱκανότης τοῦ κ. Φ. Πολίτη, ἡ κατόπιν πρόσληψις τοῦ ὁποίου εἰς τὸ Ἐθνικὸν Θέατρον δὲν θὰ ἦτο ὑπερβολὴ ἐὰν ἔλεγέ τις, ὅτι ὀφείλεται εἰς τὰς ἀρίστας ἐντυπώσεις τὰς ὁποίας ἀφῆκαν αἱ ἀλησμόνητοι ἐκεῖναι, ἐπαλαμβάνω, παραστάσεις τῶν μαθητῶν τῆς Δραματικῆς Σχολῆς.

***

Ὁ Συναδινὸς ἐγεννήθη, ὅπως τοὐλάχιστον μεθ' ὅρκου βεβαιοῖ ὁ ἴδιος, τῷ 1881 ἐν Τριπόλει, ὅπου καὶ ἀπεπεράτωσε τὰ ἐγκύκλια μαθήματα αὐτοῦ, μεθ' ὃ ἦλθεν εἰς Ἀθήνας τῷ 1897 μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ σπουδάσῃ... μουσικήν. Οἱ τότε ὅμως σοφοὶ διευθυνταὶ τοῦ Ὠδείου Ἀθηνῶν ἀπεφάνθησαν ὅτι ἡ ἡλικία του δὲν τοῦ ἐπέτρεπε τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ πόθου του αὐτοῦ, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐν τούτοις δὲν ἠμπόδισε τὸν Συναδινὸν ν' ἀφοσιωθῇ εἰς τὴν μελέτην τῆς νεοελληνικῆς μουσικῆς καὶ νὰ συγγράψῃ λίαν ἀξιόλογον ἱστορίαν αὐτῆς, τῆς ὁποίας δυστυχῶς μόνον ὁ πρῶτος τόμος ἐξεδόθη τῷ 1917. Τρία ἔτη βραδύτερον ἐξέδωσε νέαν μελέτην του ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὸ ἑλληνικὸ τραγοῦδι», εἰς τὴν ὁποίαν ἐκτίθεται ὅλη ἡ μουσικὴ κίνησις τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ δημοτικοῦ μας τραγουδιοῦ μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἐν τῷ μεταξύ, ὁ Συναδινὸς ἐνεγράφη φοιτητὴς τῆς Νομικῆς σχολῆς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου, διορισθεὶς συγχρόνως καὶ ὑπάλληλος τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν, πλὴν τῷ 1904 ἐγκατέλειψε καὶ Πανεπιστήμιον καὶ Ὑπουργεῖον καὶ ἀνέλαβεν ὑπηρεσίαν ὡς ἀστυνομικὸς ρεπόρτερ εἰς τὴν «Ἀκρόπολιν» τοῦ ἀλησμονήτου Βλάση Γαβριηλίδου. Ὅπως δὲ διηγεῖται ὁ ἴδιος εἰς μίαν διάλεξίν του, τὴν ὁποίαν ἐδημοσίευσεν ἐσχάτως ὑπὸ τὸν τίτλον «Πῶς πρωτοφάνηκα στὸ θέατρο», κατὰ τὸ 1904 ἐσημειώνετο τὸ μεγαλείτερον καὶ σοβαρώτερον γεγονὸς τῆς ζωῆς του. «Ἐγνώρισα, λέγει, τὸν Γαβριηλίδην. Ἐμπῆκα στὴν ἐφημερίδα του, τὴν «Ἀκρόπολιν», ὡς ἀστυνομικὸς ρεπόρτερ καὶ ἐβγῆκα διευθυντής της. Δέκα ὀχτὼ χρόνια δίπλα στὴ μεγαλείτερη, ἐπαναστατικώτερη, πνευματικώτερη καὶ πειὸ ἀνήσυχη φυσιογνωμία τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Γιὰ μένα ὁ Γαβριηλίδης ὑπῆρξεν ὁ μεγάλος μου δάσκαλος καὶ ὁδηγητής. Μ' ἔμαθε πρῶτα καὶ πρῶτα ν' ἀγαπῶ τὸν πλησίον μου. Καὶ εἶναι ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον ἐκείνη ποὺ ἀνυψώνει τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν κάνει θετικὴ δύναμι γιὰ τὴν πρόοδο μιᾶς χώρας. Ὕστερα μ' ἔμαθε ὄχι νὰ διαβάζω, ἀλλὰ πῶς νὰ διαβάζω, πῶς νὰ σκέπτομαι καὶ πῶς νὰ γράφω. Ἀλλ' ἀκόμα μ' ἐδίδαξε τὴν αὐτοπεποίθησι. Ἂν δὲν πιστεύῃς — μοῦ ἔλεγε — στὸν ἑαυτό σου, δὲν πιστεύεις σὲ τίποτα. Γιατὶ ἄνθρωπος χωρὶς αὐτοπεποίθησι ἀποτελεῖ ἀρνητικὴ δύναμι. Καὶ ἡ ἄρνηση δὲν ἐξυπηρετεῖ καθόλου τὴν πρόοδο.»

Μεθ' ὅλην ἐν τούτοις τὴν ἀφοσίωσιν ποὺ ἔδειξε διὰ τὴν δημοσιογραφίαν ὁ Συναδινός, ὁ νοῦς του πάντοτε ἦτο ἐστραμμένος πρὸς τὸ θέατρον, ἡ πρὸς τὸ ὁποῖον ἕλξις ηὔξανεν ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ, καὶ ἐνωρίτατα ἤρχισε νὰ γράφῃ δι' αὐτό. Ἔγραψε δύο-τρία μονόπρακτα ἔργα, ἀλλὰ καὶ τὰ τρία, τὸ ἕνα κατόπιν τοῦ ἄλλου, τὰ ἔρριψεν εἰς τὸν κάλαθον τῶν ἀχρήστων, διότι ἔκρινε μόνος του πῶς δὲν ἦσαν ἀκόμη ἄξια ν' ἀντικρύσουν τὸ φῶς τοῦ προσκηνίου. Ἕνα τέταρτον ἔργον ποὺ ἔγραψε κατόπιν, ἕνα μονόπρακτον δρᾶμα ὑπὸ τὸν τίτλον «Κλοτίλδη», ἐπηρεασμένον, ὡς φαίνεται ἀπὸ τὸν τίτλον του, ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ρωμαντικῶν μυθιστορημάτων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τὸ ἠγάπησε περισσότερον τῶν ἄλλων ἔργων του, ἀλλὰ μετὰ καιρόν, ἀφοῦ τὸ διάβασε καὶ τὸ ξαναδιάβασε, τὸ ἔστειλε καὶ αὐτὸ νὰ συναντήσῃ τὰ προηγηθέντα ἔργα του, διότι ὁ Συναδινός, παρὰ τὰς παραδόσεις τῶν νεαρῶν συγγραφέων, δὲν ἐβιάζετο καθόλου νὰ ἐμφανισθῇ ἐπὶ σκηνῆς μὲ ὅ,τι-ὅ,τι· ἤθελεν ἡ πρώτη του ἐμφάνισις νὰ κάμῃ κάποιαν ἐντύπωσιν, καὶ αὐτὸ τὸ ἐπέτυχε τῷ 1911 μὲ τὴν τρίπρακτον φάρσαν του «Ἡ μπλόφες», ἡ ὁποία ἐπαίχθη τότε ἀπ' τὸν θίασον Κυβέλης. Ἡ κριτικὴ ὑπεδέχθη τὸ πρῶτον αὐτὸ ἔργον τοῦ Συναδινοῦ μὲ πολλὴν εὐμένειαν, ὅπως ἄλλως τε ἦτο καὶ δίκαιον, καθόσον δι' αὐτοῦ, ἂν ὄχι τι ἄλλο, ὁ πρωτόβγαλτος συγγραφεὺς ὑπέσχετο πολλὰ διὰ τὸ μέλλον. Καὶ τὰς ὑποσχέσεις του αὐτὰς τὰς ἐτήρησεν ὁ συγγραφεὺς μὲ τὸ παραπάνω.

Ἀφοῦ μᾶς ἔδωσε κατὰ σειρὰν τέσσαρα-πέντε ἔργα, τὸ ἕνα καλλίτερον τοῦ ἄλλου, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ «Ταρταρῖνος», ὁ «Ἐπιτήδειος», «Τὰ μῆλα τῶν Σοδόμων» καὶ τὸ «Ἐσὺ φταῖς» καὶ δι' ὧν πάντων, μεθ' ὅλας τὰς ἐπιφυλάξεις μερικῶν γκρινιάρηδων κριτικῶν, ἡλίου φωτεινότερον ἐξεδηλοῦτο ἡ βαθμιαία ἀλλὰ καὶ ἀλματικὴ ἐξέλιξις τοῦ συγγραφέως πρὸς τὴν μεγάλην κωμῳδίαν, μᾶς ἔδωσε τέλος τὸν «Καραγκιόζην» του, τὸ καλλίτερον ἴσως ὅλων τῶν ἔργων του.

Τὸ ἔργον αὐτὸ τοῦ Συναδινοῦ, ἀναγόμενον εἰς τὴν κατηγορίαν τοῦ «θεάτρου ἰδεῶν», θὰ ἠμποροῦσε κανεὶς νὰ εἰπῇ ὅτι ἐσημείωσε σταθμὸν εἰς τὴν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δραματικήν μας παραγωγήν, δι' αὐτὸν δὲ τὸν λόγον προεκάλεσε μακρὰς συζητήσεις ὑπὲρ καὶ κατ' αὐτοῦ. Οἱ μέν, ἀρνηταὶ πάσης ὡραίας προσπαθείας, τοῦ ἠρνήθησαν οἱανδήποτε ἐσωτερικὴν ἢ ἐξωτερικὴν ἀξίαν, οἱ δέ, ὑπερβάλλοντες ἴσως τὰ πράγματα ἀπὸ ἐθνικὴν ὑπερηφάνειαν, τὸ ἀνύψωσαν μέχρι τρίτου οὐρανοῦ. Ὁ κ. Γρ. Ξενόπουλος, ὁ ὁποῖος γνωστὸν εἶναι ὅτι, προκειμένου περὶ θεατρικῶν ἔργων, δὲν χαρίζει, κατὰ τὸ δὴ λεγόμενον, κάστανα, μεταξὺ ἄλλων ἔγραψε καὶ τὰ ἑξῆς, σχετικῶς μὲ τὸν «Καραγκιόζην»: «Βλέπω ἀκόμη εἰς αὐτὸ τὸ ἔργον μίαν τελείαν κατασκευήν, μίαν σταθερὰν γραμμήν, μίαν τεχνικὴν ἀνάπτυξιν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους. Ὄχι μόνον κάθε πρᾶξις εἶναι δυνατώτερη ἀπὸ τὴν προηγουμένη, ἀλλὰ σχεδὸν καὶ κάθε σκηνή... Ἕνα μόνον πρέπει νὰ πῶ: Τὸ ἔργον μοῦ ἐφάνη δυνατόν, ἀληθινόν, ψυχολογημένον, ἠθογραφικόν, καλοκαμωμένον καὶ ἔξυπνον. Εἰς πολλὰ σημεῖα μάλιστα ἐξυπνότατον.» Ἀλλ' ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον προσδίδει σπουδαιοτάτην σημασίαν εἰς τὸ εὐτυχὲς αὐτὸ ἔργον τοῦ Συναδινοῦ, εἶναι αἱ κριτικαὶ τῶν ξένων, οἱ ὁποῖοι ἠσχολήθησαν περὶ αὐτοῦ χωρὶς νὰ ἔχουν κανένα ἀπολύτως φόβον καταπατήσεως τῶν οἰκοπέδων των, ὅπως συνέβαινε μὲ τοὺς ντόπιους κριτικούς μας.

Οὕτως, ὁ κ. Louis Roussel, ἐν τῷ περιοδικῷ αὐτοῦ «Libre» τῆς 8 Σεπτεμβρίου 1925, μεταξὺ ἄλλων ἔγραψε καὶ τὰ ἑξῆς: «Χωρὶς νὰ εἶναι ἐν τούτοις ὁ κ. Συναδινὸς Ἴψεν, ὑπάρχουν στιγμαί τινες καθ' ἃς ἔχει κοινὰ σημεῖα μὲ τὸν Νορβηγὸν συγγραφέα. Ἀλλ' ἐγὼ θὰ θίξω ἔτι περισσότερον τὴν μετριοφροσύνην του. Θὰ τὸν συγκρίνω μὲ τὸν Σαίξπηρ. Ὁ Μάρκος (ὁ ἥρως τοῦ ἔργου τοῦ Συναδινοῦ, ὁ Καραγκιόζης) εἶναι Σαιξπήρειος ἥρως, ὁμοιάζει δὲ πολὺ μὲ τὸν Ἄμλετ. Ὑπάρχουν εἰς αὐτὸν οἱ

ἴδιοι σκοτασμοὶ ποὺ ὑπάρχουν εἰς τὸν Ἄμλετ, ἡ αὐτὴ εἰρωνεία, ἡ ἰδία ἀπὸ τὴν οἰκογένειάν του ἀπογοήτευσις. Τὸ ὕφος του ἀκόμη εἶναι παρόμοιον μὲ τὸ τοῦ Ἄμλετ.» Τελειώνει δὲ τὴν κριτικήν του ὁ κ. Roussel διὰ τῶν ἑξῆς: «Καὶ τὸ ἔργον, δυνατόν, πρωτότυπον, μὲ ἀρτίαν ἀρχιτεκτονικήν, εἶναι ἄξιον τοῦ ἐξαιρετικοῦ δραματικοῦ συγγραφέως, ὁποῖος εἶναι ὁ κ. Συναδινός.»

Ἐξ ἄλλου ὁ κ. Philéas Lebesgue ἐν τῷ «Mercure de France» τῆς 15 Ἀπριλίου 1926, ὁμιλῶν διὰ τὸν «Καραγκιόζην», εὑρίσκει ὅτι τὸ «δρᾶμα αὐτό, συνταρακτικῆς δριμύτητος καὶ ἀψόγου ἀρχιτεκτονικῆς, θὰ ἠδύνατο νὰ γνωρίσῃ μεγάλην εὐρωπαϊκὴν φήμην». Ἐν κατακλεῖδι δὲ προσθέτει: «Ὁ κ. Συναδινὸς εἶναι μέγας δραματικὸς συγγραφεύς.»

Μετὰ τὸν «Καραγκιόζην», ὁ Συναδινὸς ἔγραψε διαδοχικῶς καὶ παρουσίασεν ἀπὸ σκηνῆς δύο ἄλλα δράματα τῆς αὐτῆς φύσεως. Τὶς «Πίνες» καὶ τὸν «Μαικήναν». Ἀμφότερα τῆς κατηγορίας τοῦ «θεάτρου ἰδεῶν». Διὰ τοῦ πρώτου, ὁ συγγραφεὺς καυτηριάζει καὶ σατυρίζει τοὺς πολιτικοὺς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ζοῦν ἀπὸ τὴν ἐκμετάλλευσιν τῆς λαϊκῆς ἀγνοίας καὶ ἀμαθείας, τὰ «χταπόδια» ἐν ἄλλοις λόγοις, ὅπως παρουσιάζει συμβολικῶς τοὺς πρώτους, οἱ ὁποῖοι, μὲ τοὺς ἀπομυζητικοὺς πλοκάμους των, ροφοῦν «τὶς τυφλὲς πίνες», τὸν λαὸν τοὐτέστι, τὸν κρατημένον εἰς τὸ χαμηλὸν αὐτὸ ἐπίπεδον τῆς ἀμαθείας ἀπὸ τοὺς ἀναλγήτους αὐτοὺς πολιτικούς, ποὺ δὲν κάμνουν τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ ὑποθάλπουν τὰς φαύλους αὐτοῦ ἐπιθυμίας. Καὶ τὸ ἔργον αὐτὸ τοῦ Συναδινοῦ, δυνατὸν καὶ καλογραμμένον ὅπως ὁ «Καραγκιόζης» του, τεχνικῶς ἄρτιον, μὲ σκηνὰς πρωτοτύπους καὶ σπινθηροβόλον διάλογον, μὲ τύπους ἀκραιφνῶς νεοελληνικοὺς καὶ ἄριστα διαγεγραμμένους, προεκάλεσεν ἐπίσης πολλὰς συζητήσεις ὑπὲρ καὶ κατ' αὐτοῦ. Οἱ νεοέλληνες κριτικοὶ εὗρον καὶ πάλιν ἀφορμὴν νὰ ἐπιτεθῶσιν ἀγρίως οὐχὶ κατὰ τοῦ ἔργου ἁπλῶς, ἀλλὰ καὶ προσωπικῶς κατὰ τοῦ συγγραφέως, χωρὶς ὅμως τοῦτο νὰ τὸν ἀποκαρδιώσῃ, καθόσον — ὅπως ὁ ἴδιος μᾶς εἶπε κάποτε εἰς μίαν διάλεξίν του — τὴν ἀξίαν ἑνὸς ἔργου μόνον τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου διαπιστώνει. Καὶ ἂν κρίνωμεν ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ὅλα σχεδὸν τὰ ἔργα τοῦ Συναδινοῦ ἐξακολουθοῦν καὶ σήμερον ἀκόμη νὰ παίζωνται ἀπ' ὅλους τοὺς θιάσους ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι τὸ θεατρικὸν ἔργον τοῦ Συναδινοῦ δὲν στερεῖται τοῦ περιεχομένου ποὺ κάμνει τὰ πνευματικὰ δημιουργήματα ν' ἀντέχουν εἰς τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου.

Τὸ δεύτερον ἐκ τῶν δύο τελευταίων ἔργων τοῦ Συναδινοῦ, ὁ «Μαικήνας» του, φαίνεται ὅτι ἐγεννήθη ὑπὸ κακοὺς οἰωνούς, ἢ μᾶλλον ὅτι ὁ συγγραφεύς του ἠπατήθη κατὰ τὴν σύλληψιν αὐτοῦ. Τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα μᾶς παρουσιάζει ἐν αὐτῷ, εἶναι ἐντελῶς ἄγνωστα καὶ ἀνύπαρκτα εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ ἡ κοινωνικὴ ἐξαχρείωσις ποὺ θέλει νὰ καυτηριάσῃ διὰ τοῦ ἔργου του ὁ ἔλληνα συγγραφεὺς δὲν εἶναι τοιαύτη καὶ τοσαύτη ὅπως μᾶς τὴν παρουσιάζει. Αὐτὸ ἄλλως τε τὸ παρετήρησε καὶ ἡ πλειονότης, ἂν μὴ ἡ ὁλότης, τῶν κριτικῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ Συναδινός, κατ' ἐπανάληψιν, ἀπήντησεν ἀνασκευάζων τὰς παρατηρήσεις των, μὲ ὡραῖα πράγματι καὶ δυνατὰ ἐπιχειρήματα, ἀλλὰ πάντοτε ἀνίσχυρα νὰ πείσουν τοὺς ἀναγνώστας του ὅτι δὲν ἠπατήθη γράφων τὸν «Μαικήναν» του, διότι, ἐπαναλαμβάνω, ὁ Συναδινὸς ἠπατήθη καὶ ἠπατήθη μάλιστα ἄσχημα, ὅπως κατὰ παρόμοιον τρόπον ἠπατήθη, ὅταν τὰς πρὸς τοὺς κριτικούς του ἀπαντήσεις του τὰς συνώψισεν εἰς ἕνα γράμμα καὶ τὸ ἀπέστειλε πρὸς δημοσίευσιν εἰς κάποιον φίλον του πρὸς τὸν ὁποῖον ἔγραψε: «Σοῦ τὸ στέλνω τὸ γράμμα αὐτὸ μὲ τὴν πεποίθησι πὼς δὲν θὰ μετανοήσω ποτέ μου γιὰ τὴν ἀγάπη, τὴν ἐμπιστοσύνη κ' ἐκτίμηση, ποὺ σοῦ δείχνω.» Καὶ ὅμως ὁ Συναδινός, ὅπως ἐσχάτως μοῦ ἐξωμολογήθη, μετενόησε πικρῶς καὶ γιὰ τὴν ἀγάπη καὶ γιὰ τὴν ἐμπιστοσύνη καὶ γιὰ τὴν ἐκτίμηση ποὺ ἔδειχνε τότε πρὸς τὸν φίλον του!

Θέλω λοιπὸν νὰ πιστεύω, ὅτι ὁ ἐξαιρετικὸς συγγραφεύς μας θὰ ἔχῃ μετανοήσει σήμερον καὶ δι' ὅσα πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ἔργου του ἔγραψε τότε, πεισθεὶς ἐπὶ τέλους ἐκ τῶν ὑστέρων ὅτι εἰς τὸν «Μαικήναν» του ἀπέτυχε. Καὶ ἂν δὲν θέλῃ νὰ πιστεύσῃ εἰς τοὺς ἄλλους κριτικούς του, ἂς πιστεύσῃ τοὐλάχιστον εἰς τὸν κ. Ξενόπουλον, τὸν ὁποῖον ἐπίτηδες ἀνέφερα ἀνωτέρω ὡς ἐνθουσιασθέντα διὰ τὸν «Καραγκιόζην» του, διὰ νὰ τὸν ἀναφέρω καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου λέγοντα μετὰ τῆς αὐτῆς ὡς τότε παρρησίας, ὅτι ὁ «Μαικήνας» εἶναι τὸ χειρότερον ἔργον τοῦ Συναδινοῦ! Τὴν γενικῶς ἄλλως τε ὡμολογημένην καλὴν πίστιν τοῦ κ. Ξενοπούλου τὴν ἐχαρακτήρισεν καὶ ὁ ἴδιος ὁ Συναδινὸς εἰς μίαν πρὸς τὸν πρῶτον ἐπιστολήν του ὡς «ἕνα ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἴσαμε σήμερα ἐργασίας του.»

Ὁπωσδήποτε, ὁ Συναδινὸς πολὺ ὀγλήγωρα ἐπανῆλθεν εἰς τὴν τροχιάν... τῶν ἐπιτυχιῶν του, δώσας τὸ αὐτὸ ἔτος τὴν «Νοικοκυράν» του, τρίπρακτον κωμῳδίαν, καὶ ὀλίγον ὕστερον τὴν «Δεσποινίδα δικηγόρον», ἐπίσης τρίπρακτον κωμῳδίαν. Εἰς τὴν πρώτην μᾶς παρουσίασε, μὲ τὴν ἐγνωσμένην παρατηρητικότητά του, τὴν καθ' ὅλα μορφωμένην καὶ ὕπανδρον γυναῖκα, τὴν νοικοκυρὰν ποὺ ἔχει τὴν μανίαν τῆς τάξεως, ἡ ὑπερβολικότης τῆς ὁποίας τὴν καθιστᾷ κυριολεκτικῶς ἀνυπόφορον εἰς τοὺς περὶ αὐτήν, μηδὲ τοῦ δυστυχοῦς συζύγου

της ἐξαιρουμένου. Εἰς τὴν δευτέραν, τὴν «Δεσποινίδα δικηγόρον», σατυρίζει τὴν ματαίως ἀγωνιζομένην γυναῖκα νὰ γίνῃ δικηγόρος. Ἐννοεῖται ὅτι καὶ δι' ἀμφότερα αὐτὰ τὰ ἔργα δὲν ἔλειψαν αἱ σφοδραὶ ἐπικρίσεις, ἰδίως τῶν... ἀγαπητῶν φίλων του, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐννοοῦσαν νὰ τοῦ συγχωρήσουν τὰς ἀλλεπαλλήλους ἐπιτυχίας του. Les succès se payent. Πολλάκις μάλιστα μὲ τὸν πλέον ἀχαρακτήριστον τρόπον. Εὑρέθησαν κριτικοὶ οἱ ὁποῖοι ἐπέκριναν ἔργον τοῦ Συναδινοῦ χωρὶς κἂν νὰ τὸ ἰδοῦν.

Παρηκολούθησα κάποτε μὲ ἕναν ἀπὸ τοὺς κυρίους αὐτοὺς τὴν πρεμιέρον ἑνὸς ἔργου του. Μετὰ τὴν παράστασιν, διενυκτερεύσαμεν μετὰ τοῦ εὐσυνειδήτου αὐτοῦ κριτικοῦ εἰς ἕνα παρακείμενον τοῦ θεάτρου ταβερνεῖον, καὶ ὅμως, ὅταν, ὀλίγον πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου, μετέβαινα εἰς τὸ σπίτι μου, ἀνέγνωσα κατάπληκτος εἰς τὴν ἐφημερίδα εἰς τὴν ὁποίαν εἰργάζετο ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος κριτικὸς δίστηλον δυσμενεστάτην κριτικὴν τοῦ ἔργου τοῦ Συναδινοῦ! Τὸ περιστατικὸν αὐτὸ μοῦ ἐνθυμίζει τὸν Ἄμποῦ, λέγοντα εἰς ἕνα κάποιον συμπατριώτην του δημοσιογράφον, ὅστις ἐπρόκειτο νὰ κρίνῃ ἕνα νεόβγαλτον βιβλίον: «Πρὸ παντὸς μὴ τὸ διαβάσετε! Ἴσως ἐπηρεασθῆτε!»

ΘΕΟΔΩΡΟΣ Ν. ΣΥΝΑΔΙΝΟΣ

***

Μετὰ τὴν «Δεσποινίδα δικηγόρον» ὁ Συναδινός, ὁ ὁποῖος ἐννοεῖ σώνει καὶ καλὰ νὰ δίδῃ κάθε χρόνον καὶ ἕνα ἔργον του, πολλάκις μάλιστα καὶ δύο, ἔγραψε δύο τρία τοιαῦτα («Ἐμεῖς τὰ ζῷα» — «Ὁ μονομάχος» — «Ὁ νικητής») τὰ ὁποῖα ἔφερον μὲν πάντοτε τὴν σφραγῖδα τῆς θεατρικῆς του μαεστρίας, δὲν προσέθεσαν ὅμως τίποτε εἰς τὸ μέχρι τότε ἔργον του, ἀλλὰ καὶ δὲν ἀφῄρεσαν. Εἶχαν ὅλα τὸ λεγόμενον succès d'estime. Ἔκτοτε, αἱ μεγάλαι ἐπιτυχίαι, ἡ μία κατόπιν τῆς ἄλλης, ἐστεφάνωσαν τὸ ὅλον ἔργον του.

Μᾶς ἔδωσε κατὰ σειρὰν τρεῖς σατυρικὰς κωμῳδίας του, τὴν «Κοσμικὴν κίνησιν», τὸ «Γνωρίζετε ὅτι...» καὶ τὸ «Αὐτὸς εἶμαι!», πρὸ τῆς μεγάλης ἐπιτυχίας τῶν ὁποίων λυσσαλέοι καὶ πάλιν ἐξεσπάθωσαν οἱ «στεῖροι καὶ ἀρνηταί», κατὰ τὸν Ζαχ. Παπαντωνίου, κριτικοί, κραδαίνοντες τὰ δηλητηριασμένα ξίφη των καὶ λέγοντες ἄρρητ' ἀθέμιτα, ἀλλὰ καὶ ἀντιφάσκοντες ἐν τῇ συγχύσει των πρὸς ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους. Εἶναι φανταστικὰ καὶ ἀνύπαρκτα, ἐξελαρυγκιάσθησαν λέγοντες, τὰ πρόσωπα καὶ τῶν τριῶν αὐτῶν κωμῳδιῶν, ἀνδρείκελλα μονοκόμματα! Λησμονοῦντες ἐν τούτοις τὸν χαρακτηρισμὸν αὐτόν, προσέθετον οἱ ἴδιοι ἐν ἱερᾷ ἀγανακτήσει ὅτι εἶναι τόσον σαφῶς διαγεγραμμένοι οἱ χαρακτῆρες τῶν προσώπων αὐτῶν, ὥστε ὁ κόσμος ἀναγνωρίζει εἰς αὐτὰ ὡρισμένα τῆς κοινωνίας μας πρόσωπα, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον φανερώνει ἔλλειψιν λεπτότητος ἐκ μέρους τοῦ συγγραφέως!

Πάντως, οἱ μὴ κριτικοί, ὅλος δηλαδὴ ὁ θεατρικὸς κόσμος ποὺ δὲν ζητεῖ ψύλλους στ' ἄχυρα, ἀλλὰ θέλει νὰ διασκεδάσῃ μὲ τὴν ἄκακον σάτυραν τοῦ πλησίον του, ὅταν δὲν ἐκτρέπεται αὕτη εἰς προστυχιές, πρᾶγμα ἄγνωστον εἰς ὅλα τὰ ἔργα τοῦ Συναδινοῦ, εὗρεν ὅτι ὁ εὐτυχὴς συγγραφεύς μας καὶ εἰς τὰς τρεῖς τελευταίας αὐτὰς κωμῳδίας του μᾶς παρουσίασε πρόσωπα ζωντανά, πραγματικά, ὑπαρκτά, ἀλλὰ μὲ δόσιν τινὰ καρικατούρας, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ ὑπερβαίνῃ αὕτη τὰ ὅρια τὰ ὁποῖα ἐπιτρέπει, ἀλλὰ καὶ ἀπαιτεῖ τὸ θέατρον εἰς παρομοίας περιστάσεις.

***

Αὐτὸ εἶναι εἰς ὠχρὰς γραμμὰς τὸ μέχρι τῆς στιγμῆς αὐτῆς θεατρικὸν ἔργον τοῦ

Συναδινοῦ, τὸ ὁποῖον κυρίως διακρίνεται διὰ τὴν ἐνυπάρχουσαν ἐν αὐτῷ διάθεσιν τῆς καυτηριάσεως τῶν κοινωνικῶν ἀσχημιῶν. Ὁ ἔρως δὲν παίζει κανένα ἀπολύτως ρόλον εἰς αὐτό, ἀλλ' οὔτε καὶ αἱ περιπέτειαι καὶ ἡ κρατοῦσα τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κοινοῦ πολύπλοκος ὑπόθεσις ὑπῆρξαν προσφιλῆ στοιχεῖα διὰ τὸν συγγραφέα μας. Ἡ διαγραφὴ τῶν χαρακτήρων, ἡ ὁποία καὶ μόνη τὸν ἀπασχολεῖ, εἶναι ὁ μόνος σκοπὸς τῶν δραμάτων του· τὴν δρᾶσιν τὴν μεταχειρίζεται ἁπλῶς ὡς μέσον. Ἔχει πρὸς τούτοις τὴν ἀναμφισβήτητον ἐπιτηδειότητα νὰ παρουσιάζῃ ἐπὶ σκηνῆς τὰ πρόσωπά του καὶ νὰ τὰ κινῇ, καθὼς καὶ νὰ προετοιμάζῃ τὰς σκηνάς του καὶ νὰ προκαλῇ βαθμηδὸν τὰς ἐξ αὐτῶν ἐντυπώσεις τοῦ ἀκροατηρίου του, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ ἕνα ἀπὸ τὰ κυριώτερα στοιχεῖα τῆς **θεατρικῆς** τέχνης, δὲν λέγω **δραματικῆς**. Κατὰ τὸν Δουμᾶν υἱόν μάλιστα, ὑπερβάλλοντα βεβαίως τὰ πράγματα, « τὸ θέατρον εἶναι ἡ τέχνη τῶν προπαρασκευῶν, ἄνευ τῶν ὁποίων δὲν ὑπάρχει σαφήνεια καὶ ἄνευ τῆς ὁποίας δὲν ὑπάρχει θέατρον ».

Ὁ διάλογος τοῦ Συναδινοῦ εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ἔντονος, ζωηρός, εὐχάριστος, ἔξυπνος, ὃ ἐστὶ **θεατρικὸς** καὶ οὐχὶ **φυσικός**, ὡς ἔγραψαν διὰ νὰ εἰποῦν τάχα ἐν τῇ ἀμαθείᾳ των κάτι τι καλὸν διὰ τὸν συγγραφέα μας οἱ αἰώνιοι ἐπικριταί του, ἀγνοοῦντες ὅτι ὁ **φυσικὸς** διάλογος εἶναι ἐντελῶς ἀντιθεατρικός. Διὰ ν' ἀκουσθῇ εὐχαρίστως ἀπὸ σκηνῆς ὁ δραματικὸς διάλογος, τοῦ χρειάζεται κάποια ἰδιαιτέρα **φόρμα**, κάποια ἰδιαιτέρα χάρις καὶ λάμψις, ἀποτελοῦσαι τὸ ἰδιαίτερον ὕφος (le style) ἑκάστου συγγραφέως. « Ἡ ἁπλότης τοῦ διαλόγου, εἶπε κάποιος ξένος κριτικός, τοῦ ὁποίου τὴν στιγμὴν αὐτὴν λησμονῶ τὸ ὄνομα, δὲν εἶναι ἡ τελευταία λέξις τῆς ἀληθείας. » Ἐξ ἄλλου, ὁ Σαρσαὶ ἐπέκρινεν αὐστηρότατα ἕνα ἔργον τοῦ Ὀνέ, διότι ὁ διάλογός του ἦτο « de conversation courante, entre gens qui parlent la langue ordinaire ».

***

Ἐσημείωσα κατ' ἐπανάληψιν ὅτι οἱ κριτικοὶ τῶν ἔργων τοῦ Συναδινοῦ διετύπωσαν πολλὰς καὶ ποικίλας ἀντιρρήσεις δι' αὐτά. Μ' ὅλα ταῦτα, ἕκαστον ἐξ αὐτῶν — ἐκτὸς εὐαρίθμων ἐξαιρέσεων — ἐμφανιζόμενον ἀπὸ σκηνῆς ηὔξανε τὴν φήμην τοῦ ἕλληνος συγγραφέως καὶ ἐπεβεβαίωνε τὴν σκηνικήν του μαεστρίαν, ἥτις ἐξεδηλώθη ἐναργέστερον εἰς τὰς θεατρικάς του διασκευὰς μὲ τὰς ὁποίας ἐπλούτισε τὸ ἑλληνικὸν δραματολόγιον. Αὐτὸ κυρίως τὸ ἀπέδειξεν ἡ διασκευὴ τοῦ ἀριστουργήματος τοῦ Κορνάρου, τὴν ὁποίαν ἀνεβίβασεν ἐπὶ σκηνῆς πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἡ μακαρία τῇ λήξει « Ἐλευθέρα Σκηνή ». Μόνον ἄνθρωπος τῆς σκηνικῆς ἱκανότητος τοῦ Συναδινοῦ ἠμποροῦσε ν' ἀναλάβῃ καὶ φέρῃ εἰς εὐτυχὲς πέρας ἕνα τοιοῦτον κατόρθωμα, ὅπως ἦτο ἡ διασκευὴ τοῦ « Ἐρωτοκρίτου » εἰς τὴν ὁποίαν ἔδωσε τὴν ἀρτιωτέραν δυνατὴν θεατρικὴν μορφήν. Δύο ἄλλαι διασκευαί του, ἡ « Ὀδύσσεια » καὶ ὁ « Δὸν Κιχώτης » δὲν ἀντίκρυσαν ἀκόμη τὸ φῶς τοῦ προσκηνίου, ἀλλ' ἐφ' ὅσον εἶναι δυνατὸν νὰ κρίνῃ τις ἀπὸ μίαν ἁπλῆν ἀκρόασιν αὐτῶν, εἰς τὴν ὁποίαν ηὐτύχησα νὰ παρευρεθῶ, ἀσφαλῶς καὶ τὰ δύο αὐτὰ ἔργα θὰ ἔχουν τὴν αὐτὴν μὲ τὸν « Ἐρωτόκριτον » τύχην. Λέγεται, ὅτι τὸ μὲν πρῶτον, ἡ « Ὀδύσσεια, » θὰ παιχθῇ τὸ προσεχὲς φθινόπωρον ἀπὸ τὴν Μαρίκαν καὶ τὴν Κυβέλην, τὸ δὲ δεύτερον, ὁ « Δὸν Κιχώτης », ἀπὸ τὸν θίασον τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου, ἐάν, ἐννοεῖται, δὲν μεσολαβήσουν... ἀπρόοπτα!

***

Μὰ καλά, θὰ ἐρωτήσῃ ἴσως τις, ἐλαττώματα δὲν ἔχουν τὰ ἔργα τοῦ Συναδινοῦ; Πολὺ πιθανόν, ἀλλ' ἐμένα φαίνεται πὼς μὲ ἀπερρόφησαν τὰ προτερήματά των καὶ δὲν τὰ ἐπρόσεξα. Αὐτὴ εἶναι δουλειὰ τῶν ἀγαπητῶν του φίλων, οἱ ὁποῖοι ψάχνουν μὲ τὸν φακὸν νὰ τὰ βροῦν, καὶ ἂν δὲν ἐπιτύχουν εἰς τὰς φιλικὰς ἐρεύνας των, κατασκευάζουν τοιαῦτα καὶ μᾶς τὰ παραθέτουν γαρνιρισμένα μὲ τὴν σοφίαν των καὶ ὁμιλοῦντες διαρκῶς... περὶ τέχνην, δηλαδὴ νὰ εἰποῦμεν!

Ἐγώ, τί τὰ θέλετε, δὲν ἐπαγγέλλομαι τὸν φίλον τοῦ Συναδινοῦ.

ΝΙΚ. Ι. ΛΑΣΚΑΡΗΣ

ΜΙΑ ΝΥΧΤΑ ΜΕ ΠΟΛΛΑ ΦΩΤΑ ΚΑΤΩ ΑΠΟ ΜΙΑ ΠΟΛΗ ΜΕ ΠΟΛΛΑ ΑΣΤΕΡΙΑ

ΔΙΗΓΗΜΑ

«Κάρβουνα», «Δαδοί», «ἤννος ρυτοινίτης Μεσογήου». Ἕνα κάρβουνο κρεμασμένο σὰ χαϊμαλὶ ἀπὸ μιὰ λουρίδα ἄσπρου πανιοῦ, ἕνα δεματάκι δαδὶ σὰ Ρωμαϊκὸ σύμβολο (ἔλειπε μονάχα ὁ καταπέλτης δίπλα γιὰ νὰ γίνῃ τὸ σῆμα τοῦ Ντοῦτσε).

Ἦταν ὁ τρίτος σταθμὸς ποὺ ἔκανα σὲ μιὰ ὥρα μέσα· πρῶτα σὲ μιὰ στάση τοῦ τράμ χωρὶς νἄχω σκοπὸ νὰ μπῶ κι' ὁ δεύτερος σὲ μιὰ κολώνα στὴν ὁδὸ Σολωμοῦ.

Αὐτὸ τὸ μυαλὸ δὲν ξέρει νὰ λέει τίποτ' ἄλλο, νὰ σκέφτεται τίποτ' ἄλλο. Μονάχα αὐτό: « Δὲν μπορῶ νὰ σᾶς δώσω αὐτὸ ποὺ ζητᾶτε » (καὶ θυμᾶται πῶς ἔκανε τὰ χείλη της). Καὶ πάλι: « Αὐτὸ ποὺ ζητοῦσα ». Κι' ἐγὼ τί ζητοῦσα; Τρυφερότητα . . . καὶ ζέστη, περισσότερη ζέστη!... Μοῦ εἶπε «αὐτὸ ποὺ ζητοῦσα » σφίγγοντας πολὺ τὸ χέρι. Νά! αὐτὸ ἤθελα! Ὅμως « δὲν μποροῦσε », εἶπε . . . Νά, αὐτὰ τὰ νοήματα εἶχαν τὰ τράμ, οἱ κολῶνες καὶ τὰ δαδιά.

Μὰ τὸ γκαρσόνι δὲν ξέρει ἀπὸ τέτοια. Τοῦ προσβάλεις τὴ γραμματική του.

— Ὁρίστε πατρίδα (ἡ γραβάτα μου ἦταν στὴν τσέπη) καὶ σβέλτα-σβέλτα σκουπίζει τὸ τραπέζι ποὺ ὡστόσο ἦταν πεντακάθαρο.

Ἑκατσα κι' ἡ πατσαβοῦρα ξανασύρθηκε. Τί κέρδιζε ποὺ τἄκανε αὐτά; Ἡ πατσαβοῦρα του τὰ πλέρωνε, γιατὶ ἐγὼ δὲν εἶχα σκοπὸ νὰ πάρω τίποτα. Ἔτσι, γιὰ νὰ ξεκουραστῶ εἶχα κάτσει, γιὰ νὰ περιμαζευτῶ. Ἴσως κι' ἀπὸ περισσὴ ἀφηρημάδα, ἴσως κι' ἀπ' αὐτὸ μόνο. Ποῦ δεκάρες γιὰ ρετσίνα! « Μισὴ νἄφερνε; » Τσιμουδιά... Μὰ ἡ σιωπὴ εἶναι « ναί ». Ἄλλο τελευταῖο σύρσιμο τῆς πατσαβούρας κι' ἡ μισὴ πῆρε αὐθαίρετα τὴ θέση της στὸ τραπέζι μου.

— Μεζεδάκι; (δηλ. αὐτὸ ἤθελε νὰ πῇ «τί μεζεδάκι;»)

Μ' ἀνεβαίνει στὸ στόμα: « Καίει τὸ δαδί σου; » (τί ἄλλη ἔννοια εἶχαν οἱ λογιῶν-λογιῶν ρεκλάμες μὲ τὰ κάρβουνα καὶ τὰ δαδιά;)

Ἐκεῖνος τὸ τροπάρι του: « Κοκορετσάκι, γαρδοῦμπα, παϊδάκια, σηκοτάκι, νεφρό, καρδοῦλες, μαριδίτσες . . . ἄ . . . ἄ, μαριδίτσες; τσες; » Μιὰ κλίση τοῦ κεφαλιοῦ. Τί ὡραῖα ποὺ τὶς παίρνει τὶς ἀποφάσεις μόνο του.

Εἶναι ἀριστούργημα αὐτὸ τὸ γκαρσόνι!

Πέντε καὶ πέντε δέκα, σκέπτομαι ὥσπου νἄρθῃ ὁ μεζές. Τίποτα, θὰ τὸσκαγα! Ποῦ δεκάρες γιὰ ρετσίνα. Στὸ κάτω-κάτω, ἂν μὲ πιάναν, ἄφηνα τὸ Μιραμπὼ μου ἀμανάτι.

Τελείωσε κι' ἡ τσιριμόνια τοῦ μεζὲ κι' ὕστερα πάλι « αὐτὴ » νὰ μοῦ κόβῃ μιὰ βαθειὰ ποιητική μου φράση:

— Ἐξ ἄλλου σκοπεύω νὰ παντρευτῶ.

Μὲς στὸ σκοτάδι ὅπου δὲ φαίνεται ἄλλο ἀπ' τὰ μάτια της — φοροῦσε μαῦρα — καὶ τὰ δόντια της, ἡ φωνή της μοῦ σαλεύει τὰ λογικά. « Νὰ παντρευτῇ ». Ἐκείνη ἡ ὕπαρξη ποὺ δὲν ἦταν ἄλλο ἀπὸ δόντια μοῦ δάγκασε τὴν ἀνάσα μου. Συνεχίζει . . .

— Ναί, ἕνα λαχεῖο. Πῶς σᾶς φαίνεται

— Ἐμπόριο λευκῆς σαρκός.

— Μὰ μιλάω . . . γιὰ τὸ γάμοσο.

Ἔκπληκτα καὶ πολὺ θυμωμένα. Πρέπει νἄχε κοκκινίσει πολύ.

— Ἄα! γιὰ τὸ γάμο.

Πόσο συμβατικὰ πλασματάκια ξεφουρνίζεις στὴ ζωή, κοινωνία! Μόλις ξεμπουκάρουνε ἀπ' τὰ μορφωτικὰ καὶ ἀναπλαστικὰ (μέσα σὲ πολλὰ εἰσαγωγικὰ αὐτὰ τὰ δυὸ ἐπίθετα) ἱδρύματά σου, ἀντὶ νὰ πανηγυρίσουν τὴν ἀπολύτρωσή τους, ξιφουλκᾶνε μὲ μιὰ ταμπέλα — σῆμα κατατεθὲν τῆς δουλοπρέπειάς τους: Γάμος. Καὶ τί γάμος; Χρηματιστηριακὲς συναλλαγές.

Μὰ δὲν τῆς τὰ εἶπα αὐτά. Κρῖμα... Εἶχα λυπηθῆ τόσο τὴ ζωή μου. Μιὰ ζωὴ σπαταλημένη στὴν ἄκοπη ἀναζήτηση τῆς ψυχικῆς τελειότητας στὴ γυναῖκα.

Βάζει τέλος σὲ μιὰ μακρυνὴ σιωπή:

— Ἀλήθεια, ἔχετε γράψει τίποτε;

— Ναί, ἔχω γράψει «τίποτε».

— Δηλαδὴ θὰ θέλετε νὰ πῆτε... Ἄ! ὄχι, κατάλαβα! Θὰ εἶναι ὁ τίτλος.

— Ἀκριβῶς. Τίτλος «τίποτε», τίποτε περιεχόμενο.

— Ἄ, ὄχι. Δὲ συγχωρεῖται σὲ σᾶς τόση μετριοφροσύνη.

Λίγη σιωπή.

— Θἄρθετε στὸ γάμο μου; Θἄχετε γυρίσει ἀπ' τὸ ταξίδι ὡς τότε. (Βλεπόμασταν γιὰ πρώτη καὶ τελευταία φορά, μιὰ γνωριμία τῆς ἀλληλογραφίας· τὴν ἄλλη μέρα θἄφευγα γιὰ τὸ ἄγνωστο.)

Θὰ προσπαθοῦσα νὰ μὴν ἤμουνα ἐδῶ στὸ γάμο της. Μὰ ἂν ἤμουνα, θὰ ἔστελνα τὸ πιὸ ὡραῖο δῶρο.

Ὕστερα τὄριξε στὴ φιλολογία: «Θὰ γινόμουνα ἕνας μεγάλος». (Μέσα μου συμφωνοῦσα: ἕνας μεγάλος φονιᾶς.)

— Θὰ τ' ἀφήσω νὰ ρημάξουν ὅλα!.. τῆς εἶπα μόνο.

— Μὰ γιατίι; ἔ; γιατίι;

— Ἀφοῦ ἀποδῶ καὶ πέρα θὰ μοῦ λείπει ... τὸ στοιχεῖο τῆς δημιουργίας... ξέρετε σεῖς τί θὰ μοῦ λείπει.

— Μὰ τόσο γρήγορα ἀγαπήσατε, σὲ τόσο λίγο διάστημα;

Σιωπή. Μιὰ γουλιὰ νερό. Ἔτρεμα. Εἶχα πολὺν καιρὸ νὰ μιλήσω γι' ἀγάπη κι' εἶπα πολλά. Ἀλλὰ ἡ φωνή μου ἔτρεμε σὰν παλμὸς σκουριασμένου βιολιοῦ ποὺ τὸ ξυπνᾶς ἀπὸ τὴ λήθη του:

— Δὲν κάνουν τὰ μεγάλα διαστήματα, τὰ μεγάλα αἰσθήματα...

— Ναί... μὰ σᾶς εἶπα. Εἶν' ὁ ἐγωϊσμός σας ἐκεῖνο ποὺ σᾶς κάνει ν' ἀγνοεῖτε τὴν ὕπαρξη τοῦ ἄλλου;

— Ὁ... «ἄλλος»... μιὰ φίλη μου, ἔ... ἔ... Δεσποινίς (ὡστόσο στὰ γράμματα λέγαμε κι «ἀνεχτίμητη φίλη», λέγαμε καὶ τὸ μικρὸ ὀνοματάκι), δίνετε ἐπικίνδυνες κατευθύνσεις στὰ νεῦρα μου μὲ τὶς διαρκεῖς παρεμβάσεις τοῦ «ἄλλου». Ἤθελα νὰ πῶ καὶ τοῦτο: Ὅτι — τῆς τόλεγα καὶ στὰ γράμματά μου ἄλλωστε — ... σκόπευα νὰ κρατήσω στὶς σχέσεις μας μιὰ ἤρεμη, ἄμορφη φιλία. Τῆς τὸ τόνιζα μὲ δυὸ γραμμὲς ἀπὸ κάτω αὐτό. Ἅμα ὅμως μπαίνει τόσο ἀντάρτικα στὴ μέση ὁ «ἄλλος», ἡ λογική χάνει τὰ νερά της. Καὶ μερικὰ ἄλλα θὰ τῆς ἔλεγα, ἀλλὰ τί εἶχα νὰ κερδίσω;

Ὕστερα τὸ γυρίσαμε ἀλλοῦ. «Δὲν ἤθελε νὰ ὑποφέρω», εἶπε.

Κι' ὕστερα κοιτάζει τὸ γιακά μου ποῦναι ἄπλυτος.

— Φαίνεται νὰ εἶσθε μόνος.

— Ναί (μὰ αὐτὴ τὴ μοναξιὰ ποτὲ δὲν θὰ τὴν καταλάβαινε αὐτή). Εἴπατε πῶς εἶστε ζωγράφος, δεσποινίς. Ζωγραφίστε μου λοιπὸν μιὰ εἰκόνα μὲ φόντο ἄμμο... ὅλο ἄμμο καὶ φῶς καὶ καταμεσίς μιὰ ἄπραγη πέτρα, μιὰ ὁλομόναχη, μιὰ κατάπληκτη πέτρα. Μπορεῖτε νὰ τὸ κάνετε αὐτό; Θὰ κερδίζατε τὴ δόξα! Μὰ νά κι' ἡ δόξα: «Φῶς καὶ σκόνη». Ναί, αὐτὸ χρειάζεται. Ἥλιος καὶ ἄμμος... πολὺς ἄμμος καὶ μέσα ἡ πέτρα. Νά ἐγώ. Μὰ χρειάζεται ἕνας Ρέμπραντ, ποὺ τοῦ τὸ εἶπε τόσο ὄμορφα ὁ Οὐγκώ: «Ἡ παλέττα σου πασαλειμένη μὲ τὶς ἀχτῖνες τοῦ ἥλιου».

Νά, δεσποινίς, τόσο μόνος εἶμαι. Μὰ δὲν τὰ εἶπα, γιατὶ αὐτὴ ψιθύρισε τὸ «μόνος» ἐξαιτίας τοῦ ἄπλυτού μου κολλάρου.

Εἶπα μόνο:

— Ναί, πολὺ μόνος, μὲ ρεμβαστικὰ μάτια. Ἡ φιλία σας εἶχε σταθῆ ἕνας τόνος στὴ ζωή μου.

Σηκωθήκαμε. Στὴν ὁδὸ Πατησίων σταματᾶμε ἑπτὰ φορὲς ὡς τὴ γωνιὰ τοῦ σπιτιοῦ της.

Σὲ μιὰ βιτρίνα μὲ καθρέφτη εἶδα τὶς σιλουέττες μας. Μ' ἔπιασε ἀηδία μὲ τὸν ἑαυτό μου. Τὸ κοστοῦμι εἶχε λυώσει καὶ τὰ παπούτσια μου. Τί τὰ ἤθελα τὰ ραντεβοῦ;

Εἴκοσι μέτρα δῶθε ἀπ' τὸ σπίτι της ἔγινε ἡ τελευταία στάση.

— Ἀντίο... ἀντίο, φίλε μου... καὶ νὰ μοῦ γράφετε, νὰ μοῦ γράψετε πολὺ γρήγορα.

— Μὰ ἐγὼ θὰ εἶμαι, θὰ γίνω λοῦστρος. Τί νὰ γράψω; Θ' ἀδικοπάθη ἡ αἰσθητική σας μὲ τὰ μουτζουρωμένα μου χαρτιά.

Κάνει μιὰ γκριμάτσα παραπόνου...

— Καλά, θὰ σᾶς γράψω.

Κι' ὕστερα πάλι ἡ ἐπωδός της, ἡ αἰώνια σκληρὴ ἐπωδός της:

— Μόνο φιλία ὅμως, ἔ; Τίποτα παραπάνω ἀπὸ φιλία.

Καὶ σφίξαμε τὰ χέρια. Φεύγαμε. Κάνει ὁ καθένας δέκα βήματα σ' ἀντίθετη μεριὰ κι' ὕστερα μεμιᾶς, σὰν αὐτόματα, γυρνᾶμε. Ἀπὸ ἕνα — τὸ τελευταῖο μας — χαμόγελο, κι' οἱ δρόμοι μας — ποτάμια ἀπὸ κορμιά, ποτάμια ἀπὸ ψυχὲς — μᾶς παρασύρανε στὸ ρεῦμα τους.

* * *

Καὶ τώρα ἡ ταβέρνα, ἡ μοναχικιά, μὲ τὶς ἀνορθογραφίες καὶ τὸ ἐπίμονο γκαρσόνι μὲ τὴ μισή...

Ἔβλεπα τὸ ἰδανικό μου αἱματοκυλισμένο. Αὐτὸ τὸ κορίτσι τὸ περίμενα ξεχωριστό, ἀλλοιώτικο. Ἔτσι μ' ἄφηναν νὰ τὸ βλέπω τὰ γράμματά του. Νὰ τὸ περιμένης νὰ ρουφήξης τὰ λόγια του ἀπολαυστικά, ζωντανά πιά, καὶ νὰ σοῦ λέη γιὰ γάμους καὶ γιὰ «λαχεῖα», γιὰ ἕναν ἄνθρωπο τῆς Δημαρχίας, θαρρῶ. Νά οἱ τύποι τῶν κοριτσιῶν ποὺ σκέφτονται. Σιλουέττες τὸ ἰνδαλμά τους, μανεκέν.

Ἂς μοῦλεγε ὅτι ἦταν ἕνας καλλιτέχνης καὶ νἄκανα τόπο νὰ περάση. Νἄστρωνα καὶ τὰ σκισμένα μου ἱμάτια. Ὡστόσο, καλὰ στέφανα καὶ «βίον ἀνθόσπαρτον». Ὅσοι νοιώθουμε τέλειο τὸν ἐσωτερικό μας ἑαυτό, ὁρίστε, κύριοι, νὰ τὸν πετάξουμε στὰ σκουπίδια.

Μποροῦμε ὅμως νὰ πίνουμε τὴ ρετσίνα μας, τὴ δεύτερή μας μισή.

Ἡ βαρέλα ποὺ τῆς ἁρμέγεις τὸ ρουμπίνι κατεβαίνει τραγουδώντας μὲς τὴ μισή. Ἐχει κι' αὐτὴ λαλιὰ καὶ σοῦ λέει γιὰ φιλιὰ καὶ μεθύσια, χωρὶς νὰ σοῦ μιλάη γιὰ γάμους καὶ γιὰ «λαχεῖα».

Μ' ἀρέσει νὰ φιλῶ γυναίκας χείλη
δὲ ντρέπουμαι, στὸ λέω παστρικά,
μὰ ἀφοῦ καὶ ἡ γυναίκα εἶναι θῆλυ
... φιλῶ καμιὰ φορὰ καὶ τὴν ὀκᾶ.

Μπορεῖς νὰ τὴ σύρεις παράμερα στὸ σκοτάδι καὶ νὰ τῆς στραγγίξης τὸ αἷμα μ' ἕνα φιλί. Δὲν ἔχει τὴν ἀπαίτηση νάχεις κομψὸ σῶμα καὶ ὡραῖα χείλη. Κατεβαίνει κρουνάτη καὶ σὲ ποτίζει ὡς τὸ ἀκρότατο τοῦ νεύρου σου. Ἀγγίζει τὴν ὑγρὴ γλῶσσα της ὡς τὸν Ἅδη τοῦ ἐνστίκτου σου καὶ ξεθάφτει ἀπὸ κεῖ μέσα ἕναν ξένο ἑαυτό σου, τὸν ἑαυτό σου τῆς τρέλλας καὶ τοῦ παράπονου. Κατεβαίνει ὑγρὴ φωτιὰ καὶ βγαίνει τραγούδι καὶ κλάμμα.

Γιὰ μᾶς ποὺ δὲν τὸ πίνουμε γιὰ ξεφάντωμα, ἔπρεπε νὰ εἶναι μαῦρο, θεόμαυρο τὸ κρασί. Νά, σὰν ἐκεῖνο κεῖ τὸ κάρβουνο ποὺ κάνει παρέα στὸ δεμάτι, τὸ δαδί. Κι' ὕστερα ἔλεγα πῶς δὲν ἔχουν ἀναμεταξύ τους σχέση. Ἔχουν καὶ παραέχουν. Καὶ τὰ τρία γίνονται φωτιὰ καὶ σὲ καταλοῦνε...

— Γκί!.. τὸ κάηκ' ἡ ψυχή μου, τὸ κάηκε. Γκί... τὸ καψερό.

— Τί εἶναι, μπάρμπα;

Ὁ χοντρὸς μάγερας ἔβγαινε μ' ἕνα συγκινημένο πρόσωπο ποῦταν ἀπόλαψη νὰ τὸ βλέπεις.

— Ἕνα γατοῦδι, μπρέ γιέ μου, μπρέ! Τὸ τσαλαπάτ' σα, τὄβγανα τὰ ζουμιά του μὲ τσὶ κουντοῦρες μου.

— Ἄμ δὲν πρόσεχες, καημένε!

— Ἔλα ντέε! Μπρὲ τὸ ζαβάλικο, τὸ ζουντανό, μπρέ.

Χέ!... Χε-χέε! Χαρά, στὸ πρᾶμμα! Ἕνα «γατοῦδι» ποὺ τὸ ξαντεριάζουνε. Κάτι τρέχει... Ἐσένα... ἐσένα δὲν ἔχει κανεὶς νὰ σὲ κλάψη. Ὡς καὶ τὸ χῶμα ποὺ θὰ πέσης θὰ φρίξη ἀπ' τὸ βάρος τῆς καρδιᾶς σου καὶ δὲ θ' ἀνοίξη νὰ σὲ δεχτῆ. Καὶ ποιὸς τάφος θὰ τὴ χώρας αὐτὴν τὴν καρδιά; Ἡ θάλασσα... ἡ θάλασσα, ἕνας τάφος δίχως τέλος, νὰ ὁ τάφος τῆς καρδιᾶς μου.

Ἐκεῖνο τὸ κρεμασμένο κάρβουνο συλλογιέται. Νἆναι ξυνὸ καὶ νὰ καίη; Κι' ἐκείνη μαῦρα φοροῦσε. Ὅμως συλλογιότανε τὸ «λαχεῖο».

Αὐτὸ ἐδῶ νοσταλγεῖ τὴ χλοεράδα τοῦ κάμπου, τὸ δασὶ ρουμάνι ποὺ ἦταν πρὶν τὸ τσουρουφλήσουνε. Καὶ τώρα ἀνεμίζεται κρεμασμένο, λαβωμένο βουνήσιο κοράκι στὴν ἀπόχη τοῦ πολιτισμοῦ. «Ἀλλάζουμε; μοῦρχεται νὰ τοῦ πῶ κρυφά. Ἔχω κι' ἐγὼ ἀπ' αὐτὸ ἐδῶ μέσα. Ποτὲ ἂς μὴν κοκκινίσουμε οὔτε γὼ οὔτε σὺ γιὰ τὰ χάλια μας.»

. . . . . .

Θὰ τὴν ξεκάνω ἀπόψε τὴν καρδιά, τελείωσε!

Νἆναι καμιὰ ἀνάμεσα στὶς μυρμηγκιὲς τὶς ἀνθρώπινες ψυχὲς ποὺ νὰ μπορῆ νὰ σὲ νοιώση; Δὲν μπορεῖ — ἀγνοημένε γλυκὲ ἑαυτέ μου — δὲν μπορεῖ, θἆναι πάντα μιὰ ψυχὴ ποὺ θὰ συλλογιέται τοὺς ἄγνωστους πονεμένους. Ἁπλώνει τὰ χέρια της στὰ δικά σου, μὰ ἀνάμεσα στὰ χέρια αὐτὰ καὶ τὰ δικά σου διασταυρώνονται ἀπειλητικὰ τὰ μαχαίρια τῆς ἔχτρας καὶ τοῦ ἀλληλοεξοντωμοῦ τῶν ἀνθρώπων.

Αὐτὴ ὅμως ἦταν δική μου, ὅμοια μου, ἕνα δίδυμο κομμάτι τῆς καρδιᾶς μου. Ὁ «ἄλλος» φταίει ποὺ μοῦ τὴν πλάνεψε καὶ μοῦ τὴν πῆρε. Γιατὶ τὄκανε; Εἶχε τόσες πλειάδες φωτὸς καὶ χαρᾶς στὸ στερέωμα τῆς ζωῆς του. Γιατὶ μοῦ ζήλεψε ἐμένα τὸ μοναδικὸ πολικὸ φωσάκι ἀπ' τὸ σύθαμπο τοῦ βορηᾶ μου;

— Τί ὥρα εἶναι; (Τὸ ἐπίμονο γκαρσόνι ἔφευγε μ' ἕναν μπόγο στὸ χέρι.)

Ὁ μάγερας:

— Ἀμέσως!... — Δώδεκα.

— Δώδεκα;

— Ναί, παρὰ κάρτο... πές.

— Δώδεκα; Πῶς τὶς χωράει τόσες ὧρες κεῖνο τὸ πραμματάκι; Μαρμαρινὸς εἶσαι;

— Ὄχι, Συληβριγιανός.

Ἔρχεται κοντά μου μ' ἕνα συμπονετικὸ κοίταγμα. «Θὰ πέση... ἔλεγα, θὰ πέση!...» Ὅμως κάθεται στὸ τραπέζι μου. Μὲ κοιτάζει μ' ἕνα μάτι μεγάλο καὶ ἥμερο. Δοκιμάζω τὴν αἴσθηση νὰ μπαίνω ἀπ' τὴν τρυπίτσα κείνη τοῦ ματιοῦ του μὲς τὰ σπλάχνα του.

— Κοσκινίζεται τὸ φῶς; ρωτάω καὶ ξαφνιάζομαι.

Αὐτὸς μὲ κοιτάει μὲ πόνο. Τὸ μάτι μου φωσφορίζει... τὸ βλέφαρο, λαστιχένια κορνίζα στρογγυλεύει, ἐκστατικό.

— Βλέπω ἐκεῖ ἀπ' τὸν πλεχτὸ τρουλάκο τοῦ ἀμίαντου νὰ κοσκινίζεται ἡ φλόγα τῆς λάμπας. Αὐτό... αὐτὴ ἡ φωτιὰ ποὺ μπαίνει μέσα μας κοσκινίζεται;

— Γιατί, μοῦ κάνει — δὲν τὸν κόβω, τὸν ἀκούω. — Γιατί.. Πῶς βασανίζεις τέτοια νειᾶτα καὶ τὰ σκοτώνεις;

Τὸ μάτι μου γυαλίζει ὀγρό. Χώνω τὶς γροθιές μου μὲς τὶς λακοῦβες τῶν ματιῶν. Δύο κάφροι ποὺ κάνουν μπάνιο.

— Δὲ λυπᾶσαι τὰ νειᾶτα σου; πάλι. Τσ! τσ! Τέτοια νειᾶτα!

— Τί νειᾶτα; τοῦ ρίχνομαι, ἂν ἦταν «τέτοια», θὰ τ' ἀγαποῦσε, θὰ τὰ πρόσεχε λιγάκι!

Ἕνα κεφάλι μὲ ἄσπρα μαλλιὰ καὶ μουστάκι ἀκουμπάει πάνω στὸ ἀνασκουμπωμένο χέρι του σὲ συλλογή. Μὲ πυρώνει ἄγρια ζούλια! Μὲ ποιὸ δικαίωμα παίρνει μερτικὸ ἀπ' τὸ δικό μου βάσανο; Κάνω νὰ τοῦ τὸ φωνάξω αὐτὸ καὶ βλέπω τὸ βλέφαρό του νὰ πεταλουδίζει.

— Παντρεύτηκε μ' ἄλλον! τοῦ φωνάζω τρελλά.

Τὸ ποτῆρι μὲ τὴ ρετσίνα πέφτει ἀπό μιὰ γροθιὰ ποὺ τρώει τὸ τραπέζι.

— Θὰ πιοῦμε μαζύ!

Κι' ἀδράχνει τὴ μισή. Τὸ κρασὶ χύνεται σὰ θυμωμένος χείμαρρος ἀπ' τὴν κάνουλα.

— Ἔρμος καὶ σκότεινος εἶμαι. Ζαμάνια ἔχω νὰ τ' σλοϊστῶ. Τόκα! Τόκα νὰ κατηφορίζ' ἡ φαρμακίλα!

Ἁρπάζω τὸ σκοῦφο του καὶ τονὲ σαβουντίζω χάμω. Εἶναι τοῦ μεθυσιοῦ μου αὐτό. ("Ενα καλοκαῖρι στὸ Τεκελῆ τῆς Σαλονίκης θὰ μὲ σκοτώνανε γι' αὐτὰ τὰ καμώματα.)

Ρετσίνα μου!... ρετσίνα μου, ξανθὸ καμπίσιο κοράσι! Ποιὰ χείλη σοῦ παραβγαίνουν στὴ γλύκα! Ἄχ! Ὀλυμπέ μου, τὴν κρυάδα τοῦ χιονιοῦ σου νὰ εἶχα στὸ ποτῆρι μου νὰ μοῦ θέριζες τὰ ἥπατα!

— Μὴν κρένεις ἔτσι... Μὴν κρένεις ἔτσι. Παραλόησα. Ἄχ, γκαϊλέ! Σάμπρι λεβέντη μου... σάμπρι!

— Μὲς τὸ μυαλό μου τσουκανᾶνε τὰ ζίλια τῆς τρέλλας! Φέρε! καὶ ρίξε καὶ θειάφι μέσα! Σῶσμα νᾶναι, σῶσμα νὰ σπιθίζη στὸ λαρύγγι.

— Πομόνεψε... πομόνεψε.

— Ἄχ, ὁ πόνος, ὁ πόνος, τρωχτικὸ τῆς καρδιᾶς, μοῦ ψιλαλέθει τὰ σπλάχνα. Τί κάθεσαι; Τραγούδα, μπάρμπα, καὶ γέμιζε. Ἐμένα σκούριασαν ὅλα μέσα μου.

— Πομόνεψε... πομόνεψε.

— Ἄρμεγε! καὶ θειάφι ἀκόμα ν' ἀντεροκόβη! Μαῦρο σηκότι τῆς νύχτας, νὰ σ' εἶχα μεζέ! Ἄαα! μιὰ φάλια στὴ μπόμπα. Ἄ... χά... ἄχ χά! Κάνουμε νερά!! Ἔεε, δὲν ἀκοῦς; Δὲ νοιώθεις; Τρύπησε τὸ ντεπόζιτο τοῦ μυαλοῦ σου; Σπάσε τὶς κάνουλες ὅλες! Καὶ δόστου φάεροπ τοῦ κρασιοῦ νὰ μεθύση καὶ τὸ χῶμα! Ἀπαγχονίζουνε τὴν καρδιά μου σήμερα μὲ τὰ σχοινιὰ τῶν ἐντέρων!

» Ἔ, Θεέ, ποῦκανες τὰ ἔργα σου μισερά! Ἂς τὰ σουλάτσα 'φτοῦ πάνου, πάρ' ἀπὸ δῶ μέσα καρδιὰ καὶ μοίρασε σ' ὅλους! Θὰ φτάση καὶ θὰ περισσέψη τὸ μεγαλύτερο κομμάτι!... Τί ὥρα ἔχεις, μπάρμπα; Τί ὥρα; Τρεῖς; Ἀνάποδα πᾶν οἱ ὧρες σου; Λιγοστεύουνε; Ἐδῶ καὶ λίγο ἦταν δώδεκα! Ἄκουσε! Ἄμα φτάση στὸ μηδέν, νὰ μοῦ φωνάξης... Θὰ τὸ περάσω στὰ δάχτυλό μου γιὰ βέρα, γιὰ ἀρραβῶνα μου μὲ τὴν τρέλλα!

— Ἄχ, ἀχαΐρευτε κόσμε, τέτοιο παληκάρι!...

— Ἄστα αὐτά! Εἶναι στιφὰ τὰ λόγια σου... Ρίξτους... Ἄχ νὰ μὴν ἤτανε παλιὸ τὸ ταβάνι σου ν' ἀναστέναζα, καὶ νἄταν κοντὰ ἡ θάλασσα νἄφτυνα. Ἄχ, πῶς ἤθελα νὰ τὰ πῶ... νὰ τὰ πῶ, μὰ δὲν ἔχω τὴν καρδιὰ κάτ' ἀπ' τὴ γλῶσσα.... Τί; Θὰ φύγουμε; Ξέρεις; Ἔχεις ἕνα καύκαλο ἀριστούργημα! Ποιὸς τὸ ἀπήγαγε τὸ μαλλί σου; Τί; Βάζεις καπέλο; Κάτω τὸ ἀμπαζούρ, κάτω! «Φῶς... Φῶς!... Περισσότερο φῶς!» Τί; Κλειδώνεις;..., Καληνύχτα.

— Θὰ πᾶς ἀπ' ἐκεῖ γιά;

— Στὰ ψηλώματα. Στὸ Λυκαβηττό. Δὲ μοῦ λές; Γιατί γελάει κεῖνο τὸ φεγγάρι; Ἔχεις γερὰ μπράτσα; Ἔλα, ξεκούμπωσέ μου τὸ κεφάλι καὶ ρίξτουτο, στὰ μοῦτρα!

— Ἄντε... ἂς σὲ πάω ὡς τὴ Δεξαμενή. Βλέπω κρατιέσαι καλά.

— Ναί, κρατιέμαι ἀπὸ σόϊ.

. . . . . .

Λυκαβηττός! Δυὸ οὐρανοί, πάνω καὶ κάτω ἀστέρια κι' ἐγὼ μετέωρος, ἐγὼ ὁ ἀφαλὸς τῆς νύχτας. Ἂν μποροῦσα νἄβρισκα τὸ νῆμα τῆς ζωῆς, θὰ δενόμουνα μ' αὐτὸ χεροπόδαρα νὰ παραδοθῶ στὸ μηδέν... Ἀστέρια πάνω καὶ κάτω καὶ γύρω· κοπάδια ποὺ βόσκουνε μαυρίλα...

Ποιὸς νᾶναι ὁ ἀπάνω οὐρανὸς καὶ ποιὸς ὁ κάτω; Νᾶναι πίσω ἀπ' τὴ φλυαρία αὐτὴ τῶν ἀστεριῶν κόσμος καὶ ἄνθρωποι; Μὰ ποῦ εἶναι αὐτοί; Πότε ἔγινε ἡ μυστικὴ αὐτὴ μετοικεσία;

Γιατί εἶναι σφαγμένο τὸ φεγγάρι; Ποιὸς τὄσφαξε τὸ φεγγάρι; Χά, χά! τὸ φεγγάρι σφάχτηκε μόνο του. Νάτο τὸ δρεπάνι! Χὲ-χέ! καὶ τὸ φεγγάρι γελάει καὶ τὸ ἴδιο. Τρελλέ! Χὲ-χέ! γίνομαι δρεπάνι καὶ σφάζομαι! Γίνομαι στόμα καὶ γελάω! Γίνομ' ὅ,τι θέλω.

Τὸ φεγγάρι... Μιὰ παρένθεση χωρὶς τέλος καὶ χωρὶς νόημα στὸ κρέπινο κατεβατὸ τοῦ ἀπείρου... Μέσα στὴν καμπύλη του ἀκινητοῦνε ἀραδιασμένα χιλιάδες μικρὰ φωτεινὰ ἀποσιωπητικά...

Τὰ μάτια μου στυλώθηκαν χαμένα μὲς τὰ ἐρέβη... Σταμάτησ' ὁ παλμὸς τοῦ Σύμπαντος... Μπορῶ νὰ κλάψω... νὰ κλάψω τώρα...

Πῶς ἔγιν' αὐτό, πῶς ἔγιν' ἔτσι; Ἀνεβαίνοντας τὰ σκαλιὰ τοῦ Λυκαβηττοῦ, ἄφηνα σκαλιὰ κι' ἀπ' τὸν ἑαυτό μου τὸν ἄρρωστο, κάτι ἄφηνα ἀπὸ τὸν ἑαυτό μου ποὺ ἦταν μιὰ ἀποθήκη αἰσθήματα. Τὄθελα ν' ἀπολυτρωθῶ ἀπ' αὐτόν. Ἔλεγα νὰ τὸν ἁρπάξω σὰ ρουχικὸ καὶ νὰ τὸν τινάξω στὸν ἀέρα γιὰ νἄπεφτε ἀπὸ μέσα ἐκεῖνος ὁ ἄλλος ποὺ μὲ παρακινοῦσε νὰ πονῶ καὶ νὰ κλαίω. Εἶμ' ἕνα τσουβάλι μὲ λίγα κόκκαλα καὶ κρέατα καὶ τὸν νοιώθω τὸν ἄλλον νὰ μὲ τρυπανίζει μὲς τὸ μεδοῦλι. Καὶ τώρα νά, μὲ πιλοτάρει κυριαρχικὰ αὐτός. Δαμασμένο τὸ ζῶο μέσα μου τυλίχτηκε στὴν καταισχύνη του. Ἐκείνη ἡ πλημμύρα τοῦ αἰσθήματος, ποὺ πότιζε ὡς καὶ τὸ τελευταῖο θρυματάκι τοῦ συντριμμένου ἀνθρώπου μου, πλατάγισε σὰν καμτσικιὰ μὲς τὴ μούρη...

. . . . . .

Ποιὸς οὐρανὸς εἶν' ὁ οὐρανός; Νᾶμαι κρεμασμένος ἀπ' τὰ πόδια ἢ νὰ πατάω μὲ τὸ κεφάλι; Δὲν πατάω. Ἡ μισὴ ἀτμόσφαιρα ἀγκομαχάει κάτ' ἀπ' τὰ πόδια μου, ἀνάμεσα ἀπ' τὰ πόδια μου καὶ τὸ χῶμα.

Ποιὸς μ' ἔστησε μένα ζωντανὸ ἄξονα νὰ σβουρίζομαι ἀνάμεσα στὴν ἀπεραντοσύνη; Εἶμαι ξεχασμένος ἀπ' τὸ χρόνο. Οἱ αἰῶνες ἔχουν στοιβαχτεῖ πάνω μου. Μοῦρχεται νὰ μπήξω μιὰ φωνή, μὰ τὸ βουητὸ τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα τὴν πνίγει μὲς τὸν πολύμορφο κρότο τοῦ πολιτισμοῦ του. Νά ὁ πολιτισμὸς γιὰ μένα. Ὁ πολιτισμός... Ἕνας συρφετὸς ἀπὸ φωνὲς καὶ οὐρλιάσματα ποὺ μέσα τους πνίγεται ἡ κραυγή μου καὶ μαζὺ ἡ κραυγὴ καὶ ὁ ρόγχος ὅλων ἐκείνων ποὺ τοὺς μπρουμύτησαν μὲ τὸ κνοῦτο.

Ἕνα πένθιμο σύννεφο στεφάνωσε — μουντὴ μπόλια — τὸ φεγγάρι... Καὶ τὸ φεγγάρι, μισὴ παρένθεση, καγχάζει... Τὸ ἀσπράδι τοῦ ματιοῦ μου ὅλο καὶ μεγαλώνει. Δυὸ μάτια ποῦχουν ἀποτινάξει καὶ τὴν τελευταία πτυχὴ τοῦ βλεφάρου τους, τρυπᾶνε ὁλοτρόγυρα τὴ νύχτα, νὰ βροῦνε καὶ τἄλλο κομμάτι τῆς παρένθεσης. Ἀλλοίμονο! Κάπου κρυμμένο θὰ ξεκαρδίζεται στὰ γέλια! Σὲ λίγες μέρες θὰ ξεφανερωθῆ καὶ θὰ σμίξη μὲ τἄλλο κομμάτι, μὰ θὰ γίνη ἕνα κίτρινο μηδέν. Ἕνα μηδέν; Πρέπει νὰ πέσω! Θέλω νὰ πέσω, μὰ ποιὸ εἶναι τὸ κενό;..

«Δὲν μπορῶ νὰ σᾶς δώσω αὐτὸ ποὺ ζητᾶτε...»

ΜΕΝΕΛΑΟΣ ΛΟΥΝΤΕΜΗΣ

GRÉGOIRE LE ROY

ΤΑ ΧΕΡΙΑ

Ἀπάνω στῆς καρδιᾶς μου τὸ παράθυρο
χλωμὰ δυὸ χέρια στέκουν γαντζωμένα,
χέρια θανάτου, χέρια μακροδάχτυλα,
χέρια τῆς δυστυχίας, τοῦ πόνου, ὠϊμένα!

Τόσο φριχτὰ ἦταν, Θέ μου, καθὼς τἄβλεπα,
τόσο νυχτερινὰ φεγγαριασμένα
σὰν κολασμένων γυναικῶν, καὶ ὑψώνανε
τὴν ἄκρα ἀπελπισία τους σὲ μένα.

Κι' Ἐκείνη μὲ τὰ χέρια αὐτὰ τὰ πένθιμα,
ποιὰ τάχα νᾶταν μέσα στὸ σκοτάδι,
γιὰ νἄρθη νὰ καθήση ὁ θάνατος
στὴν πόρτα μου ἀπὸ κεῖνο πιὰ τὸ βράδι;

Ὄχι, τὰ χέρια αὐτὰ δὲν εὐλογοῦσανε·
θἄτανε χέρια, ναί, καταραμένα,
ἀφοῦ λαχτάρησα μὲ μιᾶς νὰ πέθαινα,
ὡς τἄειδα τοῦ θανάτου χλωμιασμένα.

Ἀφοῦ τὸ ἁγνὸ κρασὶ τῆς κάθε ἀγάπης μου,
πικρό, γεμάτο ἀπὸ τὰ δάκρυά μου,
φαρμάκωσε τὸν ἐπιούσιον ἄρτο μου,
ὡς φάνηκαν ὡραῖα, μοιραῖα μπροστά μου.

Χέρια φριχτά, ποὺ στάζουν δηλητήριο,
σάλεμα ζοφερῶν παρθένων, δᾶδες,
ἐσεῖς μέσα στὸ σπίτι μου κι' ἐλάμψατε
σὰ δυὸ στητές, νεκρώσιμες λαμπάδες.

Ἀφοῦ ἡ ἐλπίδα μοῦκλεισε τὴν πόρτα της,
ὁ πόνος μου τὸ θάνατο ἀντικρύζει...
κι' ἀπάνω στὸ κερί μου πιὰ ποὺ ἐσβύστηκε,
ὁ παγωμένος ἄνεμος σφυρίζει.

Μεταφρ. ΑΙΜΙΛΙΑ ΣΤΕΦ. ΔΑΦΝΗ

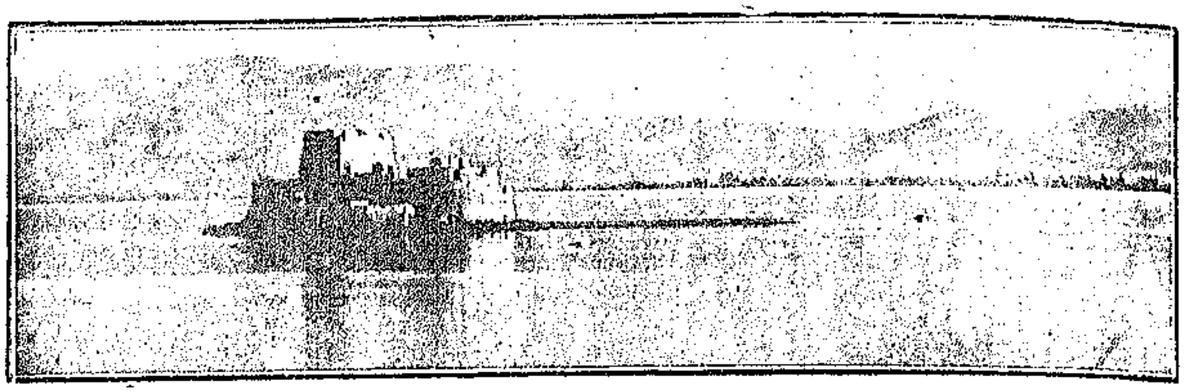

Εἰκ. 1.— Τὸ Μπούρτζι.

Η ΠΡΩΤΗ ΒΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑ ΣΤ' ΑΝΑΠΛΙ *

«Καὶ ἐγέμισεν ὅλος ὁ τόπος ἐκκλησίαις καὶ ὁσπήτια, ὁποῦ τὰ ἔχουν μέσα τὰ τείχη περιπλεγμένα.»

«Δωρόθεος», ἐπίσκοπος Μονεμβασίας

Στὰ χρόνια τῶν Φράγκων (**) καὶ στοὺς πρώτους αἰῶνες τῆς Βενετοκρατίας δὲν ὑπῆρχε ἀκόμη τ' Ἀνάπλι ὅπως τὸ ξέρουμε σήμερα. Ἡ πόλη, περιορισμένη πάνω στὴν ἀκρόπολη, τὸ Ἴτσ-Καλέ, ἦταν «βουνόπουλον», κάστρο, καὶ ἡ θάλασσα χτυποῦσε κάτω του, ἕως τὴ «ρίζα» του.

Ἔτσι τὸ ἀντίκρυσε ὁ σουλτάνος Μπαγιατζήτ ὅταν στὰ 1500 ἦρθε γιὰ νὰ τὸ καταχτήσει, ἀλλὰ βλέποντάς το τόσο δυνατό, «ἐμετάβαλε τὸν λογισμὸ αὐτοῦ» καὶ γύρισε πίσω στὴν Πόλη, χωρὶς νὰ καταπιαστεῖ τέτοιο ἔργο.

Ἀμέσως κατόπι, στὰ 1502, βάλθηκαν οἱ Βενετσάνοι νὰ φτιάσουν ἕνα καινούργιο Ἀνάπλι κάτω ἀπὸ τὰ κάστρα. Ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχε τόπος, προετοίμασαν τὸ ἔδαφος μὲ μιὰ πλατειὰ καὶ γερὴ ἐπίχωση. Ἀπὸ τὴ νέα πόλη φρόντισαν νὰ μὴ λείπει τίποτα. Ἐξὸν ἀπὸ πολλὰ ἰδιωτικὰ σπίτια, ἔχτισαν τὸ «παλάτι τοῦ Ἀφεντὸς» καὶ τὸν «φόρον», δηλαδὴ τὴν ἀγορὰ ἢ πλατεία καὶ περίφραξαν τὴν πόλη μὲ τεῖχη γιὰ νὰ τὴν προστατεύουν ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς. Ὁ κόσμος ἔφυγε ἀπὸ τὸ κάστρο καὶ ἦρθε νὰ καθήσει κάτω ποὺ εἶχε ἄπλα καὶ ἀσφάλεια. Ἔτσι σιγὰ-σιγὰ ἡ παλιὰ Φράγκικη ἀκρόπολη ἐρημωνόταν καὶ μόνο στρατιωτικὰ χτίρια ἔμεναν ἐκεῖ - πάνω.

Ὁ «Δωρόθεος», ἐπίσκοπος τῆς Μονεμβασίας, ποὺ δίνει τὶς πληροφορίες αὐτές, μιλάει ἀναλυτικώτερα γιὰ τὰ ἔργα τῶν Βενετσάνων στὴν περίοδο τούτη:

«Τότε ὁ Ἀφέντης τοῦ τόπου ὁ Βενετσάνος, μὲ τὸν λαὸν ὅλου τοῦ Ἀναπλίου, ἔκαμε πᾶσαν οἰκονομίαν καὶ ἔχτισαν τριγύρου τὰ τείχη, καθὼς φαίνονται ἕως τὴν σήμερον. Καὶ μέσα ὁποὺ ἦτον ἡ θάλασσα ἕως κάτω εἰς τὴν ρίζαν τῶν Κάστρων τῶν βουνῶν ἔκαμαν πᾶσαν τέχνην καὶ εὔγαλαν τὴν θάλασσαν διότι ἦτον ὀλίγη καὶ ἔρρηξαν χῶμα πολὺ καὶ ἐκαταπλάκωσαν τὴν θάλασσαν καὶ ἔκτισαν ἀπάνω ὁσπήτια· καὶ ὁ Ἀφέντης τοῦ τόπου ὁ Βενετζιάνος ἔδωκεν εὐεργεσίες καὶ χαρίσματα πολλὰ τῶν Χριστιανῶν ὁποῦ ἤρχουνταν ἀπὸ ἔξω καὶ ἐκατοικοῦσαν μέσα εἰς τὸ Ἀνάπλι. Καὶ ὡσὰν ἦλθε μέσα εἰς τὸ Κάστρον ὁ Λαός, ἀπ' ἔξω καὶ ἀπὸ μέσα, ἔκτισαν ὁσπήτια εὔμορφα καὶ φαίνονται ἕως τὴν σήμερον καὶ ἐγέμισεν ὅλος ὁ τόπος Ἐκκλησίαις καὶ ὁσπήτια ὁποῦ τὰ ἔχουν μέσα τὰ τείχη περιπλεγμένα καὶ ἔκαμαν τὸ παλάτι τοῦ Ἀφεντὸς καὶ τὸν φόρον, διότι εἰς τὴν κάτω χώραν ἦσαν ὀλίγα ὁσπήτια κτισμένα ἐκεῖ ὁποῦ ἦταν ξηρά. Τῷ δὲ καιρῷ ὁποῦ ἐπῆρεν ὁ Σουλτὰν Μεχμέτης τὸν Εὔριπον, εἰς τοὺς χιλίους τετρακοσίους ἑβδομήντα ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως, μηνὶ Ἰουλίῳ, τελείως κάτω ὁσπήτιον κανένα δὲν ἦτον, οὔτε τειχεῖον, οὔτε πόρτα. Ὅταν ἐκεῖ ἄρχισαν νὰ κτίσουν τὰ κάτω τειχεῖα τοῦ Ἀναπλίου, ἦταν χρόνια ἀπὸ Χριστοῦ Γεννήσεως αφβ'» (1502).

(*) Ἀπὸ τὸ βιβλίο ποὺ τυπώνεται: «Ἀνάπλι, ἡ ἀρχιτεκτονική του ἱστορία».

(**) Χρονολογικὸς πίνακας γιὰ εὐκολώτερο προσανατολισμὸ τοῦ ἀναγνώστη:

1212	Φράγκικη κυριαρχία.
1389—1540	Πρώτη Βενετοκρατία.
1540—1686	Πρώτη Τουρκοκρατία.
1686—1715	Δεύτερη Βενετοκρατία (6 τοῦ Γενάρη 1694 θάνατος τοῦ Μοροζίνη).
1715—1822	Δεύτερη Τουρκοκρατία.
1828	Καποδίστριας.

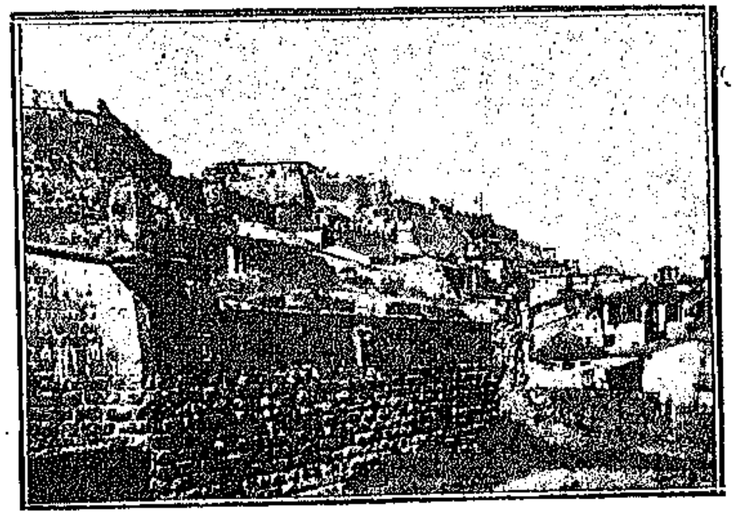

Εἰκ. 2.— Μέρος ἀπὸ τὸ ἀνατολικὸ τεῖχος τοῦ Ἀναπλιοῦ καὶ τοῦ Ἴτς-Καλέ.

Μέσα στὰ 150 χρόνια τῆς πρώτης Βενετοκρατίας, ἡ Εὐρώπη εἶχε μπεῖ ἀπὸ τὸ Μεσαίωνα στὴν Ἀναγέννηση, ποὺ ὅταν ἄρχιζαν νὰ χτίζουν τὸ Ἀνάπλι εἶχε περάσει πιὰ τὸ πρῶτο της στάδιο. Ἀπὸ τοὺς ἡγέτες της, στὰ 1514 πέθαινε ὁ Bramante, στὰ 1520 ὁ Ραφαήλ. Ὁ 15ος αἰώνας, τὸ quattrocento, εἶχε δημιουργήσει στὴν ἀρχιτεκτονική, στὴν πλαστικὴ καὶ στὴ ζωγραφικὴ μορφὲς ποὺ, μὲ τὴν ἁρμονία τις ἀναλογίες καὶ τὴν πλαστικότητα τῶν περιγραμμάτων τους, βρισκόνταν σὲ ἀνάλογο ἐπίπεδο μὲ τὶς ἀρχαῖες Ἑλληνικές. Τότε τὸ Φράγκικο Ἀνάπλι φάνηκε πολὺ γέρικο στοὺς Βενετσάνους καὶ βάλθηκαν νὰ τὸ ξαναφτιάσουν.

Ἂν σωζόταν ὡς σήμερα ἡ παλιὰ αὐτὴ πόλη, θὰ εἴχαμε ἕνα κομμάτι Ἀναγέννησης, μὲ πλατεῖες, παλάτια, ἀγορά, ἐκκλησίες. Ἀλλὰ ἡ μοίρα τοῦ Ἀναπλιοῦ ἔφερνε πολιορκίες καὶ καταστροφὲς καὶ ἔτσι μόνο ἀπομεινάρια μποροῦμε νὰ ζητήσουμε.

Ποῦ πρέπει νὰ ἦταν ἡ θέση τῆς πλατείας ἢ ἀγορᾶς («φόρου») καὶ τὸ «παλάτι τοῦ Ἀφεντὸς» (palazzo del Podestà), ποὺ λέει καθαρὰ ὁ Ψευδοδωρόθεος πὼς ἔχτισαν τότε οἱ Βενετσάνοι; Ὅταν στὴ δεύτερη κατάχτηση διόρθωσαν τὴν πόλη, διατήρησαν ἄραγε τὴ θέση τῆς παλιᾶς Ἀγορᾶς; Ἡ σημερινὴ πλατεία μὲ τὴν Armeria (Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο) γιὰ φόντο διαμορφώθηκε στὰ τέλη τοῦ 17ου αἰώνα, στὴν ἐποχὴ τῆς δεύτερης Βενετοκρατίας, δὲν εἶναι ὅμως ἀδύνατο ἀρχικὰ νὰ ἦταν ἐδῶ ὁ «φόρος» καὶ νὰ ξανάγινε πάλι τότε ἀπὸ τὴν ἀρχή.

Τὴν ὄψη τῶν κάστρων τῆς νέας πόλης δείχνει ἕνα σχέδιο τοῦ Camocio, τοῦ 1571, (Εἰκ. 3) ὅταν εἶχαν πάρει τὸ Ἀνάπλι οἱ Τοῦρκοι, ποὺ διατήρησαν ὅμως τὴν παλιὰ ὀχύρωση (*).

Ἂν γιὰ τὸ ἐσωτερικὸ τῆς πόλης δὲν πέρνουμε καμμιὰν ἰδέα, ὡστόσο φαίνεται καλὰ στὸ σχέδιο ἡ θέση της κάτω ἀπὸ τὸ Ἴτσ-Καλὲ καὶ τὰ κάστρα ποὺ τὴ φράζουν, φτάνοντας ὡς τὴ θάλασσα. Τὸ Μπούρτζι («Castel de Scoio»), μὲ τὸ μεσαῖον πύργο του, ποὺ κρατάει τὴ Γοτθικὴ παράδοση, παρουσιάζεται ἐντελῶς διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ ὑστερώτερο, τοῦ 1700 πάνω-κάτω (εἰκ. 1), ὅπως διατηρήθηκε σήμερα, μὲ τοὺς μπαρὸκ ὄγκους του καὶ τὸ ἐμφαντικὸ πάθος του.

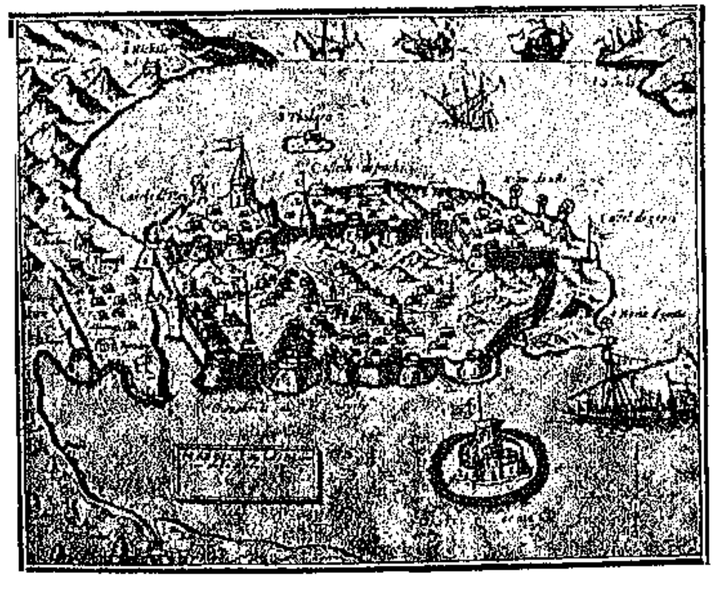

Εἰκ. 3. — Σχέδιο τοῦ Camocio (1570).

(*) Σημ. Παρμένο ἀπὸ τὸ τελευταῖο ἄρθρο τοῦ Gerola (στὸ Annuario della R. Scuola Archeologica di Atene XIII—XIV), ποὺ δίνει χρήσιμες ἱστοριοδιφικὲς πληροφορίες γιὰ τὰ τείχη τοῦ Ἀναπλιοῦ.

Φανερὸ εἶναι πὼς στὸ μπαρόκ Μπούρτζι ἔχουν τονίσει ἰδιαίτερα τὸ μεγάλο στρογγυλὸ πύργο, ποὺ κυριαρχώντας μὲ τὸ «πλῆθος» του, ἐκμηδενίζει τὰ ἄλλα μέρη τοῦ κάστρου. Ἀντίθετα, ὁ πύργος τοῦ παλιοῦ Μπουρτζιοῦ (εἰκ. 3), μ' ὅλο τὸ ὕψος του, δὲν εἶναι τὸ πᾶν· φαίνεται μόνο τὸ ψηλότερο μέρος μέσα στὸν κυκλικὸ περίβολο, ποὺ ἔχει χωριστὴν ὑπόσταση καὶ ἀτομικότητα. Στὸ Μπούρτζι τοῦ 1700 ὁ περίβολος δὲν ξεχωρίζει, ἀπορροφημένος ἀπὸ τὸν πύργο· ἡ «ἰδέα» τοῦ τείχους ἐκφράζεται μόνο μ' αὐτὸν τὸν κυρίαρχο δεσπότη καὶ «ὀμφαλὸ» ὄχι μόνο τοῦ κάστρου, ἀλλὰ καὶ ὅλου τοῦ κόλπου τοῦ Ἀναπλιοῦ.

Ἡ ἐποχὴ τῆς ἀπολυταρχίας δὲν μποροῦσε νὰ ἐκφραστεῖ μὲ ἀλλοιώτικο τρόπο.

Οἱ τρεῖς μικρὲς ἀνατολικὲς τάμπιες τοῦ Ἴτς - Καλέ, ποὺ φαίνονται ἀριστερὰ στὸ σχέδιο τοῦ Camocio, διατηρήθηκαν ὡς τὰ σήμερα στὴν ἀρχική τους μορφὴ (εἰκ. 2).

Τὸ κάτω περιτείχισμα μὲ τοὺς μεγάλους δόμους εἶναι νεώτερο, τῆς δεύτερης Βενετοκρατίας· καὶ ἂν δὲν τὸ μαρτυροῦσε τὸ ἐντειχισμένο λιοντάρι, θὰ ἦταν φανερὸ ἀπὸ τὴ διαφορετικὴ τεχνοτροπία στὴν τειχοδομία, σχετικὰ μὲ τὸ πάνω μέρος. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποὺ ἔγιναν οἱ στρογγυλὲς τάμπιες οἱ χτισμένες μὲ μικρὲς πέτρες, ἕως τὰ ἀτράνταχτα ἐρείσματα μὲ τοὺς παχεῖς, ἐξογκωμένους δόμους, δὲν πέρασαν ἄδικα 200 πάνω - κάτω χρόνια.

Ἡ ἀνατολικὴ γωνία τοῦ τείχους αὐτοῦ (εἰκ. 5), ποὺ πετιέται ἔξω ἀπειλητική, ἴδιος βρυχηθμὸς λιονταριοῦ τοῦ Ἁγίου Μάρκου, δὲν μποροῦσε παρὰ νὰ εἶχε γίνει στὴν ἐποχὴ τοῦ τρικυμισμένου μπαρόκου.

Δίπλα της οἱ μικροὶ στρογγυλοὶ πύργοι τῆς Ἀναγέννησης, στεριωμένοι στὸ τεῖχος καὶ γυρισμένοι πρὸς τὰ μέσα, εἶναι σὰν σκηνογραφικὰ θέματα.

Ἡ διαφορὰ φαίνεται ἀκόμη καλύτερα ἀν δίπλα στὸ σχέδιο τοῦ Camocio μπεῖ μιὰ ὑδατογραφία τοῦ Ἐθνολογικοῦ Μουσείου (εἰκ. 4) μὲ τὴν ὀχύρωση τῆς δεύτερης Βενετοκρατίας.

Τὸ θαλασσινὸ τεῖχος τῆς Ἀναγέννησης (εἰκ. 3) κόβεται σὲ μικρὰ διαστήματα ἀπὸ τὶς μικρὲς τάμπιες — λεπτομέρειες παραταχτικὰ προσθεμένες στὸ σύνολο. Ἀντίθετα τὸ μπαρόκ τεῖχος μὲ ὄγκους μονοκόμματους καὶ χωρὶς διακοπὴ φεύγει σὲ μιὰν ὁρμητικὴν ἔξοδο. Ἐδῶ ἡ ὑπόταξη ἔχει ἀντικαταστήσει τὴν παράταξη.

Σὰν κρίκοι μιᾶς ἁλυσίδας οἱ τάμπιες τῆς Ἀναγέννησης ἔχουν στ' ἀλήθεια «περιπλεγμένα» τὰ σπίτια καὶ τὴν πόλη. Στὸ μπαρόκο ὅμως χύνονται ἔξω ἀφρισμένες γιὰ νὰ τὴν διαφεντέψουν.

***

Ἂν στὴν πρώτη τους κυριαρχία ἔχτισαν οἱ Βενετσάνοι τὸ μεγαλύτερο μέρος ἀπὸ τὸ τεῖχος τοῦ Ἴτσ-Καλέ, βρῆκαν ὅμως, ὅταν ἦρθαν, τὴν παλιότερη ὀχύρωση τῶν Βυζαντινῶν καὶ τῶν Φράγκων.

Στὴν ἐποχὴ ποὺ βασίλευε ὁ Λέων Σγουρός, ὁ «ἐπαινετὸς ἐκεῖνος στρατιώτης», τὸ κάστρο τοῦ Ἀναπλιοῦ ἦταν ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ τρομερά:

«Καὶ εἶδα μὲ τὰ μάτια μου τὸ κάστρο [τῆς Κορίνθου,
τοῦ Ἄργους καὶ τοῦ Ἀναπλιοῦ τὴν δύ- [ναμιν ποὺ ἔχουν'

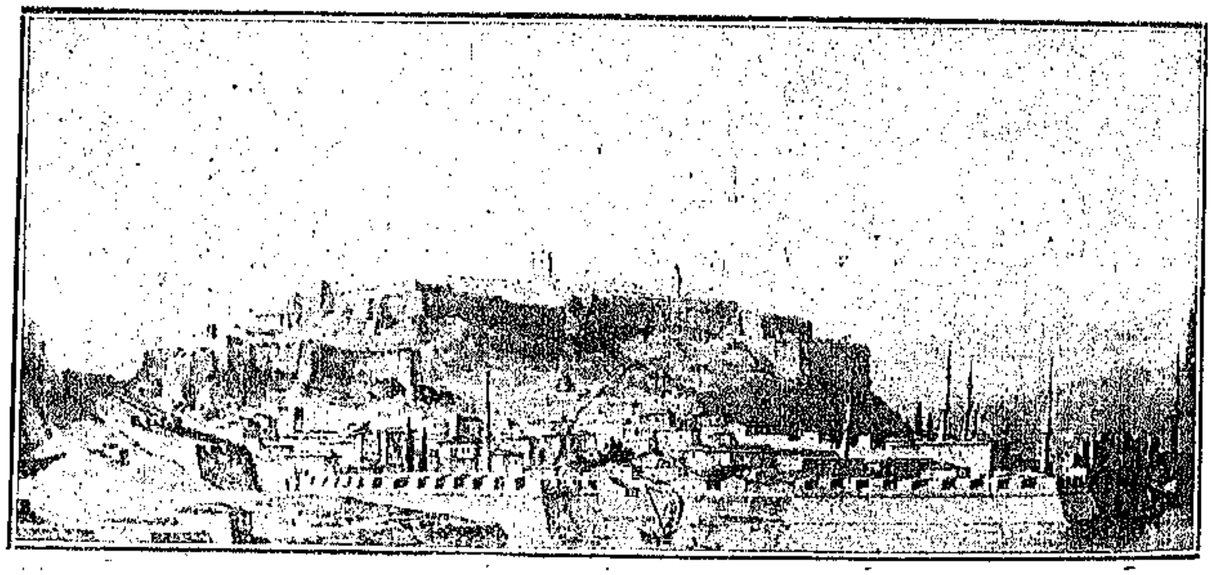

Εἰκ. 4.— Τὸ τεῖχος τοῦ Ἀναπλιοῦ. (Ὑδατογραφία τοῦ Ἐθνολογικοῦ Μουσείου).

ἂν θέλῃς νὰ καθέζεσαι καὶ νὰ παρα- [καθίζῃς,
ἔχασες τὰ ἐπεχείρησες, ἀπεργωμένος εἶσαι.»

Γι' αὐτὸ καὶ ἀργότερα ὁ Γοδεφρεῖδος Βιλλαρδουῖνος, ὁ «μισὲρ Τζεφρὲς» ποὺ τὸν ἀγαποῦσαν ὅλοι οἱ «Ρωμαῖοι καὶ Φράγκοι διὰ τὰς χάριτας ὁποῦ εἶχε», μὲ πολλὴ δυσκολία μπόρεσε νὰ τὸ πάρη:

«Τέσσερα κάστρη ἀφθέντη μας σὲ λεί- [πουσιν ἀκόμη'
τὸ πρῶτο εἶναι ἡ Κόρινθος, τὸ δεύτε- [ρον τ' Ἀνάπλιν,
τὸ τρίτο ἕνι ἡ Μονεμβασιά, τὸ τέταρτο [τὸ Ἄργος.
Πολλὰ εἶν' τὰ κάστρη δυνατά, πολλὰ [σωταρχισμένα,
μὲ πόλεμον οὐκ ἠμπορεῖς ποτέ σου νὰ [τὰ ἐπάρῃς.»

Ἀπὸ τὶς δύο αὐτὲς ἐποχές, πολὺ λίγα λείψανα σώθηκαν πάνω στὸ Ἴτσ - Καλέ, δίπλα καὶ πάνω ἀπὸ τὸ κομμάτι τοῦ Ἑλληνικοῦ τείχους. Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς ὀχύρωσης τοῦ Ἴτσ - Καλὲ ἔγινε στὴν ἐποχὴ τῆς πρώτης Βενετοκρατίας, ἰδίως κατὰ τὸ 1470, ὅταν ἦταν Podestà στὸ Ἀνάπλι ὁ Pasqualigo.

Ἀπὸ τὸ τεῖχος τῆς κάτω πόλης, ποὺ πρέπει νὰ ἔγινε, ὅπως εἴδαμε, κατὰ τὸ 1500, ἔχουμε ἕνα κομμάτι στὸ στρογγυλὸ πύργο τῶν «Πέντε ἀδερφιῶν», στὴν εἴσοδο τοῦ λιμανιοῦ.

Στὴ δεύτερη Βενετοκρατία συμπληρώνουν τὴν ὀχύρωση τῆς πόλης μὲ τὸ τεῖχος καὶ ἀρχίζουν τὰ ἔργα τοῦ Παλαμηδιοῦ, ποὺ ὡς τότε ἦταν ἀνοχύρωτο. Ὁ τρόπος ποὺ ἁπλώνεται τὸ τεῖχος τοῦ Παλαμηδιοῦ, ἀγκαλιάζοντας ἀνήσυχα τὸ βράχο, καὶ οἱ δυνατὲς τάμπιες του εἶναι τόσο χαραχτηριστικὰ γιὰ τὸ μπαρόκο, πού, καὶ ἂν ἔλειπαν οἱ ἱστορικὲς πληροφορίες, θὰ ἔπρεπε νὰ ὑποχρεωθοῦμε, μόνο ἀπὸ τὴν τεχνοτροπία τους, νὰ τὰ βάλουμε στὴ δεύτερη Βενετοκρατία.

***

Τὸ σημερινὸ ἀξίωμα πώς, στὴ σύγκριση μιᾶς ἐποχῆς μὲ τὴν ἄλλη, μόνο συσχέτιση ἐπιτρέπεται, ὄχι ἀξιολογικὴ διαβάθμιση, δὲν παθαίνει καμμιὰ μείωση, ἂν ἀναγνωρίσει κανεὶς πὼς σὲ ὡρισμένες καλλιτεχνικὲς περιοχὲς ἡ μιὰ ἐποχὴ ἐκφράστηκε μὲ δυνατώτερα μέσα ἀπὸ τὴν ἄλλη.

Ἔτσι μπορεῖ κανεὶς χωρὶς δισταγμὸ νὰ ὁμολογήσει πὼς τὰ ὀχυρωματικὰ ἔργα τῶν Βενετσάνων στὴν τελευταία ἐποχὴ τῆς κυριαρχίας των στὶς Ἑλληνικὲς χῶρες (17ον αἰῶνα) ἔχουν μιὰν ἀμείλιχτη μεγαλοπρέπεια ποὺ δὲν τὴν πέτυχε, οὔτε τὴ ζήτησε, ἡ Ἀναγέννηση. Τὸ ἀτράνταχτο τεῖχος τοῦ Παλαμηδιοῦ, τὸ θαλασσινὸ τεῖχος τοῦ Ἡρακλείου τῆς Κρήτης—τὸ τελειότερο ἴσως λιμάνι τοῦ μπαρόκου—(ἂν δὲν τὸ χαλάσαμε καὶ αὐτό, εἶναι τυχαῖο γεγονὸς καὶ ὄχι βέβαια ἀποτέλεσμα κατανόησης) καὶ τόσα ἄλλα εἶναι ἀπὸ τὰ καταπληχτικώτερα λείψανα παλιῶν πολιτισμῶν ποὺ ἔχομε στὸν τόπο μας. Καμμιᾶς ἄλλης ἐποχῆς τὰ τείχη δὲν μποροῦν νὰ σταθοῦν χωρὶς ζημία δίπλα στὰ ἀρχαῖα Ἑλληνικά· μόνα τὰ τείχη τοῦ μπαρόκου, συμπληρώνοντας συχνὰ ἕνα χαλασμένο ἀρχαῖο, φέρνουν καὶ στὸν πιὸ ἀπροετοίμαστο θεατὴ ἕνα ἀνάλογο δέος. Τὰ βλέπουμε νὰ φεύγουν πολὺ πίσω στοὺς αἰῶνες καὶ λέμε πὼς θὰ τὰ ἔχτισε κάποιος μυθικὸς λαὸς ποὺ βαστοῦσε ἀπὸ τοὺς Κύκλωπες.

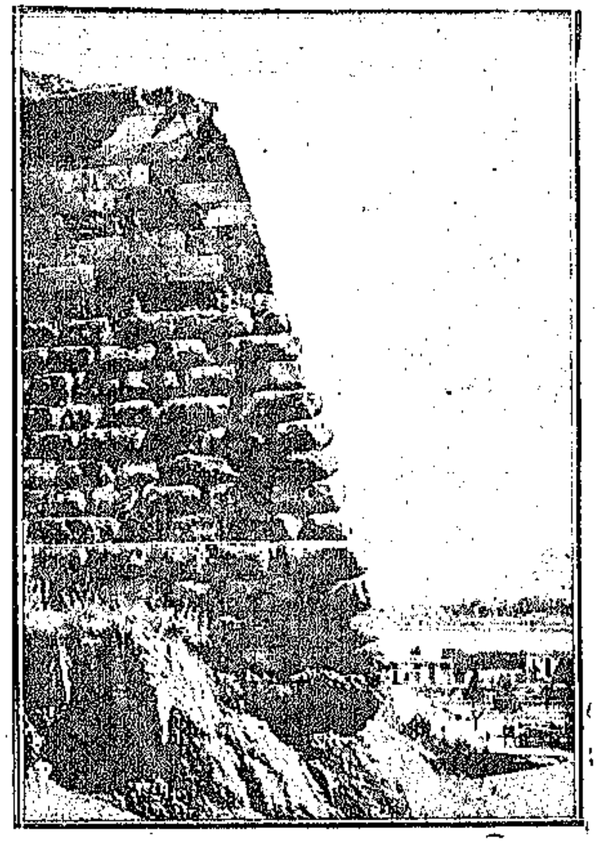

Εἰκ. 5.— Ἡ γωνία τοῦ τείχους τῆς Ἀρβανιτιᾶς, κάτω ἀπὸ τὸ Παλαμήδι.

ΣΕΜΝΗ ΠΑΠΑΣΠΥΡΙΔΗ-ΚΑΡΟΥΖΟΥ

ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ ΠΕΖΟΓΡΑΦΟΙ

ΑΝΤΩΝ ΣΤΡΑΣΙΜΙΡΩΦ

Ὁ Ἀντών Στρασιμίρωφ γεννήθηκε στή Βάρνα τό 1872, ὅπου ἔκαμε τίς πρῶτες καί τίς γυμνασιακές του σπουδές καί κατόπι πῆγε στήν Ἑλβετία, ὅπου σπούδασε φιλολογία. Γύρισε στή Βουλγαρία καί γιά μερικά χρόνια ἔκαμε τόν καθηγητή. Ἔπειτα ἄφησε τό ἐπάγγελμα αὐτό, ἐγκαταστάθηκε ὁριστικά στη Σόφια κι' ἐπιδόθηκε στή λογοτεχνία καί κάπου - κάπου καί στην πολιτική.

Τά πρῶτα του λογοτεχνικά ἔργα χρονολογοῦνται ἀπό τό 1898, ὅταν ἐτύπωσε συλλογή διηγημάτων του μὲ τόν τίτλο «Γέλοια καί δάκρυα». Τά διηγήματα τῆς συλλογῆς αὐτῆς ἔχουν θέματα παρμένα ἀπό τή ζωή τοῦ χωριοῦ καί δείχνουν πόσο βασανίζεται ὁ χωριάτης ἀπό τούς τσορμπατζῆδες, ἀπό τούς τοκογλύφους κι' ἀπ' αὐτά ἀκόμα τά ὄργανα τῆς ἐξουσίας.

Ἀργότερα, μὲ ἄλλα του ἔργα, διηγήματα, θεατρικά καί μυθιστορήματα, μεταπήδησε καί στή ζωή τῶν πόλεων καί κατέγινε μὲ τίς ψυχικές καταστάσεις τοῦ πολίτου καί τοῦ διανοουμένου γιά ν' ἀποκαλύψη τά ἰδεώδη των καί τούς σκοπούς τῆς ὑπάρξεώς των. Μεγάλος εἶναι ὁ κατάλογος τῶν ἔργων ποὺ ἐτύπωσε καί δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι θά πλουτίση τή βουλγαρική βιβλιοθήκη καί μὲ ἄλλους του τόμους. Τώρα τελευταῖα τόν βρίσκουμε στή «Λιτερατούρεν γκλάς» (« Φιλολογική φωνή »), ποὺ βγαίνει στή Σόφια.

«Ὁ ἱστορικός τῆς βουλγαρικῆς λογοτεχνίας, γράφει γιά τόν Στρασιμίρωφ ὁ κριτικός Μπάμπεφ, θά σημειώση τή λογοτεχνική του δράση πολύ ἀνήσυχη, πολύ νευρική, ν' ἀναζητῆ τήν ἀλήθεια καί τήν ἀνείληψη τῆς ζωῆς μέσα στόν ἁπλοϊκό πληθυσμό τοῦ χωριοῦ, μέσα στούς διανοουμένους, μέσα στούς ἰδεαλιστές καί τούς ἀγωνιστές, στά φτερά τῆς ρωμαντικῆς σύλληψης ἢ στό χάος τῶν σύγχρονων αἰσθητικῶν, στά φυλετικά καί ἠθικά προβλήματα. Ἂν δέν τήν εὕρη ἐδῶ, θά τήν ἀναζητήση ἀλλοῦ· ξέρει ὅτι θά χρειασθῆ ὁλόκληρη ζωή μόνο γιά τήν ἀναζήτησή της κι' ὅτι, ὅπως χιλιάδες γενεές πρίν ἀπό αὐτόν, θά πεθάνη μὲ ἀνοιχτά τά μάτια πρός αὐτήν. Νά γιατί τό λογοτεχνικό ἔργο τοῦ Στρασιμίρωφ ἔχει τή μορφή τῆς σπασμένης γραμμῆς τῆς ἀστραπῆς, ποὺ χάνεται μέσα στά σκοτάδια τοῦ οὐρανοῦ, καί σε μιά δεκάχρονη περίοδο παρουσίασε τόσες μεταβολές. Ὅλοι σχεδόν οἱ κυριώτεροι ἥρωες τοῦ Στρασιμίρωφ εἶναι πρόσωπα ἀνικανοποίητα, φίλαυτα, ποὺ ἀγαποῦν τήν εὐτυχία καί τήν ἐλευθερία τους, περήφανα, ὀνειροπόλα μιᾶς νέας ζωῆς, φορεῖς νέων ἰδεῶν, νέας θρησκείας, νέας λατρείας, ἄτομα ποὺ ἐξεγείρονται πάντα ἐναντίον τῆς βίας, τῆς ἀδικίας, τῆς δουλείας. Κι' ἔχουν μὲ τό μέρος τους τή συμπάθεια τοῦ συγγραφέα ποὺ συχνά αὐτός δέν τήν κρύβει».

Ὅπως ἔγινε γιά τόν Βάζωφ καί τόν Τσερκόφσκι, τό 1920 γιορτάσθηκαν τά 25 χρόνια τῆς λογοτεχνικῆς του δράσεως καί τό 1922, μὲ τήν ἐπιμέλεια τοῦ Κράτους, ἐκυκλοφόρησε μιά ἀνθολογία ἀπό ὅλα τά ἔργα του. Ἀπό τά τελευταῖα του ἔργα σημειώνουμε ἕναν τόμο μὲ μελέτες, τό « Ζενί (μαζέ » (« Γυναῖκες κι' ἄντρες ») ποὺ βγῆκε τό 1929.

Α. ΑΡΓΗΣ

ΑΝΤΩΝ ΣΤΡΑΣΙΜΙΡΩΦ

ΣΚΙΕΣ

Φανήκανε οἱ πλαγιές τοῦ Ρίλου καί τοῦ Πιρὲν κι' ἕνας γυμνός λόφος ἀποκάλυψε τήν κοιλάδα τοῦ Ράζλογκ. Κάποτε ὁ πατέρας μου κι' ὁ θειός μου τό εἶχαν σκάσει ἀπό δῶ Αὐτοί τότε ἦταν στά δικά μου χρόνια. Καί τώρα εἶχαν βγεῖ συγγενεῖς νά μὲ ἰδοῦν· μὲ κοιτοῦν, μερικοί κλαῖνε. Ἐγώ δὲ γνωρίζω κανένα κι' αὐτό μὲ στενοχωρεῖ.

Κατόπι, πλησίασαν δυό γριοῦλες. Ἡ μιά ἀπ' αὐτές κάποτε εἶχε ἀγαπήσει τό θεῖο μου, κι' ἡ ἄλλη τόν πατέρα μου. Πλησίασα μὲ χαμόγελο κατηγορουμένου, μὲ κοίταξαν καί ζήτησαν νά βροῦν σὲ μένα κάτι. Τό χαμόγελό τους ἔσβυσε ἀργά στά ρυτιδωμένα τους πρόσωπα, καί τίς κυρίεψε θλίψη καί φόβος.

— Θεέ μου, ἴδιος κι' ἀπαράλλαχτος! μουρμούρισε ἐκείνη ποὺ εἶχε ἀγαπήσει τό θειό μου.

Ἡ ἄλλη σιωποῦσε καί δέν μποροῦσε νά πάρει τή ματιά της ἀπό πάνω μου, κι' αὐτή ἦταν ποὺ εἶχε ἀγαπήσει τόν πατέρα μου.

Κι' οἱ δυό γριοῦλες βυθίστηκαν στό πρό σαράντα χρόνων, στό πρό πενήντα χρόνων ὄνειρό τους. Αὐτό τους τό ὄνειρο ἤμουν ἐγώ, μὲ τά νιάτα μου, μὲ τό πρόσωπό μου, μὲ τά μαλλιά μου καί μὲ τή λάμψη τῶν ματιῶν μου.

— Θυμοῦμαι καλά, κουνοῦσε τό κεφάλι ὕστερα ἀπό λίγο ἐκείνη ποὺ εἶχε ἀγαπήσει τό θειό μου, ἦταν τήν ἄνοιξη, πρίν ἀπό τή χολέρα.

— Ὄχι, Νεβιάνα, ἀπάντησε ἡ ἄλλη, ποὺ δὲ σήκωνε τή ματιά της ἀπό μένα, ἦταν ὕστερα ἀπό τή χολέρα, τό χινόπωρο!

Εἶχαν ξεχάσει ἕνα μέρος ἀπό τό ὄνειρό τους κι' ἐπειδή ἡ μνήμη τους δέν τίς βοηθοῦσε, κοίταζαν ἐμένα καί τά μάτια τους μὲ ρωτοῦσαν: « Ἔτσι δέν εἶναι;» Ἐγώ ἴσως νά θυμόμουνα.

Πολλές φορές εἶχα ἀκούσει τόν πατέρα μου νά μιλάει γιά κείνη τήν ἡμέρα. Αὐτό ἔγινε κάποτε, νά, σ' αὐτήν τήν κοιλάδα μὲ τά γάργαρα νερά καί τά αἰωνόβια δάση. Δυτικά, ἀνάμεσα στά βουνά, ὁ παποῦς μου ἔχτιζε ἐκκλησιές, καί τόν σκοτώσανε οἱ Τοῦρκοι, κοντά σ' ἕνα γεφύρι, ἀπάνω ἀπό τίς Σέρρες. Οἱ γυιοί του, ὁ Καλές κι' ὁ Χρῆστος, καλά παιδιά, εἶχαν διαφορετικό χαρακτήρα ὁ καθένας καί ἦταν σάν ἀδελφός καί ἀδελφή. Ὁ πατέρας μου, ὁ Χρῆστος, ἦταν πολύ ἥσυχος καί περνοῦσε γιά πιό ὄμορφος, ἐνῶ ὁ θειός μου, ὁ Καλές, εἶχε ἀνησυχίες καί ζωηρότητες, πήγαινε μὲ ἀσημένια κουμπούρια στό ζουνάρι καί δέν ἄφινε κορίτσι ἀπείραχτο. Κάποτε ξεκίνησε γιά τή Μεχωμία καί τραγουδώντας στό δρόμο ξεγέλασε στή ρεμματιά τίς θυγατέρες ἑνός πομάκου μυλωνᾶ. Αὐτό ἀκούστηκε κι' ἔγινε αἰτία γιά τήν τύχη τῶν δύο ἀδελφῶν.— Εἶχαν λυσσάξει οἱ πομάκοι, ἔλεγε ἐκείνη ποὺ εἶχε ἀγαπήσει τό θειό μου, κι' εἶχαν ἀποφασίσει νά τοῦ πάρουν τή ζωή ἢ τήν πίστη.

Ὅ,τι ἀφηγήθηκαν οἱ γριοῦλες ἦταν σύντομο. Ὁ θειός μου τόσκασε γιά νά σώσει τή ζωή καί τήν πίστη του. Τότε οἱ πομάκοι στράφηκαν πρός τόν πατέρα μου. Αὐτός ἦταν μαλακός καί οἱ δικοί μας εἶχαν φοβηθεῖ, καί γιά νά τόν γλυτώσουν, μονάχοι τους τόν περάσανε μέσ' ἀπό βουνά καί ποτάμια. Τά δυό ἀδέρφια συναντήθηκαν μακρυά, στίς ἀκτές τῆς Μαύρης Θάλασσας, πῆραν ἄλλα ὀνόματα κι' ἔζησαν ξένοι γιά τούς δικούς των καί γιά τόν κόσμο. Τή σύντομη ἀφήγηση, τό ὄνειρό τους, ἔκλεισε ἐκείνη ποὺ δέν ἔπαιρνε τά μάτια της ἀπό μένα.

— Τό σπίτι τοῦ παποῦ σου ἐρήμωσε, εἶπε, στέκει καί σήμερα στή μέση τοῦ χωριοῦ σάν τάφος... Τόν ἕνα μὲ τόν ἄλλον, τούς χάσανε τά μάτια μας καί πιά δέν τούς εἴδαμε.

Ἡ φωνή της ἦταν πνιγμένη, ἀπ' αὐτήν ἀντηχοῦσε ὁ καῦμός ὁλόκληρης ζωῆς, ποὺ τώρα ἦταν ἐλεύθερη ἀπό βάρη καί ἐπιθυμίες, ἀπό ἐλπίδες κι' ἀπόγνωση.

— Τούς περιμείνατε πολύν καιρό; ρώτησα ἐγώ.

— Ἡ Νεβιάνα τρία χρόνια, ἀπάντησε ἐκείνη ποὺ εἶχε ἀγαπήσει τόν πατέρα μου.

Κι' ἡ ἄλλη πρόσθεσε.

—Τήν Πελαγία τήν παντρέψανε τόν ἴδιο ἐκεῖνο χειμῶνα. Ἔτσι δέν εἶνε, Πελαγία;

Καί σώπασαν· ἐγώ πάλι ρώτησα:

—Τουλάχιστον ζήσατε καλά μὲ τούς ἄντρες σας;

Τότε εἶδα πῶς οἱ δυό γυναῖκες ἦταν ξένες, ὁλότελα ξένες ἀναμεταξύ τους. Ἡ Πελαγία ἔσκυψε καί πιά δέν μὲ κοίταζε. Καί στίς ρυτίδες τῆς Νεβιάνας φάνηκε σάν ἕνα χαμόγελο, σάν ἀχτίδες ἥλιου σέ κιτρινιασμένα φθινοπωρινά φύλλα.

—Ἐγώ ἔπεσα σὲ ἥσυχον ἄντρα, εἶπε αὐτή.

Ἔπειτα, μὲ τό κοκκαλιάρικό της χέρι πίναξε τό γιακά τοῦ ρούχου της καί πρόσθεσε:

— Δέν ξέρω πῶς θά τἄβγαζα πέρα μὲ τό θειό σου, τόν Καλές, ποὺ ἦταν ἀνάποδος.

Ὅμως τό χαμόγελο, ποὺ στράβωνε τά ζαρωμένα της χείλη, ἔσβυσε, ἡ ματιά της ἀποχάθηκε καί ψιθύρισε σιγανά:

— Δὲ βαρυέσαι... Δέν ξέρει κανείς τήν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου: Ἐγώ... ὅταν ἔκλαψα τόν ἄντρα μου... μοῦ φαινότανε ὅτι πάλι κλαίω τόν Καλές... Τρία χρόνια τόν περίμενα, ἐγώ ξέρω πῶς.

Τώρα ἡ γριά Πελαγία χαμογέλασε, ὅμως τό χαμόγελό της ἦταν ξερό σά σκελετοῦ. Δὲ βρῆκε τί νά πεῖ. Γι' αὐτήν ἀπάντησε ἐκείνη ποὺ εἶχε ἀγαπήσει τό θειό μου.

—Ὅμως τήν Πελαγία τή δώσανε σὲ κακόν ἄντρα. Γι' αὐτήν, ὁ πατέρας σου ἦταν ἐκεῖνος ποὺ τῆς ταίριαζε. Ἤτανε ὄμορφοι σά δυό ντάλιες, γλυκομίλητοι, ὅλο τό χωριό τούς καλοτύχιζε.

Ἡ Πελαγία ἄκουγε, χωρίς νά σβύνεται ἀπό τά χείλη της τό ξερό χαμόγελο. Κι' ἐγώ ἔστεκα σάν ἔμπρός σὲ πατημένο τάφο. Ἔπειτα, τή ρώτησα:

—Ὥστε, γιαγιά, δέν ξαναντμωθήκατε μὲ τόν πατέρα μου... ὁλόκληρη ζωή;

Καλύτερα θά ἔκανα νά μή ρωτοῦσα. Ἡ γριούλα ἀνησύχησε, μᾶς κοίταξε ὅλους γύρω τρομαγμένα σά νά φοβότανε τή σκιά τοῦ ἄντρός της, καί τό νεκρό χαμόγελο στά χείλη της ἔσβυσε. Ἔκανε δυό φορές νά μοῦ μιλήσει, ὅμως δέν μπόρεσε. Ἔπειτα, τά σβυσμένα της μάτια μισόλαμψαν καί σταυροκοπήθηκε.

—Μοῦ παρουσιάστηκε μιά φορά, ψιθύρισε. Ὅταν σέ σᾶς ἐκεῖ ἔγινε ἄλλο βασίλειο, τότε μοῦ παρουσιάστηκε... Κανενός δέν τόχω πεῖ, σέ σένα ὅμως θά τό ὁμολογήσω... Μιά μέρα τά ξημερώματα εἶχα πάει γιά νερό μὲ τά μπαίκια μου... Ἤμουν ὁλομόναχη καί δέν εἶδα ἀπό ποῦ παρουσιάστηκε ἕνας ἄνθρωπος... ἕνας ἔμπορος, γιατί εἶχε μαζί του φορτωμένο ἄλογο. Μέ εἶδε ἀπό μακρυά καί τράβηξε ἴσα κατ' ἀπάνω μου. Καί μὲ χαιρέτισε. Ἐγώ πολύ φοβήθηκα, ὅμως αὐτός μοῦ εἶπε: «Μή φοβᾶσαι, ἐγώ σέ γνωρίζω, εἶσαι ἡ ἀρραβωνιαστικιά τοῦ Χρήστου.» Θεέ μου, πάγωσε τό αἷμα μου! «Ζῆ ὁ Χρῆστος, μοῦ εἶπε, σοῦ φέρνω ἀπό μέρους του κανίσκι γιά ἐνθύμιο.» Καί μοῦ ἔδωκε μιάν ἁγιονορίτικη εἰκόνα. Μοῦ τήν ἔδωκε καί μοῦ εἶπε: «Μοῦ παράγγειλε νά σοῦ πῶ, μὲ τά ἴδια σου τά χέρια νά τήν κρεμάσης στήν ἐκκλησία.»

Ἡ γριούλα ἀφαιρέθηκε στήν ἀναπόλησή της, τό πρόσωπό της φωτίστηκε, τά μάτια της ἄνοιγαν ἔκπληκτα, σά νά ἔβλεπε κάτι αὐτή τή στιγμή. Ἔπειτα σταμάτησε τή ματιά της ἀπάνω μου, ἔδειξε τό πρόσωπό μου μὲ τό χέρι της καί σιγόειπε.

— Τώρα βλέπω... ὁ ἔμπορας ἦταν ἐκεῖνος!...

Ἡ ἄλλη γριούλα μισάνοιξε τά χείλη καί μὲ κοίταζε ὀνειροπαρμένη. Ἐγώ ἔσκυ-

ψα τὸ κεφάλι, βυθισμένος κι' ὁ ἴδιος σέ ἀναπόληση. Μοῦ φάνηκε νὰ θυμόμουνα ὅτι κάποτε ὁ πατέρας μου εἶχε χαθεῖ· ἡ μητέρα ἔλεγε ὅτι εἶχε πάει μακρυά, στὸ πατρικό του τὸ χωριό, ὅμως δὲν εἶχε βρεῖ ἐκεῖ δικούς του καὶ σέ κανέναν δὲν εἶχε φανερωθεῖ.

Ἡ γριὰ Πελαγία ἀπίθωσε τὸ κοκκαλιάρικο χέρι της στὸ δικό μου καὶ μὲ ρώτησε. — Ἐσύ, θὰ θυμᾶσαι... ἔζησε καλὰ μὲ τὴ μάνα σου;

. . . . . .

Μεταφρ. Α. Α.

ΝΕΟΙ ΠΟΙΗΤΑΙ

ΦΘΙΝΟΠΩΡΟ

Ἀπόψε κάτι ἐστέναξε μέσα στὴ σιγαλιά.
Δυὸ βροχοστάλες ἔφτασαν ὡς τὸ παράθυρό μου.
Κι' ἕνα ροδόφυλλο, τρεμάμενο σὲ μιὰ τριανταφυλλιά,—
τί σπαραγμός, ὡς ἄφινε τὰ τελευταῖα του φιλιά,—
γιὰ νὰ πεθάνει ἔγειρε, σὰν τὸ θαμπὸ ὄνειρό μου.

Φθινόπωρο, οἱ στίχοι σου πῶς μοῦ πληγώνουν τὴν καρδιά.
Κι' ὁ παγερὸς ἀγέρας σου μὲ τὸ βροχήσιο μύρο
πῶς μοῦ θυμίζει, μὲς στὴν πένθιμη καὶ μπλάβα αὐτὴ βραδιά,
τὸ φάντασμα ἑνὸς θάνατου ποὺ ἔχει ἁπλωμένη τὴν ποδιὰ
νὰ μάσει ὅ,τι εἶνε γύρω...

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΖΩΡΑΣ

ΠΡΩΪ

Χαμογελᾶ ἡ μέρα στὰ βουνὰ
κι' ἀνοίγουν μυρωμένα γιούλια.
Κρύφτηκαν στὰ φυλλώματα βαθειὰ
τὰ τρομαγμένα νυχτοπούλια.

Πετοῦν οἱ ἄσπροι γλάροι στ' ἀνοιχτὰ
καὶ τὸν κλεισμένο κόσμο ἀγγίζουν
τῆς θάλασσας ποὺ χάνεται πλατειὰ
κι' ὕστερα πιὸ ψηλὰ γυρίζουν.

Πάνω σὲ μιὰ μικρὴ στάλα δροσιᾶς
ποὺ ἦρθε σ' ἕνα ἄσπρο λουλουδάκι
γεννήθηκε ἡ λάμψη τῆς χαρᾶς
κι' ἔσβυσε πάλι σὲ λιγάκι.

ΝΙΚΗ ΝΙΚΟΛΑΪΔΟΥ

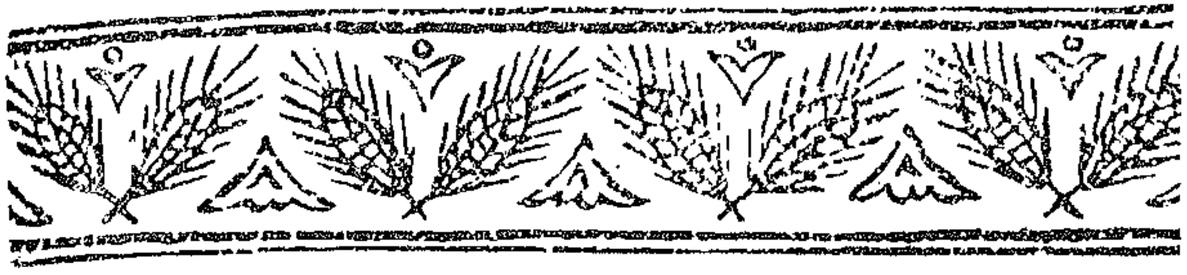

GOTTHOLD EPHRAÏM LESSING

Η ΜΙΝΑ

Ἡ

ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΙΩΤΗ Η ΤΥΧΗ

(Minna von Barnhelm oder das Soldatenglück)

ΚΩΜΩΔΙΑ ΜΕ ΠΕΝΤΕ ΠΡΑΞΕΙΣ *

Μεταφρασμένη ἀπὸ τὸν ΑΙΜΙΛΙΟ ΜΙΣΣΙΡ

ΠΡΑΞΗ ΤΡΙΤΗ (Συνέχεια)

Ὁ Βέρνερ: Ἀναθεμάν τονε νὰ μὴν τὸν πῶ! — Κοπέλα μου, θὰ μ' ἔχῃς γι' ἄρκετὰ γνωστικὸ γιὰ νὰ μὴ θαρρῇς πὼς ὁ λόγος μου εἶναι γιὰ τέτοιας λογῆς τρέλες. Ἂν ὁ ἕνας αὐτὸς δαίμονας βγῆκε ἀπὸ μέσα του, ἐφτὰ ἄλλοι τονὲ ζώνουνε τώρα!

Ὁ λοκαντιέρης: — Ἄκου, ἄκου πῶς ξαίρει καὶ τὰ γυρίζει! — Δὲν παύουνε τὰ χωρατά του, καὶ πάντα ἔχει κάτι καινούργιο νὰ ξεφουρνίσῃ! Ἄνθρωπος μιὰ φορὰ ὁ κὺρ Παῦλος ὁ Βέρνερ! — (*Τῆς ψιθυρίζει σταυτί*): Ἔχει τὸν τρόπο του κι' ἀκόμα εἶνε λέφτερος. Τρία μίλια ἀπὸ δῶ ἔχει ἕνα ξωχικὸ τιμάρι ὡραῖο. Βγῆκε ὠφελημένος ἀπὸ τὸν πόλεμο! — Χρημάτισε κιόλας λοχίας κοντὰ στὸν κύριο ταγματάρχη μας. Ἀμέ, εἶναι τοῦ κύριου ταγματάρχη μας φίλος! Φίλος ποὺ σκοτώνεται γιὰ κείνονε!

Ὁ Βέρνερ: — Ναί! Κι αὐτὸς ἐδῶ εἶναι φίλος τοῦ ταγματάρχη μου! Φίλος ποὺ ὁ ταγματάρχης ἔπρεπε νὰ βάλῃ νὰ τονὲ σπάσουνε στὸ ξύλο.

Ὁ λοκαντιέρης: — Τί; Πῶς; — Μή, κὺρ Βέρνερ, κι αὐτὰ χωρατὰ δὲν εἶναι.—Ἐγώ, λέει, δὲν εἶμαι φίλος τοῦ κύριου ταγματάρχη; — Ὄχι, τέτοια χωρατὰ ἐγὼ δὲν τὰ σηκώνω.

Ὁ Βέρνερ: — Ὡραῖα πράματα μοῦ διηγήθηκε ὁ Γιοῦστος.

Ὁ λοκαντιέρης: — Ὁ Γιοῦστος; Καλὰ τὸ κατάλαβα πὼς αὐτὰ εἶναι τοῦ Γιούστου λόγια. Ὁ Γιοῦστος εἶναι κακός, ἄχρεῖος ἄνθρωπος. Νά ὅμως μιὰ ὡραία παιδούλα ποὺ ἔχει στόμα καὶ μπορεῖ νὰ μαρτυρήσῃ ἂν εἶμαι φίλος τοῦ κύριου ταγματάρχη κι ἂν τοῦ φάνηκα χρήσιμος. Καὶ γιατὶ νὰ μὴν εἶμαι φίλος του; Μήπως δὲν εἶναι ἄνθρωπος ἀξίας; Ναί μὲν κατὰ δυστυχία παύτηκε· μὰ τί ἔχει νὰ κάμῃ; Ποῦ νὰ γνωρίζῃ ὁ βασιλιὰς ὅλους τοὺς ἄξιους· κι ἂν τοὺς γνώριζε, ποῦ νὰ τοὺς ἀνταμείψῃ ὅλους;!

Ὁ Βέρνερ: — Τὰ λόγια σου κι ἀπ' τοῦ Θεοῦ τὸ στόμα! — Ὁ Γιοῦστος ὅμως ... δὲ λέω πὼς ὁ Γιοῦστος εἶναι τίποτα περίφημο· ὅμως ψεύτης ὁ Γιοῦστος δὲν εἶναι· κι ἂν ἦταν ἀλήθεια ὅ,τι μοῦ εἶπε...

Ὁ λοκαντιέρης: — Μὴ μοῦ τονὲ μιλετᾶς πιὰ τὸ Γιοῦστο! Ὅπως εἶπα: ἂς μιλήσῃ ἡ ὡραία ἐδῶ παιδούλα! (*Τῆς λέει σταυτί*): Ξαίρεις, παιδί μου· τὸ δαχτυλίδι! — Πές τα τοῦ κύριου Βέρνερ, νὰ μάθῃ καλήτερα ποιός εἶμαι. Καὶ γιὰ νὰ μὴ φανῇ πὼς τὰ λὲς γιὰ χατήρι μου, οὔτε θέλω νάμαι μπροστά. Δὲ θέλω νάμαι μπροστά· θὰ πηγαίνω· ἀλλὰ νὰ μοῦ ξαναγράψῃς, κὺρ Βέρνερ, νὰ μοῦ ξαναγράψῃς ἂν ὁ Γιοῦστος δὲν εἶναι ἄχρεῖος.

(*) Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο.

ΣΚΗΝΗ ΠΕΜΠΤΗ

Ὁ Παῦλος ὁ Βέρνερ κ' ἡ Φραντζίσκα

Ὁ Βέρνερ : — Κοπέλα μου, ξαίρεις τὸν ταγματάρχη ;

Ἡ Φραντζίσκα : — Τὸν ταγματάρχη νιοῦ Tellheim ; Ἀμέ, τονὲ γνωρίζω τὸν καλὸ τὸν ἄνθρωπο.

Ὁ Βέρνερ : — Ἔ, τί λὲς καὶ σύ ; — Καὶ θέλεις βέβαια τὸ καλό του.

Ἡ Φραντζίσκα : — Μὲ ὅλη μου τὴν καρδιά.

Ὁ Βέρνερ : — Ἀλήθεια ; Ἔ, τώρα, κοπέλα μου, μοῦ φαίνεσαι ἄλλο τόσο ὁμορφήτερη.— Μὰ τί λογῆς χρήσιμος μπορεῖ νὰ φάνηκε ὁ λοκαντιέρης τοῦ ταγματάρχη μας ;

Ἡ Φραντζίσκα : — Χαμπάρι δὲν ἔχω· ἐξὸν ἂν ἀποδίνῃ στὸν ἑαυτό του τὸ καλὸ ποὺ κατὰ τύχη ἔγινε ἀπὸ τὸ κατεργάρικο τὸ φέρσιμό του.

Ὁ Βέρνερ : — Τότε εἶν' ἀλήθεια ὅσα μοῦπε ὁ Γιοῦστος ; — (*Κατὰ τὴ μεριὰ ποὺ ἔφυγε ὁ λοκαντιέρης*). Καλή σου τύχη ποῦφυγες ! — Ἀλήθεια πὼς τοῦ ἄδειασε τὴν κάμαρα ; Τέτοιο παιχνίδι νὰ παίξῃ ἑνὸς τέτοιου ἀνθρώπου, γιατὶ τὸ τετράποδο θαρρεῖ πὼς ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς δὲν ἔχει πιὰ χρήματα ! Ὁ ταγματάρχης νὰ μὴν ἔχῃ λέει χρήματα !

Ἡ Φραντζίσκα : — Τί ; Μήπως ἔχει ;

Ὁ Βέρνερ : — Μὲ οὐρά ! Οὔτε αὐτὸς δὲν ξέρει πόσα ἔχει. Μήτε ξέρει ποιὸς καὶ ποιὸς τοῦ χρωστᾷ. Ἐγὼ ὁ ἴδιος τοῦ χρωστῶ καὶ τοῦ φέρνω κάτι παλιὰ ρέστα. Κοίτα δῶ, κοπέλα μου, σ' αὐτὸ δῶ τὸ πουγγὶ (*ποὺ τραβᾷ ἀπὸ τὴν τσέπη του*) ἔχει μέσα ἑκατὸ λουίτζια· καὶ σ' αὐτὸ τὸ φυσέκι (*τὸ βγάζει κι αὐτό*) ἑκατὸ δουκάτα."Ολα δικά του λεφτά !

Ἡ Φραντζίσκα : — Ἀλήθεια ; Μὰ τότε γιατὶ νἀμαχοβάζῃ ; Ἔβαλε ἀμανάτι ἕνα δαχτυλίδι...

Ὁ Βέρνερ : — Ἕνα δαχτυλίδι ; Μὴν τὸ πιστέψῃς ! Θἄτανε κανένα μικροπρᾶμα ποὺ ἤθελε νὰ τὸ ξεκάμῃ

Ἡ Φραντζίσκα : — Μικροπρᾶμα δὲν εἶναι ! εἶναι ἕνα ἀτίμητο δαχτυλίδι καὶ τὄχει μάλιστα ἀπὸ χέρι.

Ὁ Βέρνερ : — Κι αὐτὸ γίνεται.Ἀπὸ χέρι ! ναί ! ναί ! Τὰ τέτοια σοῦ θυμίζουνε ὧρες ὧρες πράματα ποὺ κάλλιο νὰ μὴν τὰ θυμᾶσαι διόλου. Καὶ γι' αὐτὸ γυρεύεις νὰ τὰ βγάλῃς ἀπὸ τὰ μάτια σου.

Ἡ Φραντζίσκα : — Πῶς ;

Ὁ Βέρνερ : — Καὶ τί δὲν τοῦ λαχαίνει τοῦ στρατιώτη στὸ χειμαδιό. Ἐπειδὴ δὲν ἔχει τίποτα νὰ κάνῃ, δὲν κάνει παρὰ νὰ κοιτάζῃ τὸν ἑαυτό του κι' ἀπὸ βαρυεστιμάρα πιάνει σχέσεις, ποὺ αὐτὸς τὶς θέλει μόνο τὸ χειμώνα ἑνῶ ἡ καρδιὰ ἐκείνης γιὰ ὅλη τους τὴ ζωή. Τότε, φλάπ ! καὶ τοῦ καθίζει μιὰ βέρα στὸ δάχτυλο, ποὺ κι ὁ ἴδιος σαστίζει πῶς γίνηκε αὐτό. Κ' ἔτσι πολλὲς φορὲς θἄδινε καὶ τὸ δάχτυλό του μαζὶ γιὰ νὰ βγάλῃ ἀποπάνω του τὸ δαχτυλίδι.

Ἡ Φραντζίσκα : — Μπά ; Τέτοια λὲς νἀπαθε κι ὁ ταγματάρχης ;

Ὁ Βέρνερ : — Σιγουρότατα. Προπάντων στὴ Σαξονία ὅπου καὶ δέκα δάχτυλα νὰ εἶχε τὸ κάθε χέρι του, θὰ τοῦ φόρτωναν μὲ δαχτυλίδια καὶ τὰ εἴκοσι.

Ἡ Φραντζίσκα (*καταμέρος*) : — Καινούργια πάλι αὐτά, καὶ πρέπει νὰ τὰ ξετάσουμε... Λοιπόν, κύριε τιμαριώτη ἢ λοχία . .

Ὁ Βέρνερ : — Ἀ δὲ σοῦ κάνει κόπο, κοπέλα μου : προτιμῶ τὸ «κύριε λοχία».

Ἡ Φραντζίσκα : — Λοιπόν, κύριε λοχία, ἔχω ἐκεῖ ἕνα γραμματάκι τοῦ κύριου ταγματάρχη γιὰ τὴν κερά μου. Θὰ πάω νὰ τὸ δώσω μάνι - μάνι καὶ . ξανάρχουμαι εὐτύς. Κάντε μου τὴ χάρη νὰ μὲ περιμένετε. Θέλω πολὺ νὰ κουβεντιάσουμε ἀκόμα μαζί.

Ὁ Βέρνερ : — Σοῦ ἀρέσει ἡ κουβεντούλα, κοπέλα μου ; Ὅπως ἀγαπᾶς· πήγαινε· καὶ μένα μοῦ ἀρέσει ἡ κουβέντα· θὰ περιμένω.

Ἡ Φραντζίσκα : — Μπράβο, προσμένετέ με ! (Φεύγει).

ΣΚΗΝΗ ΕΧΤΗ

Ὁ Βέρνερ : — Νόστιμη ἡ κοπελιά ! — Μὰ ἄσκημα ἔκαμα νὰ τῆς τάξω πὼς θὰ τὴν προσμείνω.— Γιατὶ τὸ κυριώτερο εἶναι νὰ πάω νἄβρω τὸν ταγματάρχη.— Ἀκοῦς ἐκεῖ νὰ μὴ θέλῃ τὸν παρά μου, καὶ νἀμαχοβάζῃ κιόλα ! — Πάντα ὁ ἴδιος.— Νὰ μιὰ ἰδέα ποὺ μοῦ κατεβαίνει ! — Ἐδῶ καὶ δεκαπέντε μέρες ποῦμουνα πάλι στὴ χώρα, πῆγα νὰ δῶ τὴν ἰλαρχίνα τὴ Μαρλώφαινα. Ἡ κακομοίρα κοίτονταν ἄρρωστη καὶ μοῦ μοιρολογοῦσε πὼς ὁ ἄντρας της ἔμεινε νὰ χρωστᾷ τοῦ ταγματάρχη τετρακόσια τάλαρα καὶ δὲν ἤξαιρε πῶς νὰ τοῦ τὰ πλερώσῃ. Ἔλεγα, σήμερα νὰ πάω πάλι νὰ τὴ δῶ· — ἤθελα νὰ τῆς πῶ, πὼς ἅμα ξεπλερωθῶ ἀπὸ τὸ ὑποστατικό, θὰ τῆς δάνειζα πεντακόσια τάλαρα.—Γιατὶ ἐπιτέλους κάτι πρέπει νὰ βάλω στὰ σίγουρα, ἂν τυχὸν καὶ δὲν πᾶνε καλὰ τὰ πράματα στὴν Περσία.— Μά, τρέχα γύρευέ την. Εἶμαι ὑπερβέβαιος πὼς δὲν μπόρεσε νὰ ξεπλερώσῃ τὸν ταγματάρχη.— Ναί, ἔτσι θὰ κάμω· κι' ὅσο πιὸ γρήγορα, τόσο τὸ καλήτερο . . . Νὰ μὴ μὲ συνοριστῇ τὸ κορίτσι· μὰ δὲν μπορῶ νὰ προσμένω. (*Φεύγει κατασυλλογισμένος καὶ παρὰ λίγο σκοντάβει ἀπάνω στὸν ταγματάρχη ποὺ ἔρχεται καταπάνω του*).

ΣΚΗΝΗ ΕΒΔΟΜΗ

Ὁ ταγματάρχης κι ὁ Παῦλος Βέρνερ

Ὁ ταγματάρχης : — Κάτι τόσο συλλογισμένος, Βέρνερ ;

Ὁ Βέρνερ : — Νὰ 'σαστε· πήγαινα ἰσαΐσια νὰ σᾶς βρῶ στὸ καινούργιο σας κονάκι.

Ὁ ταγματάρχης : — Γιὰ νὰ μοῦ φᾶς

τ' αὐτιὰ βλαστημώντας τὸ νοικοκύρη τοῦ παλιοῦ. Ξέγραψέ με !

Ὁ Βέρνερ : — Κι αὐτὸ μαζὶ μὲ τἄλλα βέβαια. Μὰ καθαυτὸ ἤθελα νὰ σᾶς εὐχαριστήσω ποὺ εἴχατε τὴν καλοσύνη καὶ μοῦ φυλάξατε τὰ ἑκατὸ λουίτζια. Ὁ Γιοῦστος μοῦ τἄδωσε πίσω. Θὰ εἶχα βέβαια καλήτερα νὰ μοῦ τὰ κρύβατε ἀκόμα. Μὰ πιάσατε τώρα καινούργιο κονάκι π' οὔτε τοῦ λόγου σας τὸ γνωρίζετε, οὔτε γώ. Ποιὸς ξαίρει τί μπορεῖ νὰ λάχῃ. Μπορεῖ νὰ σᾶς τὰ κλέβανε καὶ θὰ εἴχατε νὰ μοῦ τἀντικαταστήσετε· ἀλλιῶς δὲ γλυτώνατε. Κ' ἔτσι δὲν μπορῶ νὰ σᾶς ζητήσω τὴ χάρη αὐτή.

Ὁ ταγματάρχης (*χαμογελώντας*) : — Ἀπὸ πότε τόσο προνοητικός, Βέρνερ ;

Ὁ Βέρνερ : — Σήμερα ὁ παρὰς θέλει μάτια δέκα.— Ἔχω ἀκόμη καὶ κάτι νὰ σᾶς παραδώσω· ἀπὸ τὴν ἰλαρχίνα τὴ Μαρλώφαινα· ἀπὸ τὸ σπίτι της ἔρχουμαι. Ὁ ἄντρας της ἔμεινε νὰ σᾶς χρωστᾷ τετρακόσια τάλαρα· σᾶς στέλνει ἐδῶ ἑκατὸ δουκάτα προκαταβολή. Τὰ ρέστα, λέει, θὰ σᾶς τὰ στείλῃ τὴν ἄλλη βδομάδα."Ισως καὶ γὼ νὰ στάθηκα αἰτία ποὺ δὲ σᾶς ἔστειλε ὅλο τὸ ποσό· γιατὶ μοῦ χρωστοῦσε καὶ μένα καμμιὰ ὀγδονταριὰ τάλαρα· κ' ἐπειδὴ θάρρεφε πὼς πῆγα νὰ τῆς τὰ γυρέψω — ποὺ εἶναι κι ἀλήθεια — τὰ πῆρε ἀπὸ τὸ φυσέκι ποὺ εἶχε τοιμάσει γιὰ λόγου σας καὶ μοῦ τἄδωσε.— Τοῦ λόγου σας εὐκολώτερα μπορεῖτε νὰ περιμείνετε τὰ ἑκατό σας τάλαρα μιὰ βδομάδα, παρὰ ἐγὼ τὰ λίγα μου τὰ λεφτά.— Ὁρίστε, πάρτε ! (*Τοῦ δίνει τὸ φυσέκι μὲ τὰ δουκάτα*).

Ὁ ταγματάρχης : — Βέρνερ !

Ὁ Βέρνερ : — Μὰ γιατὶ κοιτᾶτε ἔτσι δά ; — Πάρτε, κύριε ταγματάρχη !

Ὁ ταγματάρχης : — Βέρνερ !

Ὁ Βέρνερ : — Τί πάθατε ; Τί σᾶς πειράζει ;

Ὁ ταγματάρχης (*πικρά, χτυπᾷ τὸ κούτελό του μὲ τὸ χέρι καὶ ποδοκοπᾷ*) : — Πού . . . τὰ τάλαρα δὲν εἶναι σωστὰ τετρακόσια.

Ὁ Βέρνερ : — Μά, κύριε ταγματάρχη, δὲν καταλάβατε τί σᾶς εἶπα ;

Ὁ ταγματάρχης : — Κατάλαβα καὶ παρακατάλαβα ! — Μὰ γιατὶ σήμερα οἱ καλήτεροι μου φίλοι νἄναι κ' οἱ χειρότεροί μου τύραννοι ;

Ὁ Βέρνερ : — Τί λέτε ;

Ὁ ταγματάρχης : — Δὲν τἄπα μόνο γιὰ σένα.— Πήγαινε, Βέρνερ ! (*Ἀποκρούει τὸ χέρι τοῦ Βέρνερ ποὺ τοῦ παρουσιάζει τὰ δουκάτα*).

Ὁ Βέρνερ : — Νὰ τὰ ξεφορτωθῶ πρῶτα αὐτά.

Ὁ ταγματάρχης : — Κι ἂ σοῦ ἔλεγα, Βέρνερ, πὼς ἡ Μαρλώφαινα ἤτανε ἡ ἴδια σήμερα τὸ πρωῒ ἐδῶ ;

Ὁ Βέρνερ : — Ἀλήθεια ;

Ὁ ταγματάρχης : — Πῶς δὲ μοῦ χρωστᾷ πιὰ τίποτα ;

Ὁ Βέρνερ : — Ἔ ;

Ὁ ταγματάρχης : — Καὶ πὼς μὲ ξόφλησε ὡς τὸ λεφτό ; Τί θἄλεγες ;

Ὁ Βέρνερ (*συλλογιέται μιὰ στιγμή*) : — Θἄλεγα πὼς εἶπα ψέματα καὶ πὼς ἡ ψευτιὰ εἶναι τρισδιαολεμένο πρᾶμα γιατὶ σὲ βγάζει ψεύτη.

Ὁ ταγματάρχης : — Καὶ δὲ θὰ ντρεπόσουνα ;

Ὁ Βέρνερ : — Ἐγὼ καλά· ἀμὲ κεῖνος ποὺ μὲ ἀναγκάζει νὰ τὸ πῶ τὸ ψέμα ; Δὲν πρέπει νὰ ντρέπεται κι αὐτός ; Τί νὰ σᾶς πῶ, κύριε ταγματάρχη· ἂν ἔλεγα πὼς δὲ μὲ θυμώνουνε τὰ καμώματά σας, πάλι ψέματα θἄλεγα, ἐνῶ δὲ θέλω πιὰ νὰ πῶ.

Ὁ ταγματάρχης : — Μὴ θυμώνῃς, Βέρνερ, κι ἀναγνωρίζω τὴν καλή σου καρδιὰ καὶ τὴν ἀγάπη σου γιὰ μένα. Μὰ τὰ λεφτά σου δὲν τὰ χρειάζουμαι.

Ὁ Βέρνερ : — Ἄ, δὲν τὰ χρειάζεστε. Παρὰ προτιμᾶτε τὸ ξεπούλημα, προτιμᾶτε τἀμανάτι, προτιμᾶτε νὰ πέφτετε στὴ γλώσσα τοῦ κόσμου.

Ὁ ταγματάρχης : — Δὲν πὰ νὰ ξέρῃ ὁ κόσμος πὼς εἶμαι ἀπένταρος ! Γιατὶ νὰ φαίνεται κανεὶς πλουσιώτερος ἀπ' ὅ,τι εἶναι ;

Ὁ Βέρνερ : — Μὰ γιατὶ καὶ φτωχότερος ; — Ὅσο ἔχει ὁ φίλος σου, ἔχεις καὶ σύ.

Ὁ ταγματάρχης : — Δὲν κάνει νὰ σοῦ χρωστῶ.

Ὁ Βέρνερ : — Ποιὸς τὸ λέει ; — Θυμᾶστε μιὰ ζεστὴ μέρα ποὺ μᾶς ἔζωνε ὁ ἥλιος κι' ὁ ἐχτρός, κι ὁ σεῖζης σας εἶχε χαθεῖ μαζὶ μὲ τὰ μπαγκάζια ; Ἤρθατε σὲ μένα καὶ μοῦ λέτε : Βέρνερ, ἔχεις τίποτα νὰ πιῶ ; Καὶ σᾶς ἔδωσα τὴν πλόσκα μου. Τὴν πήρατε κ' ἤπιατε.— Αὐτὸ γιατὶ ἔκανε τότε ;— Μὰ τὴν ἄθλια τὴν ψυχή μου, χίλες φορὲς τόσο ἄξιζε κείνη ἡ γουλιὰ τὸ βρωμόνερο ἀπ' ὅλες ἐδῶ τὶς παλιομπακίρες ! (*Τραβᾷ ἀπὸ τὴν τσέπη του τὸ πουγγὶ μὲ τὰ λουίτζια καὶ τοῦ τὰ παρουσιάζει καὶ τὰ δυό*). Ἐλάτε, πάρτε, ἀγαπημένε μου ταγματάρχη ! Πέστε πὼς εἶναι νερό. Κι' αὐτὰ τἄκαμε ὁ Θεὸς γιὰ ὅλους.

Ὁ ταγματάρχης : — Μὴ μὲ τυραννᾶς, σοῦ εἶπα : δὲ θέλω νὰ σοῦ χρωστῶ.

Ὁ Βέρνερ : — Πρὶν δὲν ἔκανε, τώρα δὲ θέλετε. Ἀλλάζει τὸ ζήτημα. (*Δυσαρεστημένος*). Δὲ θέλετε νὰ μοῦ χρωστᾶτε, ἔ ; Κι ἂ μοῦ χρωστᾶτε κιόλας, κύριε ταγματάρχη ; Ἢ μήπως δὲ χρωστᾶτε τίποτα τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ἄλλοτε ἔφαγε τὴ σπαθιὰ ποὺ πήγαινε νὰ σᾶς χωρίσῃ τὸ κεφάλι, καὶ μιὰν ἄλλη φορὰ ἔκοψε τὸ χέρι ποὺ πήγαινε νὰ σμπαράρῃ καὶ νὰ σᾶς καθίσῃ κατάστηθα τὸ βόλι ; — Τί μπορεῖτε νὰ χρωστᾶτε ἀκόμα αὐτουνοῦ τοῦ ἀνθρώπου ; ἔ ; Ἢ μήπως ἡ κούτρα μου δὲν ἀξίζει πιότερο ἀπὸ τὸ πουγγί μου ; — Ἂν εἶναι ἀρχοντικὰ πράματα αὐτά, μὰ τὴν ἄθλια τὴν ψυχή, τί 'ναι τότε τὰ σαχλά ;

Ὁ ταγματάρχης : — Ποιανοῦ τὰ λὲς αὐτά, Βέρνερ ; Εἴμαστε δῶ μονάχοι καὶ μπορῶ νὰ μιλήσω· γιατὶ ἂν μᾶς ἄκουγε

ἕνας τρίτος, θὰ εἴτανε πομποφανιά. Μὲ χαρά μου ἀναγνωρίζω πὼς δυὸ φορὲς μοῦ ἔσωσες τὴ ζωή. Μὰ δὲ μοῦ λὲς τί σοῦ φταίω γὼ ποὺ δὲ βρέθηκε εὐκαιρία νὰ σοῦ κάμω τὰ ἴδια; Ἔ;

Ὁ Βέρνερ: — Εὐκαιρία λέει! Καὶ ποιός σᾶς εἶπε τὸ ἐνάντιο, κύριε ταγματάρχη; Σὰ νὰ μὴ σᾶς εἶδα χίλιες φορὲς νὰ βάζετε σὲ κίντυνο τὴ ζωή σας γιὰ τὸν τελευταῖο στρατιώτη ποὔπεσε σὲ μπουλούκι!

Ὁ ταγματάρχης: — Ἔ, λοιπόν!

Ὁ Βέρνερ: — Ἀλλά...

Ὁ ταγματάρχης: — Μὰ γιατί νὰ μὴ θέλῃς νὰ μὲ καταλάβῃς; Εἶπα πὼς δὲν κάνει νὰ σοῦ χρωστῶ καὶ πὼς δὲ θέλω νὰ σοῦ εἶμαι χρεώστης. Θέλω νὰ πῶ: στὴν περίσταση ποὺ βρίσκουμαι αὐτὴ τὴν ὥρα.

Ὁ Βέρνερ: — Ἄ, ἔτσι! Θέλετε νὰ τἀφήσετε γιὰ καλήτερη ἐποχή· θέλετε νὰ δανειστῆτε ἀπὸ μένα παράδες, μὰ ἄλλη φορά, σὰ δὲ θὰ χρειάζεστε γιατὶ θὰ ἔχετε, καὶ γὼ ἴσως δὲ θἄχω πιά.

Ὁ ταγματάρχης: — Δὲν πρέπει νὰ δανείζεσαι, ἄμα δὲν ξαίρεις πῶς νὰ τὰ γυρίσῃς πίσω.

Ὁ Βέρνερ: — Ἕνας ἄνθρωπος σὰν καὶ λόγου σας δὲν μπορεῖ νὰ δοκιμάζῃ στερήσεις.

Ὁ ταγματάρχης: — Ὡραῖα ξαίρεις τὸν κόσμο ἐσύ! — Κι' ἄλλο τόσο δὲν κάνει νὰ δανείζεσαι ἀπὸ ἄνθρωπο ποὺ ὁ ἴδιος χρειάζεται τὰ λεφτά του.

Ὁ Βέρνερ: — Τὸ βρήκατε πάλι! Ἐγὼ τί τὰ θέλω;... Ὅποιος παίρνει λοχία, τοῦ δίνει καὶ νὰ ζήσῃ.

Ὁ ταγματάρχης: — Τὰ θέλεις γιὰ νὰ γίνῃς πιότερο ἀπὸ λοχίας, γιὰ νὰ προκόψῃς σὲ δουλειὰ ὅπου κι ὁ πιό ἄξιος μένει πίσω σὰν τοῦ λείπει τὸ χρῆμα,

Ὁ Βέρνερ: — Νὰ γίνω πιότερο ἀπὸ λοχίας; Δὲν τὄχω στὸ νού μου. Ἐπειδὴ εἶμαι καλὸς λοχίας, πιθανὸν νὰ γίνω κακὸς ἴλαρχος κι ἀκόμα χειρότερος στρατηγός. Τὰ βλέπουμε, γιά!

Ὁ ταγματάρχης: — Μὴ μὲ κάνῃς νὰ ἔχω ἄσκημη γνώμη γιὰ σένα, Βέρνερ! Μοῦ κακοφάνηκε κεῖνο ποὺ μοῦ εἶπε ὁ Γιοῦστος. Πούλησες, λέει, τὸ ὑποστατικό σου καὶ θέλεις πάλιν ἀλαναρίσῃς. Μὴ μὲ κάνῃς νὰ πιστέψω πὼς ἀγαπᾶς ὄχι τόσο τὸ στρατιωτικὸ ἐπάγγελμα ὅσο τὴ ρέμπελη, τὴν παραλυμένη ζωὴ ποὺ δυστυχῶς πάει ταίρι μαζί του. Ἢ γιὰ τὴν πατρίδα του θὰ πολεμᾷ ὁ στρατιώτης, ἢ ἀπὸ ἀγάπη γιὰ κάποιον. Μὲ τὸ νὰ ὑπερετᾷς ἄσκοπα σήμερα ἐδῶ κι αὔριο ἐκεῖ, φέρνεσαι σὰ μακελαροκόπελο κι ἄλλο τίποτα

Ὁ Βέρνερ.— Ὅπως ἀγαπᾶτε, κύριε ταγματάρχη, θὰ σᾶς ἀκούσω. Ἐσεῖς ξαίρετε τὸ σωστό. Θέλω κοντά σας νὰ μείνω.— Ἀλλά, ἀγαπημένε μου ταγματάρχη, πάρτε δὰ ὡστόσο καὶ τὰ λεφτά μου. Σήμερ' αὔριο δὲν μπορεῖ νὰ μὴν τελιώσῃ ἡ δουλειά σας. Θὰ πάρετε μπόλικο παρά. Τότε μοῦ τὰ γυρίζετε μὲ τὸν τόκο μαζί. Τὸ κάνω μόνο γιὰ τὸν τόκο.

Ὁ ταγματάρχης.— Θὰ πάψῃς;

Ὁ Βέρνερ.— Μὰ τὴν ἄθλια τὴν ψυχή μου, μόνο γιὰ τὸν τόκο τὸ κάνω! — Ἔλεγα καμιὰ φορά: Καὶ τί θὰ γίνῃς στὰ γερατιά σου; Ὅταν θἄσαι σακάτης, ὅταν δὲ θἄχῃς πιὰ τίποτα; Ὅταν θἀναγκαστῆς νὰ βγῆς στὴ γύρα; Ἔλεγα πάλι: Ὄχι, δὲ θὰ βγῆς στὴ γύρα· θὰ πᾶς στοῦ ταγματάρχη τοῦ Tellheim· αὐτὸς θὰ μοιράσῃ μαζί σου καὶ τὸ τελευταῖο του λεφτό· αὐτὸς θὰ σὲ ταΐσῃ ὡς ἐκεῖ ποὺ λέει σώνει· κοντά του θὰ μπορέσῃς τίμια νὰ πεθάνῃς.

Ὁ ταγματάρχης (*πιάνοντας τὸ χέρι τοῦ Βέρνερ*).— Κι αὐτὰ δὲν τὰ λὲς πιά, Βέρνερ;

Ὁ Βέρνερ. — Ὄχι, δὲν τὰ λέω πιά. — Ὅποιος δὲν καταδέχεται τίποτα νὰ πάρῃ ἀπὸ μένα σὰν τὸ χρειάζεται καὶ τὄχω, τίποτα δὲν θὰ μοῦ δώσῃ σὰν τὸ κατέχει καὶ τὄχω ἀνάγκη ἐγώ. — Καλά! (*Κάνει νὰ φύγῃ*).

Ὁ ταγματάρχης. — Βρὲ χριστιανέ, θὰ μὲ σκάσῃς! Ποῦ πᾶς; (*Τὸν κρατεῖ πίσω*). Ἂν σὲ βεβαιώσω λοιπὸν ἀπάνω στὴν τιμή μου πὼς ἔχω ἀκόμα χρήματα· ἂν σοῦ τάξω ἀπάνω στὴν τιμή μου πὼς θὰ σοῦ τὸ πῶ ἄμα σωθοῦνε, πὼς ὁ πρῶτος θἄσαι κι ὁ μοναδικὸς ἐσὺ ποὺ θὰ τοῦ δανειστῶ, σοῦ φτάνει;

Ὁ Βέρνερ.—Μπορῶ νὰ κάμω κι ἀλλιῶς: Τὸ χέρι σας, κύριε ταγματάρχη.

Ὁ ταγματάρχης. — Τόκα, Παῦλο! — Καὶ τώρα στάσου. Ἐρχόμουνα δῶ νὰ ἰδῶ κάποιο κορίτσι.

ΣΚΗΝΗ ΟΓΔΟΗ

Ἡ Φραντζίσκα (*ἔρχεται ἀπὸ τὴν κάμαρα τῆς Μίνας*), **ὁ ταγματάρχης κι ὁ Βέρνερ.**

Ἡ Φραντζίσκα (*μπαίνοντας μέσα*): — Ἐδῶ εἶστε ἀκόμη, κύριε λοχία; — (*Καθὼς ξανοίγει τὸν ταγματάρχη*). Καὶ τοῦ λόγου σας ἐδῶ εἶστε, κύριε ταγματάρχη; — Ὁρίστε κ' ἔφτασα. (*Ξαναμπαίνει τρεχάτη στὴν κάμαρα*).

ΣΚΗΝΗ ΕΝΑΤΗ

Ὁ ταγματάρχης κι ὁ Παῦλος ὁ Βέρνερ.

Ὁ ταγματάρχης: — Νὰ αὐτὴ ἴσια-ἴσια! — Μὰ φαίνεται πὼς τὴ γνωρίζεις, Βέρνερ.

Ὁ Βέρνερ: — Ναῖσκε, τὸ γνωρίζω τὸ κορίτσι.

Ὁ ταγματάρχης: — Κι' ὅμως, ἂν καλοθυμοῦμαι, δὲν εἴσουνα μαζί μου σὰν ξεχειμώνιαζα στὴ Θουριγγία.

Ὁ Βέρνερ: — Ὄχι, τότε εἴμουνα στὴ Λειψία γιὰ ἁρματωσιά.

Ὁ ταγματάρχης: — Πῶς τὴ γνωρίζεις λοιπόν;

Ὁ Βέρνερ: — Φρέσκια-φρέσκια ἡ γνωριμιά μας. Σημερνή. Ὅμως, ὅσο φρέσκια, τόσο καὶ θερμή.

Ὁ ταγματάρχης: — Θὰ εἶδες λοιπὸν καὶ τὴν κυρία της.

Ὁ Βέρνερ: — Ἀνύπαντρη εἶναι ἡ κερά της; Μοῦ εἶπε πὼς τὴν ξαίρετε τοῦ λόγου σας.

Ὁ ταγματάρχης: — Δὲν ἄκουσες; Ἀπὸ τὴ Θουριγγία.

Ὁ Βέρνερ: — Εἶναι μικρὴ ἡ κυρία;

Ὁ ταγματάρχης: — Εἶναι.

Ὁ Βέρνερ: — Ὄμορφη;

Ὁ ταγματάρχης: — Πολύ.

Ὁ Βέρνερ: — Πλούσια;

Ὁ ταγματάρχης: — Πολύ.

Ὁ Βέρνερ: — Ἂν ἡ κυρία σᾶς νοστιμεύεται σὰν τὴν καμαριέρα, τότε τὰ πᾶμε πρίμα!

Ὁ ταγματάρχης: — Τί λές;

ΣΚΗΝΗ ΔΕΚΑΤΗ

Ἡ Φραντζίσκα (*ποὺ ξανάρχεται μ' ἕνα γράμμα στὸ χέρι*), **ὁ ταγματάρχης κι ὁ Παῦλος ὁ Βέρνερ.**

Ἡ Φραντζίσκα: — Κύριε ταγματάρχη...

Ὁ ταγματάρχης: — Καλή μου Φραντζίσκα, δὲν μπόρεσα ἀκόμη νὰ σὲ καλωσορίσω.

Ἡ Φραντζίσκα: — Θὰ μὲ καλωσορίσατε βέβαια κιόλας στὸ μυαλό σας. Ξαίρω πὼς μ' ἔχετε ἀπὸ καλό. Καὶ γὼ τὰ ἴδια. Μὰ δὲν εἶναι σωστὸ νὰ τρομάζετε ἐκεῖνους ποὺ σᾶς ἀγαποῦνε.

Ὁ Βέρνερ (*μὲ τὸν ἑαυτό μου*): — Τώρα κατάλαβα. Σωστά!

Ὁ ταγματάρχης: — Ὁ φετφάς, Φραντζίσκα! — Τῆς ἔδωσες τὸ γράμμα;

Ἡ Φραντζίσκα: — Ναῖσκε, κι' ἐδῶ σᾶς παραδίνω... (*τοῦ δίνει τὸ γράμμα*).

Ὁ ταγματάρχης: — Τὴν ἀπάντηση;

Ἡ Φραντζίσκα: — Ὄχι, τὸ γράμμα σας πίσω.

Ὁ ταγματάρχης: — Πῶς; Δὲ θέλει νὰ τὸ διαβάσῃ;

Ἡ Φραντζίσκα: — Ἤθελε, μά... τὰ γραφτὰ δὲν τὰ βγάζουμε καλά.

Ὁ ταγματάρχης: — Μαργιόλα!

Ἡ Φραντζίσκα: — Καὶ φρονοῦμε πὼς ἡ ἀλληλογραφία δὲν ἐφευρέθηκε γιὰ ὅσους μποροῦνε νὰ κουβεντιάζουν ὅ,τι ὥρα θένε.

Ὁ ταγματάρχης: — Χαρὰ στὴν πρόφαση! Πρέπει νὰ τὸ διαβάσῃ. Γράφει τὴν ἀπολογία μου.... ὅλους τοὺς λόγους καὶ τὶς αἰτίες...

Ἡ Φραντζίσκα: — Ἡ κυρία θέλει νὰ τοὺς ἀκούσῃ ἀπὸ τὸ στόμα σας, κι ὄχι νὰ τοὺς διαβάσῃ.

Ὁ ταγματάρχης: — Ἀπὸ τὸ στόμα μου; Γιὰ νὰ μὲ συνταράζῃ κάθε της λόγος καὶ κάθε της νόημα, γιὰ νὰ νοιώθω μὲ κάθε της ματιὰ τί ἀπέραντη εἶναι ἡ καταστροφή μου;

Ἡ Φραντζίσκα: — Ἄδικα! — Ὁρίστε! (*Τοῦ δίνει τὸ γράμμα*). Σᾶς περιμένει στὶς τρεῖς ἡ ὥρα. Θὰ πάῃ μὲ ταμάξι νὰ σεργιανίσῃ τὴ χώρα καὶ νὰ πᾶτε μαζί της.

Ὁ ταγματάρχης: — Νὰ πάω μαζί της;

Ἡ Φραντζίσκα: — Καὶ τί θὰ μοῦ δώσετε νὰ σᾶς ἀφήσω ὁλομόναχους καὶ νὰ μείνω γὼ στὸ σπίτι;

Ὁ ταγματάρχης: — Ὁλομόναχους;

Ἡ Φραντζίσκα: — Σ' ἕνα ὄμορφο κουπεδάκι κλειστό.

Ὁ ταγματάρχης: — Ἀδύνατο!

Ἡ Φραντζίσκα: — Ἀμέ, ἀμέ! Ἀγγαριὰ θὰ τονέ βάλουμε τὸν κύριο ταγματάρχη στάμάξι! Ποὺ νὰ μᾶς ξεφύγῃ πιά;! Γι'αὐτὸ ἴσια-ἴσια βγῆκε κ' ἡ καρότσα στὴ μέση. — Νὰ μὴν τὰ πολυλογοῦμε, θἄρθετε, κύριε ταγματάρχη: τρεῖς ἀκριβῶς. Λοιπόν. Θέλατε καὶ τοῦ λόγου σας χωριστὰ νὰ μοῦ μιλήσετε. Κάτι ἔχετε νὰ μοῦ πῆτε; — Ἄ, ναί, δὲν εἴμαστε μόνοι (*βλέποντας τὸ Βέρνερ*).

Ὁ ταγματάρχης: — Πῶς, Φραντζίσκα; Εἶναι σὰ νἄμαστε μόνοι. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ κυρία δὲ διάβασε τὸ γράμμα, δὲν ἔχω ἀκόμα τίποτα νὰ σοῦ πῶ.

Ἡ Φραντζίσκα: — Ἔτσι; Εἶναι, ἀλήθεια, σὰ νἄμαστε μονάχοι; Δὲν ἔχετε κρυφὰ γιὰ τὸν κύριο λοχία;

Ὁ ταγματάρχης: — Ὄχι, κανένα.

Ἡ Φραντζίσκα: — Κι ὅμως, μοῦ φαίνεται σὰ νἄχετε.

Ὁ ταγματάρχης: — Πῶς αὐτό;

Ὁ Βέρνερ: — Ἀπὸ ποῦ κι ὡς ποῦ, κοπέλλα μου;

Ἡ Φραντζίσκα: — Προπάντων Ἰδιαίτερης λογῆς κρυφά... Κύριε λοχία, καὶ τὰ εἴκοσι (*δείχνοντάς του καὶ τὰ δυὸ χέρια μὲ ἀνοιχτὰ δάχτυλα*).

Ὁ Βέρνερ: — Μή, μή, κοπέλα μου!

Ὁ ταγματάρχης: — Τί 'ν' αὐτά;

Ἡ Φραντζίσκα: — Φλάπ καὶ στὸ δάχτυλο, ἔ, κύριε λοχία; (*κάνει σὰ νὰ βάζῃ γρήγορα δαχτυλίδι*).

Ὁ ταγματάρχης: — Μὰ τί πάθατε;

Ὁ Βέρνερ: — Κοπέλα μου, κοπέλα μου, δὲ νοιώθεις ἀπὸ χωρατά;

Ὁ ταγματάρχης: — Βέρνερ, δὲν πιστεύω νὰ ξέχασες ὅ,τι σοῦ εἶπα τόσες φορὲς· πὼς γιὰ ἕνα ὁρισμένο ζήτημα δὲν πρέπει νὰ χωρατεύῃς μὲ τὰ κορίτσια.

Ὁ Βέρνερ: — Μὰ τὴν ἄθλια τὴν ψυχή μου, τὄχα ξεχασμένα! — Κοπέλα μου, σὲ παρακαλῶ...

Ἡ Φραντζίσκα: — Ἂς εἶναι, ἀφοῦ εἴτανε χωρατὸ· γι' αὐτὴ τὴ φορὰ σᾶς τὸ συχωρνῶ.

Ὁ ταγματάρχης: — Μιὰ καὶ μὲ ἀναγκάζεις νὰ ρθῶ, Φραντζίσκα, κάμε τουλάχιστο ἡ κυρία σου νὰ διαβάσῃ πρῶτα τὸ γράμμα μου. Ἔτσι μὲ γλυτώνεις ἀπὸ τὸ μαρτύριο νὰ ξανασκέφτουμαι ἄλλη μιὰ φορὰ τὰ ἴδια, κι ἄλλη μιὰ νὰ ξαναπῶ ὅσα θέλω νὰ λησμονήσω. Νά, δός της το! (*Καθὼς γυρίζει τὸ γράμμα καὶ τῆς τὸ δίνει, παρατηρεῖ πὼς ἔχει ἀνοιχτεῖ*). Μὰ τί βλέπω; Τὸ γράμμα ἀνοίχτηκε, Φραντζίσκα.

Ἡ Φραντζίσκα: — Μπορεῖ. (*Τὸ κοιτάζει*). Ἀλήθεια, ἀνοίχτηκε. Ποιὸς νὰ τἄνοιξε ἄραγε; Ὅμως δὲν τὸ διαβάσαμε. Μήτε θέλουμε νὰ τὸ διαβάσουμε, ἀφοῦ ἔρχεται ἐκεῖνος ποὺ τὄγραψε. Νἄρθετε ὅμως καὶ ξαίρετε ἀκόμα, κύριε ταγματάρχη; Μὴ μᾶς φτάσετε ἔτσι καθὼς εἶστε, μὲ τὰ στιβάλια καὶ μισοξεμαλλιασμένος (*). Τώρα δὲν μπορεῖ νὰ σᾶς συνοριστῇ κανείς, μιὰ καὶ δὲ μᾶς προσμένατε. Μὰ νἄρθετε μὲ παπούτσια καὶ φρεσκοσιδερωμένα μαλλιά. — Ἔτσι φαίνεστε πολὺ λεβέντης, πολὺ προυσιάνος!

Ὁ ταγματάρχης: — Σπολλάτη σου, Φραντζίσκα.

Ἡ Φραντζίσκα: — Νομίζει κανεὶς πὼς ὅλη τὴ νύχτα εἴσαστε στὸ στρατόπεδο.

Ὁ ταγματάρχης: — Σὰ νὰ τὄξαιρες.

Ἡ Φραντζίσκα: — Θὰ συγυριστοῦμε καὶ μεῖς κ' ἔπειτα θὰ φᾶμε. Θὰ σᾶς κρατοῦσαμε γιὰ τὸ φαγί, μὰ ἡ παρουσία σας μπορεῖ νὰ μᾶς κόψῃ τὴν ὄρεξη· καί, βλέπετε, τόσο ἐρωτεμένες δὲν εἴμαστε ποὺ νὰ μὴν πεινοῦμε

Ὁ ταγματάρχης: — Πηγαίνω, Φραντζίσκα. Ὡστόσο ἑτοίμασέ τη λιγάκι, μὴν ταπεινωθῶ στὰ μάτια της ἢ στὰ δικά μου. — Πᾶμε νὰ φάμε μαζί, Βέρνερ.

Ὁ Βέρνερ: — Ἐδῶ μέσα, μὲ ὅλο τὸν κόσμο; Μπουκιὰ δὲ θὰ μοῦ κατέβῃ.

Ὁ ταγματάρχης: — Στὴν κάμαρά μου.

Ὁ Βέρνερ: — Τότε ἔρχουμαι εὐτύς. Ἕνα λόγο νὰ πῶ τοῦ κοριτσιοῦ.

Ὁ ταγματάρχης: — Πῶς σοῦ φαίνεται;!

ΣΚΗΝΗ ΕΝΔΕΚΑΤΗ

Ὁ Παῦλος ὁ Βέρνερ κ' ἡ Φραντζίσκα.

Ἡ Φραντζίσκα: — Λοιπόν, κύριε λοχία;

Ὁ Βέρνερ: — Θέλεις, κοπέλα μου, πιὸ συγυρισμένος νὰ σοῦρθω καὶ γώ;

Ἡ Φραντζίσκα: — Δὲν πὰ νἄρθετε ὅπως θέλετε, κύριε λοχία. Τὰ μάτια μου δὲ θὰ σᾶς συνοριστοῦνε. Ἄλλο τόσο θὰ σᾶς προσέχουνε ταὐτιά μου. — Εἴκοσι δάχτυλα, ὅλα τους γεμάτα βέρες! Ἔ, κύριε λοχία;

Ὁ Βέρνερ: — Ὄχι, κοπέλα μου· αὐτὸ ἴσια - ἴσια ἤθελα ἀκόμα νὰ σοῦ πῶ: ἔτσι μοῦ ξέφυγε τὸ χωρατό. Ὅλα ψέματα. Σὰ νὰ μὴν ἔφτανε τὄνα δαχτυλίδι! Ὅσο γιὰ τὸν ταγματάρχη, πόσες καὶ πόσες φορὲς δὲν τὸν ἄκουσα νὰ λέῃ: Παλιάνθρωπος ὁ στρατιώτης ποὺ ξεπλανεύει κορίτσι! — Τὰ ἴδια λέω καὶ γώ, κοπέλα μου, κ' ἔννοια σου! — Πάω νὰ τὸν προφτάσω. — Καλὴ ὄρεξη, κοπέλα μου! (*Φεύγει*).

Ἡ Φραντζίσκα: — Παρομοίως σας, κύριε λοχία! . . . Σὰ νὰ μοῦ ἀρέσει ὁ φίλος! (*Καθὼς κάνει νὰ πάῃ μέσα, βγαίνει ἡ Μίνα*).

ΣΚΗΝΗ ΔΩΔΕΚΑΤΗ

Ἡ Μίνα κ' ἡ Φραντζίσκα.

Ἡ Μίνα: — Ξανάφυγε κιόλας ὁ ταγματάρχης; — Θαρρῶ, Φραντζίσκα, πὼς συνῆρθα ἀρκετὰ καὶ μποροῦσα νὰ τὸν κρατήσω.

Ἡ Φραντζίσκα: — Ἐγὼ θὰ σᾶς συνεφέρω ἀκόμα πιότερο.

Ἡ Μίνα: — Τόσο τὸ καλήτερο! Τὸ γράμμα του, ἄχ ἐκεῖνο τὸ γράμμα! Κάθε ἀράδα σοῦ φανέρωνε τὸν τίμιο, τὸν ἀρχοντικὸ τὸν ἄνθρωπο. Κάθε του ἄρνηση νὰ μὲ πάρῃ, εἶναι ἀπόδειξη τῆς ἀγάπης του. — Δὲν μπορεῖ νὰ μὴν παρατήρησε πὼς διαβάσαμε τὸ γράμμα. — Τὸ ἴδιο κάνει· φτάνει νὰ ἔρθῃ. Θἄρθῃ, ἔ; — Μόνο λιγάκι περηφάνεια, Φραντζίσκα, μοῦ δείχνει τὸ φέρσιμό του. Γιατὶ τὸ νὰ μὴ θέλει νὰ χρωστᾷ τὴν εὐτυχία του στὴν ἀγαπητικιά του, περηφάνεια εἶναι, ἀσυχώρετη περηφάνεια! Ἂν μοῦ τὴν πολυχτυπᾷ, Φραντζίσκα . . .

Ἡ Φραντζίσκα: — Θὰ τὸν ἀφήσετε;

Ἡ Μίνα: — Τί; Σ' ἔπιασε πάλι ἡ ψυχοπόνια γιὰ δαύτονε; Ὄχι, τρελοκόριτσό μου, γιὰ ἕνα μόνο ψεγάδι ἄντρας δὲν παρατιέται. Ὄχι· ἀλλὰ μοῦ κατέβηκε μιὰ ἰδέα, νὰ τονὲ βασανίσω λιγάκι γιὰ τὴν περηφάνειά του μὲ περηφάνεια ὅμοια.

Ἡ Φραντζίσκα: — Θὰ συνήρθατε, φαίνεται, ὅλως διόλου, κυρία μου ἀφοῦ σᾶς ξανακατεβαίνουνε πάλι ἰδέες.

Ἡ Μίνα: — Ἀμέ! Ἔλα τώρα. Ἔχεις καὶ σὺ ρόλο νὰ παίξῃς. (*Πηγαίνουνε μέσα*).

(Ἀκολουθεῖ)

ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ Γ' ΠΡΑΞΗΣ

(*) Γιὰ τὶς βίζιτες ἡ ἐτικέτα ἀπαιτοῦσε: κοντοβράκι, σκαρπίνι φιουμπάτο καὶ πουδραρισμένη περούκα, ἐνῷ ὁ ταγματάρχης φοροῦσε στρατιωτικὰ καὶ δὲν πρόφτασε νὰ συγυρίσῃ τὴν περούκα του.

Ο ΑΠΟΣΤΡΑΤΟΣ

ΝΟΥΒΕΛΛΑ (*)

Μιὰ φορὰ ἡ ταραχή μου κείνη τὴ στιγμὴ ἤτανε τόση, ποὺ σὰν ἄκουσα τὸ παχὺ γέλιο τοῦ ταγματάρχη, ποὺ ἐρχότανε κρατώντας μιὰ μεγάλη πιατέλα μακαρόνια, ἀναστέναξα μ' ἀνακούφιση.

— Θὰ πεινᾶς! μοῦπε γελώντας ὁ ταγματάρχης, ποὺ μ' ἄκουσε ν' ἀναστενάζω.

— Ὤ, κάθε ἄλλο!..

— Ἔλα, ἔλα τώρα...

Κ' ὕστερα, γυρίζοντας στὴν κόρη του, τῆς φώναξε κάπως αὐστηρά:

— Στέλλα!

Καὶ σάμπως ἡ λέξη αὐτὴ νἄκλεινε ἕνα πλῆθος ὡρισμένες παραγγελίες, ἡ κόρη του ἔτρεξε νὰ φέρῃ καρέκλες, νὰ κάνῃ τόπο γιὰ ν' ἀκουμπήσῃ ὁ ταγματάρχης τὸ φαΐ, νὰ βγάλῃ τὶς πετσέτες μέσα ἀπὸ τὰ πιάτα καὶ νὰ κάνῃ ἕνα σωρὸ πράματα, ποὺ ὁ γέρος τὰ παρακολουθοῦσε μὲ λοξὸ μάτι, κουνώντας κάθε τόσο τὸ κεφάλι του μ' ἕναν τρόπο ποὺ φανέρωνε πὼς δὲν ἤτανε ποτὲ εὐχαριστημένος, γιατὶ τίποτα, μὰ τίποτα δὲ γινότανε καθὼς αὐτὸς τὸ ἤθελε.

Τέλος καθήσαμε κι' ἀρχίσαμε νὰ τρῶμε. Ὁ ταγματάρχης ἤτανε πρόσχαρος πάντα, κι' ὅταν ἡ κόρη του ἔφερε τὸ κρέας, ποὺ τῶχε σερβίρει ὁ ἴδιος ἀπὸ πρίν μοῦ γέμισε τὸ ποτήρι μου κρασὶ καὶ μοῦπε:

— Ἂν συνηθίζῃς νὰ πίνῃς κρασὶ περισσότερο ἀπὸ δυὸ ποτήρια, σήμερα πρέπει νὰ ξεσυνηθίσῃς...

Δὲν κατάλαβα τί ἤθελε νὰ πῇ μ' αὐτό, μὰ χαμογέλασα ἐπιδοκιμαστικὰ κι' ἀμέσως συλλογίστηκα πὼς ἔτσι ἀξιοθρήνητα θὰ γελούσανε, μὲ κάθε ἀνοησία ποὺ ἀκούγανε, κ' οἱ κοσμικοὶ ἄνθρωποι, ποὺ κάνανε συχνὰ βίζιτες καὶ δέχονταν προσκλήσεις σὰν τὴ δική μου.

Τὸ τραπέζι τέλειωσε «ἄνευ ἀπευκταίου», καθὼς θἄγραφα στὴν ἐφημερίδα, καὶ μόνο δυὸ φορὲς ὁ ταγματάρχης ἔκανε παρατηρήσεις στὴν κόρη του, ποὺ καθότανε ἴσα-ἴσα ἀντίκρυ μου, ἐπειδὴ τῆς ἔπεσε τὸ πηρούνι ἀπὸ τὸ χέρι καὶ παρὰ λίγο νὰ σπάσῃ τὸ καλὸ τὸ πιάτο. Μὲ κοίταζε, ἀλήθεια, τόσο παράξενα κ' ἐπίμονα ὅλη τὴν ὥρα!

Ὅταν ἡ Στέλλα ξέστρωσε τὸ τραπέζι, ὁ πατέρας της τῆς εἶπε νὰ ἑτοιμάσῃ καφέδες καὶ νὰ φέρῃ τὸ σκάκι.

— Τί σκάκι; εἶπα μέσα μου. Ὡστόσο δὲν τόλμησα νὰ ρωτήσω, γιατὶ τώρα ὁ ταγματάρχης δὲν ἤταν εὔθυμος σὰν πρῶτα. Εἶχε γίνει σιγὰ - σιγὰ σκυθρωπὸς καὶ συλλογισμένος.

Ἐπιτέλους φτάσανε κ' οἱ καφέδες καὶ τὸ κουτὶ τοῦ σκακιοῦ. Ὁ ταγματάρχης σηκώθηκε τότε καὶ πῆγε στὴ διπλανὴ κάμαρα. Ἔτσι ἔμεινα πάλι μόνος μὲ τὴ Στέλλα, ποὺ στεκότανε ὀρθὴ ἀντίκρυ μου μὲ μιὰ νευρικὴ ἀνησυχία, ποὺ φανέρωνε πὼς κάτι ἤθελε νὰ μοῦ πῇ, μὰ δὲν τολμοῦσε. Εἶχε χαμηλωμένα τὰ μάτια της καὶ κάθε τόσο τὰ σήκωνε, γιὰ νὰ μὲ κοιτάξῃ καὶ νὰ τὰ χαμηλώσῃ πάλι ἀμέσως.

Ἤμουν ἕτοιμος νὰ παραδοθῶ στὶς ἴδιες ἀνεξήγητες σκέψεις ποὺ μὲ βασανίζανε καὶ πρίν, ὅταν ὁ ταγματάρχης γύρισε μ' ἕνα πακέττο χαρτιὰ στὸ χέρι. Κοντοστάθηκε λίγο κ' ὕστερα εἶπε στὴν κόρη του, αὐστηρὰ καθὼς πάντα:

— Τώρα σὺ μπορεῖς νὰ πᾶς στὴν κάμαρά σου καὶ νὰ μᾶς ἀφήσῃς μονάχους.

Ἡ Στέλλα συμμορφώθηκε ἀμέσως. Σὰ μείναμε μόνοι μὲ τὸν ταγματάρχη, καθισμένοι ὁ ἕνας ἀντίκρυ στὸν ἄλλο καὶ σιωπηλοί, ἔνοιωσα κάτι σὰ δέος. Τὸ ὕφος τοῦ γέρου ἤτανε τώρα τόσο σοβαρὸ κ' ἐπίσημο, ποὺ δὲν ἔδινε ἀφορμὴ γιὰ καμμιὰ φαιδρὴν ὑποψία, σὰν ἄλλες φορὲς ποὺ περίμενα νὰ γνωρίσω κάποια καινούργια ἰδιοτροπία, κάποια νέα του μούρλια.

Θυμᾶμαι πὼς ἔβγαλε ἀργὰ τὰ γυαλιά του καὶ τὰ φόρεσε ἀφοῦ πρῶτα τ' ἄχνισε μὲ τὸ στόμα καὶ τὰ σκούπισε μὲ τὸ μαντήλι του. Ὕστερα ἄνοιξε τὸ κουτὶ τοῦ σκακιοῦ κι' ἀράδιασε τὰ πιόνια πάνω στὸ τραπέζι μὲ τὸν τρόπο ποὺ τοῦ ἄρεσε, καὶ τέλος ἔλυσε τὸ παλιὸ πακέττο ποὺ ἔφερε τελευταῖα ἀπὸ τὴν κάμαρά του κ' ἤτανε δεμένο μὲ μιὰ μαύρη μεταξωτὴ κορδέλλα.

— Εἶσαι νέος, μοῦπε, μὰ ἔχεις στὰ χέρια σου ἕνα γερὸ ὅπλο, ποὺ πρέπει νὰ τὸ χειρίζεσαι μ' ἐπιδεξιότητα καὶ δικαιοσύνη. Ἀλλοίμονο ἂν ὁ καθένας μας, παραγνω-

(*) Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο καὶ τέλος.

ρίζοντας τὸν προορισμὸ καὶ τὸ χρέος του, δὲν πάσχιζε γιὰ τὸ γενικὸ καλό.

Σταμάτησε λίγο, ἔκανε μηχανικὰ ἕνα ρόλο μὲ κάποιο χαρτὶ ποὺ κρατοῦσε στὸ χέρι του, ἀναστέναξε κ' ἐξακολούθησε:

—Ἐγώ, παιδί μου, ἔπρεπε νᾶμαι σήμερα ἀπόστρατος στρατηγός... Τί μὲ κοιτάζεις ἔτσι; Ναί, στρατηγὸς ἔπρεπε νᾶμαι σήμερα, τόνισε καὶ στύλωσε τὸ γέρικο κορμί του, παίρνοντας ἀσυναίστητα τὸ ὕφος ποὺ θᾶχε ἂν ἤτανε ἀληθινὰ στρατηγός.

Κι' ἄρχισε, βήχοντας κάθε τόσο, νὰ μοῦ ἐξηγῇ πότε, πῶς καὶ γιατί ἔφυγε ἀπὸ τὸ στρατό. Ὄχι, δὲν τόνε διώξανε, αὐτὸ οὔτε ἔπρεπε νὰ τὸ βάλω στὸ νοῦ μου. Ἔφυγε, ἔφυγε, γιατὶ οἱ νέοι, αὐτοὶ ποὺ πήγανε ὄξω καὶ μάθανε τὸ «parlez-vous français» καὶ τὸ «βὰν ντὲρ φλοῦχτεν» κ' ὕστερα γυρίσανε δῶ-πέρα καὶ πήρανε διάφορα ἐμπιστευτικὰ πόστα στὸ Ὑπουργεῖο καὶ στὸ Ἐπιτελεῖο, ἤτανε ὅλοι τους «παλιόπαιδα», καὶ τὰ χνῶτα τῶν παλιῶν, τῶν ντόμπρων ἀνθρώπων τοῦ στρατοῦ δὲν ταιριάζανε μὲ τὰ δικά τους. Ὡστόσο, σ' ὅλες τὶς κρίσιμες στιγμές, οἱ παλιοὶ ἔπρεπε πάντα νὰ βγάλουνε τὸ φίδι ἀπὸ τὴν τρύπα. Αὐτοί, βλέπεις, τὰ «παλιόπαιδα», μέναν πίσω, στὰ στρατηγεῖα, κι' ἀπὸ κεῖ, «ἐκτὸς βολῆς», κάνανε ρετσέτες ἀνάητες, ποὺ τὶς στέλνανε «πρὸς ἐκτέλεσιν». Ἔτσι καὶ τὸ 97. Ἦτανε τότε λοχαγὸς κι' ὁ λόχος του βρέθηκε ἀπὸ τοὺς πρώτους στὰ σύνορα. Αὐτὸς καὶ λίγοι ἄλλοι ἔπρεπε νὰ στήσουν ἕνα πρόχωμα καὶ νὰ συγκρατήσουνε τὸν Τοῦρκο μὲ τὴ μεγάλη του ἀριθμητική ὑπεροχή. Κι' ὅταν φανερώθηκε ἡ πρώτη πίεση τοῦ ἐχθροῦ — κ' ἐνόσω ὁ ταγματάρχης διηγότουνε, μετατόπιζε ἀνάλογα τὰ πιόνια τοῦ σκακιοῦ, θέλοντας νὰ μοῦ δείξῃ τὴν ἐξέλιξη κάθε μάχης — κι' ὅταν λοιπὸν φάγαμε τὸ πρῶτο τράκο, τὸ πρῶτο «μπουγιουρντί», καθὼς ἔλεγε, κι' ἄρχισε ἡ ὑποχώρηση, τότε, τότε πῆρε μιὰ τέτοια «συνταγή», ποὺ αὐτός, «στρατιωτικὸς μὲ κότσια», ἔκρινε σκόπιμο νὰ μὴν τὴν ἐχτελέσῃ. Τὸν κατηγορήσανε πῶς ὡδήγησε τετρακόσιους ἀνθρώπους «εἰς τὴν σφαγήν». Ναί, μὰ οἱ ἄλλοι, αὐτοὶ ποὺ ξέρανε τὸ «parlez-vous français» καὶ τὸ «βὰν ντὲρ φλοῦχτεν», ὡδηγήσανε ὅλο τὸ στρατό, τὸ ἔθνος ὁλάκερο «εἰς τὴν καταστροφήν». Αὐτὸς ἔκανε ὅ,τι ἔπρεπε νὰ κάνῃ, καὶ χωρὶς τὴ δική του χειρονομία, ἂν δὲ συγκρατοῦσε δηλαδὴ τὸν ἐχθρὸ μὲ τὴ θυσία τοῦ λόχου του, οἱ ἄλλοι δὲ θὰ βρίσκανε τὸν καιρὸ νὰ ξεπλύνουνε κάπως τὸ αἴσχος μας μὲ τὴ μάχη τοῦ Βελεστίνου.

Ἐδῶ ὁ ταγματάρχης, ποὺ εἶχε μιλήσει πολὺ καὶ μὲ ζωηρότητα, πνίγηκε πάλι ἀπὸ τὸ βῆχα του καὶ σὰ νὰ βιαζότανε νὰ τοῦ περάσῃ, γιὰ νὰ ἐξακολουθήσῃ ἀμέσως καὶ νὰ μὴ χάσῃ τὴ σειρὰ τῶν στοχασμῶν του, ἔκανε κάτι ἀπελπισμένες χειρονομίες, βλαστημώντας.

— Αἴ, ναί, λοιπόν, φίλε μου, συνέχισε σὲ λίγο, σκουπίζοντας τὰ μάτια του, ποὺ εἶχανε δακρύσει ἀπὸ τὸ βῆχα· ὑπάρχουνε χίλιοι δυὸ ἀφανεῖς παράγοντες σὲ μιὰ νίκη. Ναί, μὰ τυχαίνει τὶς περισσότερες φορὲς νὰ παίρνουνε ἄλλοι τὴ δόξα καὶ τὶς τιμές... Ἂν δὲν ἤμουν ἐγώ, τὸ 97 δὲ θᾶχε τὸ Βελεστῖνο...

Σταμάτησε μιὰ στιγμὴ κ' ὕστερα, παίρνοντας τὸ πιόνι ποῦχε μαρκάρει μ' αὐτὸ τὸν ἑαυτό του, γιὰ νὰ καταλάβω καλύτερα τὶς κινήσεις τοῦ λόχου του, τὸ ἀκούμπησε μὲ δύναμη μπροστά μου, λέγοντάς μου μὲ στόμφο:

— Αὐτὸς λοιπὸν ἤμουν ἐγώ!... Κατάλαβες;

Κοίταξα μὲ ἀμηχανία τὸ ξύλινο ἀλογίσιο κεφάλι μὲ τὸν κουλουριασμένο λαιμό, ποὺ εἶχε βάλει μπροστά μου καὶ ποὺ τὸν ἀντιπροσώπευε κείνη τὴ στιγμή, κ' εἶπα πολὺ σιγά:

— Κατάλαβα!

Κ' εἶχα ἀληθινὰ καταλάβει. Ὅταν σὲ λίγο μοῦδειχνε διάφορα ἔγγραφα κι' ἀντίγραφα ἀπὸ ἡμερήσιες διαταγές, γιὰ νὰ πειστῶ καλύτερα γιὰ ὅσα μοῦχε διηγηθῆ, ἤμουνε πιὰ σίγουρος πῶς θὰ μοῦ ἀνάθετε τὴ φροντίδα ν' ἀποκαταστήσω τὴν ἀλήθεια καὶ ν' ἀποθανατίσω «ἕναν ἄγνωστο ἥρωα». Φυσικά, αὐτὸ ἤτανε πολὺ δύσκολο, μὰ σὰ μοῦ τὸ γύρεψε στὸ τέλος ὁ ἴδιος, τὸν ἄφησα νὰ ὑποθέσῃ πῶς θᾶκανα ὅ,τι μποροῦσα στὴν πρώτη κατάλληλη εὐκαιρία

Ἡ πιὸ κατάλληλη εὐκαιρία, σκεφτόμουνε, θᾶτανε, βέβαια, ὁ θάνατός του, ὡστόσο οὔτε νὰ τὸ ὑποψιαστῆ κἂν τὸν ἄφησα, γιατὶ τώρα, ποὺ τέλειωσε κεῖνος, ἔπρεπε νἀρχίσω ἐγώ. Κ' ἔπρεπε νὰ μ' ἀκούσῃ μὲ προσοχὴ καὶ μὲ καλὴ διάθεση.

Στὴν ἀρχὴ δίστασα λίγο. Σὰ σκέφτηκα ὅμως πῶς ὁ ταγματάρχης, ποὺ ἔδενε πάλι προσεχτικὰ τὰ διάφορα χαρτιά του μὲ τὴ μαύρη κορδελίτσα τους, κουρασμένος πιά, ἴσως νὰ μοῦδινε νὰ καταλάβω πῶς ἤτανε καιρὸς νὰ φεύγω, ἔκανα ἀπὸ μέσα μου τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ κι' ἄρχισα.

Μ' ἄκουγε χωρὶς νὰ κάνῃ διακοπές. Ὅσην ὥρα τοῦ μιλοῦσα, ἔπαιζε μηχανικὰ μὲ τὰ πιόνια τοῦ σκακιοῦ, ποὺ ἦταν ἁπλωμένα στὸ τραπέζι, καὶ φανέρωνε μιὰν ἀπάθεια ἀσυνήθιστη γιὰ τὸ βίαιο γενικὰ χαραχτῆρα του. Φαινότανε πῶς ἤξερε ἢ πῶς περίμενε τί θὰ τοῦλεγα. Σὰν ἄρχισα νὰ πλέκω τὸ ἐγκώμιο τοῦ φίλου μου, χαμογέλασε μὲ τὸν ἴδιο χαραχτηριστικὸ τρόπο ποὺ χαμογελοῦσε κ' ἡ κόρη του τόσο συχνά. Ὅμως δὲν ἔδειξε καμμιὰν ἔκπληξη.

Εἶχα πιὰ τελειώσει μὲ τὴ διαβεβαίωση πῶς, ἀπὸ ὅ,τι καταλάβαινα, ὁ φίλος μου τῶχε σκεφτῆ πολὺ καλὰ τὸ πρᾶμα καὶ μάλιστα βιαζότανε γι' αὐτὸ νὰ πάρῃ καὶ τὸ δίπλωμά του στὰ νομικά, ὅταν ὁ ταγματάρχης, παραμερίζοντας τὰ διάφορα πράματα ποὺ ἤτανε πάνω στὸ τραπέζι, σάμπως νὰ μὴν ἔπρεπε νᾶναι στὴ μέση τὴν

ἐπίσημη κείνη στιγμή, σήκωσε τὸ κεφάλι του, μὲ κοίταξε στὰ μάτια καὶ μοῦπε:

—Πιστεύω νὰ τὸ καταλαβαίνῃς καὶ σύ, παιδί μου, πῶς δὲν μπορῶ νὰ σοῦ δώσω καμμιὰν ἀπάντηση ἀμέσως τώρα.

—Φυσικά, πρόσθεσα γλήγορα, ἕτοιμος νὰ συνεχίσω.

Μὰ ὁ ταγματάρχης μοῦκανε μιὰ χειρονομία, σὰ νἄθελε νὰ μοῦ πῇ πῶς δὲν εἶχα πιὰ νὰ προσθέσω τίποτα, ποὺ θὰ μποροῦσε ν' ἀλλάξῃ τὴν ἀπόφαση ποῦχε πάρει κιόλας γι' αὐτὸ τὸ ζήτημα. Μοῦ γύρεψε μονάχα μερικὲς πληροφορίες γιὰ τὴν ἡλικία τοῦ φίλου μου, γιὰ τοὺς γονιούς του, γιὰ τὸ μέρος ποὺ μένανε, κ' ὕστερα, στυλώνοντας παράξενα τὰ μάτια του στὰ δικά μου, μὲ ρώτησε:

—Πιστεύεις σοβαρὰ πῶς ὁ φίλος σου εἶναι σὲ θέση νὰ κάνῃ οἰκογένεια καὶ ν' ἀνοίξῃ σπίτι;

Κ' ἐπειδὴ μ' εἶδε σὲ ἀμηχανία, πρόσθεσε:

—Φαντάζεσαι δηλαδὴ πῶς ἔχει τὴν παληκαριὰ καὶ τὴν τιμιότητα ποὺ χρειάζουνται γι' αὐτό:

Τώρα ἐπιχείρησα νὰ θυμίσω στὸν ταγματάρχη πῶς νέος μαθὲς ἤτανε καὶ πῶς κάθε νέος εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴν ἔχῃ ψεγάδια κ' ἐλαττώματα. Ὡστόσο, αὐτὰ δὲν τάχῃ κανένας ἀπὸ φυσικό του· εἶναι τῆς ἡλικίας καὶ περνᾶνε μὲ τὸν καιρό. Κ' ἔπειτα, θέλησα νὰ τοῦ ἐξηγήσω, ἕνα σοβαρὸ αἴσθημα μπορεῖ συχνά, σχεδὸν πάντα, ν' ἀλλάξῃ χαραχτῆρες ὄχι κακούς, βέβαια, μὰ κάπως ὁρμητικοὺς σὰν τοῦ φίλου μου.

Ἀποροῦσα κι' ὁ ἴδιος μὲ τὸν τρόπο ποὺ σκεφτόμουνε καὶ ποὺ μιλοῦσα, κι' ἀκόμα σήμερα δὲν μπορῶ νὰ καταλάβω πῶς μπόρεσα νὰ παίξω τόσο καλὰ ἕνα ρόλο, ποὺ, δόξα τῷ θεῷ, δὲν ξαναβρέθηκα ποτὲ στὴν ἀνάγκη νὰ παίξω.

Σὲ μιὰ στιγμὴ ποὺ μοῦ μιλοῦσε, κάποιο τρίξιμο ἀκούστηκε, ποῦκανε τὸν ταγματάρχη νὰ γυρίσῃ σχεδὸν ἄθελά του κατὰ τὴν ἀντικρυνὴ πόρτα. Θὰ νόμισε σίγουρα πῶς ἤτανε ὁ παλιὸς μπουφές, γιατὶ ἀμέσως ὕστερ' ἀπ' αὐτὸ ἐξακολούθησε ἥσυχος τὴν κουβέντα του. Ὡστόσο, ἐγὼ ἤμουνε βέβαιος πῶς ἡ Στέλλα κρυφάκουγε ἀπὸ τὸ διπλανὸ δωμάτιο ἐδῶ καὶ πολλὴν ὥρα.

Γιὰ τὴ θέληση τῆς κόρης του ὁ ταγματάρχης δὲ μοῦ μίλησε καθόλου, σὰ νὰ τῶβρισκε ἀταίριαστο καὶ νὰ ὑποψιαστῶ μονάχα πῶς ἡ κόρη του θὰ μποροῦσε ν' ἀντιτάξῃ ποτὲ τὴ θέλησή της στὴ δική του. Τὸ πῶς ὁ φίλος μου εἶχε κιόλας σχέσεις μαζί της, αὐτό, φυσικά, οὔτε τοῦ περνοῦσε ἀπὸ τὸ νοῦ. Ὤ, ἂν τῶξερε, σίγουρα θὰ βρισκόμουνε στὴν ἀνάγκη νὰ κατέβω μὲ τὸ ζόρι καὶ πέντε-πέντε τὶς σκάλες τοῦ σπιτιοῦ του, ποὺ ἤτανε κιόλας ἑτοιμόρροπες — — —

Σὰν ἤτανε νὰ φύγω, ὁ ταγματάρχης φώναξε τῆς κόρης του ἂν κοιμᾶται, καὶ κείνη παρουσιάστηκε ἀμέσως μ' ἕνα γυναικεῖο περιοδικὸ στὸ χέρι. Εὐχαρίστησα δυὸ φορὲς καὶ χαιρέτησα μὲ πολλὴν ἐγκαρδιότητα. Ὁ ταγματάρχης, δίνοντάς μου τὸ χέρι του, ἀκούμπησε τὸ ἄλλο του στὸν ὦμο μου καὶ μοῦπε, κοιτάζοντάς με μὲ καλωσύνη:

— Θέλω νὰ προσέξῃς. Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ βιαστῆς. Ἕνα μικρὸ πραματάκι, μὰ σοβαρὸ καὶ μελετημένο... Κι' ἂν χρειαστῆς τίποτα πηγές, ἐδῶ εἴμαστε!

Κείνη τὴ στιγμὴ τὰ μάτια τῆς κόρης του, ποὺ φαίνεται πῶς δὲν εἶχε κρυφακούσει ἀπ' τὴν ἀρχή, καρφώθηκαν ἐρωτηματικὰ στὰ δικά μου. Μὰ ἐγὼ κούνησα καθησυχαστικὰ τὸ κεφάλι μου στὸν πατέρα της κι' ἄρχισα νὰ κατεβαίνω τὶς σκάλες, γιατὶ δὲν μποροῦσα, φυσικά, νὰ τῆς ἐξηγήσω μὲ τὸν ἴδιο τρόπο τί ἔτρεχε καὶ γιὰ ποιὸ ζήτημα μοῦ μιλοῦσε — — — — —

VI

Ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψή μου ἐκείνη καὶ τὴ γνωριμιὰ τοῦ φίλου μου μὲ τὸ μέλλοντα πεθερό του, ποὺ ἔγινε μιὰ βδομάδα ἀργότερα στὸ καφενεῖο τῆς συνοικίας κι' ἀφοῦ πρῶτα ὁ ταγματάρχης ζήτησε κ' ἦρθε σ' ἐπαφὴ μὲ τοὺς γονιούς του, εἶχα πιστέψει πῶς θὰ τελειώνανε τὰ βάσανά μου. Ὡστόσο γελάστηκα, γελάστηκα τρομερά. Ὁ ταγματάρχης τόσο πολὺ δὲν ἔπαψε νὰ μὲ σκοτίζῃ μὲ τὴ συμπάθειά του, ὥστε ἀναγκάστηκα πολλὲς φορὲς νὰ ξαναπάω σπίτι του, προτοῦ ἀκόμα ὁ φίλος μου πατήσῃ τὸ κατώφλι τῆς πόρτας του.

Στενοχωριόμουνε, γιατὶ δὲν μποροῦσα ἐπιτέλους νὰ τοῦ φανῶ χρήσιμος. Λαμπρά, αὐτὸς ἤτανε, καὶ κανένας ἄλλος, ὁ νικητὴς τοῦ Βελεστίνου. Τοὐλάχιστο ἐγὼ δὲν εἶχα καμμιὰ δυσκολία νὰ τὸ πιστέψω. Μὰ πῶς θᾶγραφα, παρακαλῶ, κάτι τέτοιο στὸν τύπο; Κι' ἂν ἀκόμα μιλοῦσα γενικώτερα, γιὰ τὸν ἀποφασιστικὸ νὰ ποῦμε ρόλο ποὺ παίζουνε σ' ὅλες τὶς ἐπιτυχίες οἱ «ἀφανεῖς παράγοντες», γιὰ νὰ καταλήξω στὸν ταγματάρχη Κοσμᾶ Πανέτσο, πῶς θὰ ἐξηγούσανε τὸ ἀταίριαστο ἐνδιαφέρο μου γιὰ ζητήματα ὁλότελα ξένα ἀπὸ τὴν εἰδικότητά μου; Ὁ γέρος δὲν ἤξερε, βέβαια, ποιὸς ἤμουνε, κ' ἐπειδὴ κέρδιζα τὸ ψωμί μου μεταφράζοντας σὲ μιὰν ἐφημερίδα, θαρροῦσε πῶς ἤμουν ἐπαγγελματίας δημοσιογράφος καὶ πῶς μπορῶ νὰ νοιάζομαι στ' ἀλήθεια γιὰ τέτοια ζητήματα.

Ἔπειτα, γιὰ νὰ πάρουμε καὶ τὴν ἄλλη ἄποψη, ποιὸς ἤμουνε τότες ἐγώ, ὁ νεανίας μὲ τὰ εἴκοσι χρόνια μου, ποὺ θὰ μποροῦσα νὰ ἐπιβληθῶ στὴν κοινὴ γνώμη; Αὐτὴ δὲν ἀναγνωρίζει ποτὲ τὶς ἀξίες, συλλογιζόμουνα, καὶ μάλιστα σὰ δὲν ἔχουνε καμπουριασμένη τὴ ράχη ἀπὸ τὰ γερατειὰ καὶ δὲν περπατᾶνε μὲ δεκανίκια. Ὤ, θὰ ἐπιθυμοῦσα πολὺ νὰ πῶ στὸν ταγματάρχη πῶς θᾶτανε

καλύτερα νὰ περιμένῃ σὰ θὰ γινόμουνε σὲ λίγο δοξασμένος. Καὶ θὰ γινόμουνε πολὺ γλήγορα, ἀφοῦ κάποιο μου ποίημα γιὰ «τὶς πορφυρὲς λαχτάρες μιᾶς ὀδαλίσκης» εἶχε κάνει τόση αἴσθηση στὸν κύκλο μου, ποὺ ὅλοι μὲ κοιτάζανε πιὰ μ' ἕναν ἀφανέρωτο φθόνο. Ὡστόσο, πῶς θάλεγα τέτοια πράματα στὸν παθιασμένο καὶ παράξενο ἐκεῖνο γέρο, ποὺ εἶχε ἄλλωστε σχηματίσει μιὰ τόσο καλὴν ἰδέα γιὰ μένα;

Κ' ἔπειτα, ἔπειτα μήπως ἡσύχασα ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ φίλου μου; Ὄχι Ὕστερ' ἀπὸ τὸν παράφορον ἐναγκαλισμό του, τὸ βράδυ τῆς Κυριακῆς ποὺ τοῦ διηγήθηκα τὰ καθέκαστα τοῦ τραπεζιοῦ καὶ τῆς ὁμιλίας μου μὲ τὸν ταγματάρχη, ἤρθανε πάλι μέρες κακές. Φαίνεται πὼς τύχαινε συχνὰ νὰ μαλώνῃ μὲ τὴ Στέλλα καὶ πὼς αὐτὴ δὲν ἄφηνε περίσταση ποὺ νὰ μὴν τοῦ πῇ πὼς δὲν εἶναι καλὸς σὰν τὸ φίλο του, σὰν καὶ μένα δηλαδή. Αὐτὸ λοιπὸν ἔκανε τὸ Σταῦρο νὰ ξεσπᾶ πάνω μου καὶ νὰ μὲ βλέπῃ πάλι δύσπιστα καὶ λοξά. Γιατί, διάβολε, κι' αὐτὲς οἱ γυναῖκες εἶναι τόσο ἀνόητες κι' ἀπαιτητικές, ποὺ ἐννοοῦνε σώνει καὶ καλὰ νὰ σβήσουνε ἢ ν' ἀλλάξουνε κι' αὐτὸ ἀκόμα τὸ παρελθὸν τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἀγαπᾶνε. Λόγους σοβαροὺς δὲν εἶχανε φυσικά, γιὰ νὰ μαλώνουνε, μὰ κάποια θᾶχε περάσει στὸ δρόμο, ποὺ κοίταξε τὸ Σταῦρο, κ' ἐπειδὴ τὸν κοίταξε, θὰ πῇ πὼς γνωρίζονταν, κι' ἀφοῦ γνωρίζονταν, θὰ πῇ πὼς ἀγαπιόντουσαν, κι' ἀφοῦ τώρα ἀγαποῦσε αὐτήν, ἔπρεπε νὰ ξεχάσῃ τὴν ἄλλη, μὰ ἐπειδὴ πάλι ἤτανε ἀδύνατο νὰ ξεχάσῃ κάτι ποὺ τῶχε ζήσει, γι' αὐτὸ δὲν ἤτανε καλὸς σὰν καὶ μένα, κ' ἐπειδὴ τέλος πάντων δὲν ἤτανε καλὸς σὰν καὶ μένα, ἐγὼ δὲν ἔπρεπε νὰ βρῶ ποτὲ τὴν ἡσυχία ποὺ χρειαζόμουνε γιὰ νὰ γράψω ἕνα ἄλλο περίφημο ποίημά μου γιὰ τὰ Κανάλια τῆς Βενετίας, ποὺ δὲν τάχα δεῖ παρὰ μόνο σὲ διάφορες εἰκόνες. Θέ μου, πόσο ὑπέφερα!

Ὅσο συλλογιζόμουνε ὅμως τὸν ταγματάρχη καὶ τὴ φιλοδοξία του, τόσο μοῦ γινότανε πιὰ συμπαθητικός. Γιατί φανταζόμουνα, ἀκόμα καὶ τότε, πὼς πρέπει νἄχῃ κάποιαν ἀνώτερη ἐπίγνωση τῆς ἀποστολῆς του στὴ ζωὴ ὁ ἄνθρωπος ποὺ νοιάζεται τόσο πολὺ γιὰ τὴν ὑστεροφημία του. Τέλος πάντων, ὅσο κι' ἂν ἦταν ἐλαττωματικὸς ὁ νικητὴς τοῦ Βελεστίνου, μιὰ φορὰ ἔδειχνε πὼς μπόρεσε ν' ἀφιερωθῇ σὲ κάτι στὴ ζωή του, νὰ τ' ἀγαπήσῃ καὶ νὰ πονέσῃ γι' αὐτό. Ἂν τώρα οἱ δυνάμεις του ἤτανε κατώτερες ἀπὸ τὴ θέληση καὶ τὸ ἰδανικό του, αὐτό, βέβαια, δὲν μπορεῖ νὰ τοῦ καταλογιστῇ στὸ παθητικό του. Κι' αὐτὸ μονάχα, πὼς εἶχε κάποια φιλοδοξία καὶ κάποιο ἰδανικό, κι' αὐτὸ μονάχα φτάνει. Ναί, οἱ ἔμμονες προσηλώσεις ὁδηγοῦνε πολὺ εὔκολα τοὺς ἀδύνατους χαραχτῆρες στὴν παραφροσύνη. Τρελλαίνουνται ὅμως τόσοι ἄνθρωποι ἀπὸ ἀρρώστειες, ποὺ εἶναι πολὺ παρήγορο, μὰ τὴν ἀλήθεια, ἂν κάποτε τρελλαίνεται καὶ κανένας ἐπειδὴ δὲν εἶχε τὴ δύναμη νὰ φτάσῃ ἕνα ἰδανικό. Ἂν τρελλάθηκε ὁ ταγματάρχης; Ὄχι, ἀκριβῶς ὄχι, μὰ καλύτερα νὰ διηγηθῶ τὰ πράματα μὲ τὴ σειρά τους — — —

Δυὸ μῆνες θὰ περάσανε ἀπὸ τότε. Οἱ συνεννοήσεις τοῦ ταγματάρχη, τῆς θειᾶς καὶ τῆς μητέρας τοῦ φίλου μου, ποὺ ἤρθε ἐξεπίτηδες ἀπὸ τὴν ἐπαρχία γιὰ μιὰ βδομάδα κ' ἔμεινε στὸ ξενοδοχεῖο, παίρνανε πιὰ τὴν τελειωτική τους τροπὴ κι' ὁ φίλος μου ἐξακολουθοῦσε ὄχι μονάχα ν' ἀγαπᾶ τὴ Στέλλα, μὰ καὶ νὰ μελετᾶ κιόλας γιὰ τὶς ἐξετάσεις του, ποὺ θἄδινε σὲ δυὸ μῆνες. Ναί, ἀνέλπιστο αὐτὸ γιὰ μένα, μὰ νὰ ποὺ δὲν ἤξερα πὼς ἡ ἀγάπη μπορεῖ ν' ἀλλάξῃ τόσο πολὺ τὸν ἄνθρωπο.

Ξαφνικά, ὁ ταγματάρχης ἀρρώστησε, καὶ σοβαρὰ μάλιστα. Ἔπασχε χρόνια ἀπὸ ἀρτηριοσκλήρωση, ποὺ τελευταῖα τοῦ γύρισε σὲ μιὰ στηθάγχη «ὀξύτατης μορφῆς», καθὼς εἶπανε οἱ γιατροί. Ὅταν τὶς νύχτες γυρίζαμε σπίτι, ὁ φίλος μου κ' ἐγὼ ἀκούγαμε τώρα μέσα στὴν ἡσυχία τῆς ἀποκοιμισμένης γειτονιᾶς μας τὸ βραχνὸ βῆχα τοῦ ταγματάρχη, ποὺ οἱ τρομερές του δύσπνοιες δὲν τὸν ἀφήνανε νὰ κλείσῃ μάτι ὡς τὸ πρωΐ.

Θυμᾶμαι κάποια νύχτα, κατὰ τὶς τρεῖς, ποὺ τὸ ξεχασμένο φεγγάρι φώτιζε ἀκόμα πένθιμα καὶ χλωμὰ τὴν παλιὰ συνοικία μὲ τὰ ἑτοιμόρροπα σπίτια καὶ τὰ βρωμερὰ σοκάκια, πὼς μοῦ φάνηκε κεῖνος ὁ βῆχας σὰν τὸ ἐπιθανάτιο ροχαλητὸ μιᾶς ζωῆς, ποὺ λὲς κ' ἤτανε ἡ ἴδια ἡ ζωὴ τῆς γερασμένης ἀθλιότητας καὶ μιζέριας, αὐτὴ ποὺ φάνταζε γύρω μου γυμνὴ μέσα στὸ λιγοστὸ φῶς τῆς νύχτας, ποὺ ξεψυχοῦσε μπροστὰ στὴν ἀνατολὴ τοῦ ἥλιου, ποὺ ζύγωνε ὁλοένα.

Ὅμως αὐτὸ δὲν τόλμησα, φυσικά, νὰ τὸ πῶ στὸ φίλο μου. Εἶχε ἀρχίσει πιὰ νὰ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὸ γέρο κ' ἤτανε τώρα ἀνήσυχος γιὰ τὴ δυσάρεστη κατάσταση τῆς ὑγείας του. Ναί, δὲ λέω, κ' ἐγὼ τόνε λυπούμουνε, στὸ βάθος ὅμως ἔνοιωθα καὶ μιὰ χαρά, γιατὶ δὲν ἔβλεπα ἄλλο τρόπο νὰ γλυτώσω κι' ἀπὸ τὸν ἴδιο κι' ἀπ' τὸ φίλο μου. Ὁ Σταῦρος ἔλεγε τώρα πὼς ἂν ἡ κατάσταση τοῦ ταγματάρχη χειροτέρευε, θ' ἀρραβωνιαζόταν ἐπίσημα μὲ τὴ Στέλλα. Φοβότανε μήπως τὸ ἐνδεχόμενο πένθος της γινότονε ἀφορμὴ ν' ἀναβληθοῦνε οἱ γάμοι του. Κ' ἔπειτα, ἔπειτα ὅση κι' ἂν ἤτανε ἡ συμπάθειά μου γιὰ τὸ νικητὴ τοῦ Βελεστίνου, βρισκόμουνε σὲ μιὰν ἡλικία ποὺ δύσκολα ζυγιάζει κανένας τὰ πράματα, γιατὶ ἐμποδίζεται ἀπὸ τὴ θέρμη καὶ τὴν ὁρμητικότητά του. Γιὰ νὰ μὴν κρύψω μάλιστα τίποτα, ὀφείλω νὰ μολογήσω πὼς δὲν εἶχα ξεχάσει ποτὲ τὸν ἀνελέητο μίσος τοῦ, ποὺ θἄνοιωθε σίγουρα καὶ γιὰ μένα τὸν ἴδιο, σκεφτόμουνε, ἂν δὲ μὲ χρειαζότανε γιὰ τὴν ἐκμυστήρεψή του. Γιατὶ θὰ τὸ καταλάβαινε, βέβαια, κι' ὁ ἴδιος πὼς δὲν μποροῦσε νὰ τὴν κάνῃ στὸν πρῶτο τυχόντα, χωρὶς τὸν κίντυνο νὰ περάσῃ γιὰ τρελλός.

Ἕνα μεσημέρι, οἱ δυνατὲς φωνὲς τῆς Στέλλας κ' ἕνα σταματημένο ἀμάξι μπροστὰ στὴν πόρτα τοῦ ταγματάρχη δώσανε τὸ θάρρος καὶ στὸ φίλο μου καὶ σὲ μένα, νὰ πᾶμε νὰ δοῦμε τί τρέχει. Ἦταν ἐκεῖ ἡ θεία, ποὺ προσπαθοῦσε νὰ ἡσυχάσῃ τὴ μισολιγοθυμισμένη Στέλλα, καὶ δυὸ γιατροί, ποὺ κάνανε κείνη τὴ στιμμὴ μιὰ διπλὴ ἔνεση ὀξυγόνου στὸν ἄτυχο ταγματάρχη μου.

Καθὼς ἔρριξα μιὰ ματιὰ στὴ διπλανὴ κάμαρα, εἶδα τὸ γέρο, πιὸ ἀδύνατο κι' ἀπὸ σκελετό, νὰ κεῖτεται στὸ κρεββάτι του. Χαΐδευε μὲ τὴ σπασμωδικότητα τοῦ ἑτοιμοθάνατου ἕνα καινούργιο στρατιωτικὸ χιτώνιο μὲ κάτι ἀστραφτερὰ κουμπιὰ κ' ἐπώμια. Σὲ μιὰ καρέκλα, δίπλα στὸ κρεββάτι του, ἤτανε ἀκουμπισμένο ἕνα ἐπίσης καινούργιο πηλήκιο μὲ ψηλὸ ἀσπρογάλαζο λοφίο.

— Μὰ τί εἶναι αὐτά; τόλμησα νὰ ρωτήσω τὴ θεία, δείχνοντάς της τὴ στολή.

Τὴν εἶχα γνωρίσει μιὰ φορά, ποὺ ἤτανε κι' αὐτὴ στοῦ ξαδέρφου της. Τῆς μίλησα κάπως ἀπότομα γιὰ νὰ καταλάβῃ πὼς δὲν ἤτανε καθόλου φρόνιμο νὰ τοῦ βγάλουνε τὴν ἐπίσημη στολή του, τὸ ροῦχο ποὺ θὰ τοῦ βάζανε στὸ φέρετρο, ἀφοῦ ἀκόμα βρισκότανε στὴ ζωή.

— Μ' ἀφοῦ τὸ ζήτησε τρεῖς φορὲς ἀπ' τὸ πρωΐ; ἔκανε ἡ ἀγαθὴ γεροντοκόρη, κουνώντας τὸ κεφάλι της μὲ μιὰν ἀπαρηγόρητη συμπόνια.

Ὁ φίλος μου προσπαθοῦσε τώρα νὰ ξαναφέρῃ τὴ Στέλλα στὰ συγκαλά της κ' ἐγὼ καθόμουν ἐκεῖ, κοιτάζοντας σὰν ἀπολιθωμένος τὸ χλωμὸ φάντασμα τοῦ ταγματάρχη καὶ κάνοντας ἕνα σωρὸ σκέψεις Οἱ γιατροὶ εἴχανε φύγει, ἀφοῦ κοιτάχτηκαν ἐρωτηματικὰ στὰ μάτια καὶ μείνανε σύμφωνοι, ἔτσι στὰ βουβά, πὼς δὲν ἤτανε πιὰ καμμιὰ ἀνάγκη νὰ ξαναγυρίσουνε καὶ νὰ δοῦνε τὸν ἄρρωστο. Καὶ θυμόμουνε τώρα ἕνα σωρὸ λεπτομέρειες ἀπ' τὴν παράξενη σχέση μου μὲ τὸ γέρο κ' ἔνοιωθα μιὰ λύπη βαθύτατη γιὰ τὸ ἀναπάντεχο τέλος του. Ἤθελα ἀληθινὰ νὰ ξεπληρώσω τὴν ἐπιθυμία τοῦ ἑτοιμοθάνατου, ὡστόσο τὸ καταλάβαινα πὼς ἤταν ἀδύνατο.

Κάτι μισὰ λόγια τῆς θείας μ' ἀφήσανε νὰ νοιώσω πὼς ἀπὸ χτὲς τ' ἀπόγεμα τὸ μυαλὸ τοῦ ταγματάρχη δὲν ἤτανε πιὰ στὴ θέση του. Μὰ σὲ λίγο βεβαιώθηκα καὶ μόνος μου γι' αὐτό. Δυὸ - τρεῖς στιγμὲς ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἔνεση τοῦ ὀξυγόνου, ὁ ταγματάρχης ἄνοιξε τὰ μάτια του καὶ μ' ἔκανε νὰ συγκεντρώσω πάνω του ὅλη μου τὴν προσοχή.

Τὸ στῆθος του τώρα ἀνάσαινε πιὸ γλήγορα. Σὲ μιὰ στιγμὴ τόν εἶδα ποὺ ἀνασηκώθηκε καὶ στύλωσε πάνω μου ἀβέβαιη τὴ ματιά του. Στὴν ἀρχὴ φάνηκε πὼς δὲ μ' ἀναγνώρισε, μὰ σιγὰ-σιγά, σὰ νἄμουνε τυλιγμένος μ' ἕνα πέπλο ποὺ ἔπεφτε λίγο-λίγο ἀπὸ πάνω μου, ἄρχισε νὰ μοῦ χαμογελᾶ, ὁλοένα καὶ πιὸ γνώριμα, ἐνῶ τὰ μάτια του παίρνανε μιὰν ἔκφραση πιὸ καθωρισμένη. Κούνησε τὰ χέρια του, σὰ νἄθελε νὰ μοῦ πῇ κάτι, ποὺ δὲν μποροῦσε νὰ μοῦ τὸ ἐξηγήσῃ ἀλλοιῶς. Μὰ σὰν εἶδε τὴν ἀφαιρεμένη μου ἔκφραση, συμμάζεψε τὰ φρύδια του καὶ θέλοντας, φαίνεται, νὰ μοῦ ἐξηγήσῃ καλύτερα, γύρισε νευρικά, πῆρε ἀπὸ τὴ διπλανὴ καρέκλα τὸ πηλήκιό του μὲ τὸ ψηλὸ λοφίο καὶ τὸ φόρεσε.

Τώρα ἡ θεία, ἡ Στέλλα κι' ὁ φίλος μου ἤτανε δίπλα στὸ κρεββάτι του. Ἡ Στέλλα παρακολοθοῦσε καὶ τὴν παραμικρότερη κίνηση τοῦ γέρου, ἐνῶ τὸ κάτω σαγόνι της σάλευε σπασμωδικά. Ἤθελε νὰ ξεσπάσῃ στὰ κλάματα, μὰ συγκρατιότανε ὅσο μποροῦσε. Μὲ τόνα χέρι βαστοῦσε τὴν καρδιά της καὶ μὲ τ' ἄλλο τὸ χέρι τοῦ φίλου μου. Μονάχα ἡ θεία ἔκανε νὰ πλησιάσῃ τὸν ταγματάρχη, μ' αὐτὸς τὴν παραμέρισε βίαια.

Φοροῦσε ἀκόμα τὸ πηλήκιο στὸ κεφάλι του κ' ἐξακολουθοῦσε νὰ κουνᾶ ὁλοένα τὰ χέρια του, σὰ νἄδινε ἄφωνα ὁδηγίες σ' ἕνα ἀθέατο γιὰ μᾶς τοὺς ἄλλους πλῆθος, ποὺ περίμενε νὰ τὸ προστάξῃ. Νὰ φωνάξῃ ὅμως δὲν εἶχε τὴ δύναμη.

Σὲ λίγο ἡ ἔκφρασή του ἄρχισε νὰ παίρνῃ κάτι τὸ τραγικὰ τρομερό. Σὰ νἄχε πιὰ χαθῆ ἀπὸ μπροστά του τόραμα, ποὺ τὸν ἔκανε πρωτήτερα νὰ χαμογελᾶ, μιὰ ἀγωνία φοβερὴ τέντωνε τώρα τὰ μάτια του. Λὲς καὶ θέλανε νὰ βγοῦνε ἀπὸ τὶς κόγχες τους. Ἡ καρδιά μου ἤτανε τόσο μαζεμένη κι' ὁ κόμπος, ποὺ μοῦσφιγγε τὸ λαιμό, τόσο ἀποπνιχτικός, ποὺ γιὰ νὰ φέρω κάποιαν ἀντίδραση, πάσχιζα τώρα νὰ ἐξηγήσω τί ἤθελε τάχα νὰ πῇ ὁ ταγματάρχης μὲ κεῖνο τὸ «βὰν ντὲρ φλοῦχτεν», ποὺ μοῦ τὸ πέταγε κάθε τόσο στὶς κουβέντες του. Ὡστόσο ἡ ἀγωνία του τραβοῦσε τὴν προσοχή μου σὰν τὸ ἀνοιχτὸ στόμα τοῦ γκρεμοῦ.

Ἕνα μαῦρο, βαρὺ παραπέτασμα θἄπεσε τέλος μπροστὰ ἀπ' τὰ μάτια του, ποὺ τοῦ πῆρε ὁλότελα τὴν ἀναπνοή. Γιατὶ ἔφερε τρεμάμενο τὸ ἀριστερὸ χέρι του στὸ λαιμό του, σὰ νὰ πνιγότανε, κι' ἄρχισε νὰ γνέφῃ ἀπελπισμένα μὲ τὸ δεξί, σὰ νὰ γύρευε ἀπὸ τὴν κόρη του καὶ τὴ θεία κάποια βοήθεια ἢ τίποτ' ἄλλο. Ὡστόσο, προτοῦ προλάβουνε νὰ πᾶνε κοντά του, ὁ ταγματάρχης εἶχε πέσει ἀνάσκελα στὸ μαξιλάρι του μ' ἕνα ροχαλητὸ στὸ λαιμό, ποὺ δὲν κράτησε παρὰ λίγες μονάχα στιγμές.———

———Τὴν ἄλλη μέρα τ' ἀπόγεμα, ἀπὸ τὴν πόρτα τοῦ ἀντικρυνοῦ σπιτιοῦ, στολισμένη μὲ τὴ μαύρη νεκρώσιμη πορτιέρα ποὺ ἔ-

κανε τὸ πρωΐ τὴ σπιτονοικοκυρά μας νὰ σταυροκοπηθῆ τρεῖς φορές, βγάζανε τὸ νεκρὸ τὸν Κοσμᾶ Πανέτσου.

Μὲ μιὰ μικρὴ στρατιωτικὴ μπάντα, ποὺ ἔπαιζε ἀξιοθρήνητα τὴ φουνέμπρα τοῦ Σοπέν, τόνε συντροφέψαμε ὣς τὴ γωνιὰ τοῦ νεκροταφείου, ποὺ δὲν εἶναι στημένα μαρμάρινα μαυσωλεῖα, μὰ κάτι ξύλινοι σταυροί, ποὺ θάχανε κάποτε ὄνομα καὶ τώρα δὲν ἔχουνε ἀπ' τὴ βροχὴ καὶ τὰ χρόνια.

Φοροῦσε τὴ μεγάλη στολή του καὶ πάνω στὰ σταυρωμένα χέρια του ἤτανε ἀκουμπισμένο τὸ πηλήκιό του μὲ τὸ μεγάλο ἀσπρογάλαζο λοφεῖο. Μπροστὰ ἀπὸ τὴ νεκροφόρα, ἕνας ἄλλος ἀπόστρατος ἐπιλοχίας κρατοῦσε τὸν ἀργυρὸ Σταυρὸ τοῦ Σωτῆρα πάνω σ' ἕνα μικρὸ μαξιλάρι ἀπὸ μαῦρο βελοῦδο.

Ἡ θεία, ποὖχε φροντίσει γιὰ ὅλα, μὲ παρακάλεσε καὶ γιὰ δυὸ τυπικὲς ἀγγελίες στὶς ἐφημερίδες. Μὰ ἐγώ, ἐξὸν ἀπ' αὐτές, ἔδωσα στὴν ἐφημερίδα ποὺ δούλευα καὶ μιὰ σύντομη νεκρολογία. Αὐτή, βέβαια, δὲ θὰ μποροῦσε ποτὲ νὰ θεωρηθῆ σὰν ἐκπλήρωση τῆς ἐπιθυμίας τοῦ ταγματάρχη, ἀφοῦ τέτοιες, καὶ πολὺ διεξοδικώτερες μάλιστα, γράφουνται κάθε μέρα γιὰ τὸν πρῶτο τυχόντα μπακάλη, ποὺ πληρώνει περισσότερα ἀπὸ ὅσα μοῦ κράτησε ἀπὸ τὸ μισθό μου ὁ διαχειριστὴς τῆς ἐφημερίδας. Νὰ μὴν παρεξηγηθῶ ὡστόσο· αὐτὸ τὸ λέω μονάχα γιὰ τὴν ἱστορία. Ὁ κόσμος λοιπὸν δὲν ἔμαθε τίποτα, παρὰ μονάχα πὼς πέθανε ἕνας ἀπόστρατος ταγματάρχης «κεκοσμημένος» μὲ τὶς ἀρετὲς ποὺ ἔχουνε ὅλοι, χωρὶς ἐξαίρεση, οἱ νεκροί.

Ἐκεῖνους τώρα, ποὺ θὰ θέλανε νὰ μάθουνε γιὰ τὸ φίλο μου, τοὺς πληροφορῶ καὶ παίρνω ὅρκο ἂν δὲ μὲ πιστεύουνε, πὼς πῆρε καὶ τὸ δίπλωμά του καὶ τὴ Στέλλα καὶ πὼς δικηγορεῖ, χρόνια τώρα, στὴν ἐπαρχία του. Δὲν ξέρω ὅμως γιατί, ὕστερ' ἀπὸ δυὸ τυπικὰ γράμματα ποὺ ἀλλάξαμε στὴν ἀρχή, τώκριτνε πιὰ περιττὸ νὰ μοῦ ξαναγράψη. Ἀφοῦ δὲ μοῦγραψε οὔτε γιὰ νὰ μ' ἀναγγείλη πὼς ἔγινε πατέρας. Αὐτὸ τῶμαθα τυχαῖα ἐδῶ καὶ λίγο καιρό.

Ὡστόσο, ἐγὼ τόνε θυμᾶμαι, τόνε θυμᾶμαι συχνά. Πονέσαμε καὶ πεινάσαμε μαζί. Σὲ στιγμὲς φτώχειας καὶ δυστυχίας, μὲ παρηγοροῦσε καὶ μοῦδινε κουράγιο, χωρὶς νὰ τὸ θέλη, λέγοντάς με Ὁράτιο καὶ κάνοντάς με νὰ λυτρώνουμαι ἀπὸ τὶς τωρινές μου μιζέριες καὶ νὰ ὀνειρεύουμαι ἕνα καλύτερο μέλλον. Τόνε θυμᾶμαι συχνά, γιατὶ δὲν μπορῶ νὰ ξεχάσω τὸ ρόλο ποὺ ἔπαιξα γιὰ τὴν εὐτυχία του καὶ — — μὰ ὄχι, σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο δὲν ὑπάρχει τίποτα, μὰ τίποτα. Θέ μου! κ' ἔπειτα ἐγὼ δὲ θάχα ποτὲ τὸν ἡρωϊσμὸ νὰ παντρευτῶ. Αὐτὸ τὸ δήλωσα μὲ τὸν πιὸ κατηγορηματικὸ τρόπο καὶ στὴ θεία τῆς Στέλλας. Τέλος τόνε θυμόμουνε κι' ἄθελά μου, ὅσες φορὲς ἡ εἰκόνα τοῦ ἑτοιμοθάνατου ταγματάρχη μὲ τὸ πηλήκιο στὸ κεφάλι παρουσιαζότανε ἀπρόσκλητη μπροστά μου, σὰ γιὰ νὰ μοῦ θυμίση τὴν ὑπόσχεσή μου, ποὺ ξεπληρώνω μόλις τώρα, ὕστερ' ἀπὸ δώδεκα, σωστὰ δώδεκα χρόνια.

(Τέλος)

ΛΕΩΝ ΚΟΥΚΟΥΛΑΣ

ΝΕΟΙ ΠΟΙΗΤΑΙ

ΝΟΣΤΑΛΓΙΑ

Πολύκορφα βουνὰ καὶ ρεματιές, χαράδρες
καὶ λειβάδια πράσινα, κάμποι φουντωτοί,
νησοῦλα πανώρια μου, θάλασσα γητεύτρα,
σ' ὅλα σᾶς μοῦ τρέχουν τώρα οἱ λογισμοί.

Ἀπόψε μοῦ φτερώσατε κρυμμένους πόθους,
μαυρισμένα βράχια, ροζόκορμη ἐλιά,
ἀφρισμένο κῦμα, χαλασμένα κάστρα,
ἐρωτοπαιχνιδίσματα τ' ἀφροῦ δειλά.

Εἰν' ἀπόψε ρόδινο, ρουμπίνι τὸ δεῖλι
μόλις ὁ ἥλιος ἔδυσε στὸ μαβὶ βουνό,
τώρα ἐκεῖ μοῦ φαίνεται — πλάνο τ' ὄνειρό μου —
τοῦ νησιοῦ τὸ ἡλιόγερμα στὸ θαλάσσιο ἀφρό.

Κι' ἀγναντεύω ἀνάμεσα στ' ἀρμυρὰ νερά σου,
τοῦ νησιοῦ μου λίμνη, γλάρους πλουμιστούς.
... Τοῦ νεροῦ νεράϊδα μου, τοῦ πελάου λουλοῦδι,
στὸ μυαλό μου ἐθέριεψες πόθους μου παλιούς.

ΜΙΝΩΣ ΚΟΚΟΛΑΚΗΣ

Τὸ θεματωνθήμερον

ΠΕΡΙ ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΚΑΙ ΤΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Τὰ δῶρα τῶν ἐφημερίδων.

Οἱ ἀθηναϊκὲς ἐφημερίδες μοῦ κάνουν αὐτὴ τὴν ἐποχὴ τὴν ἐντύπωση κιοσκιῶν ποὺ ὁ προορισμός τους εἶναι νὰ πουλᾶν τσιγάρα καὶ πού, σιγὰ-σιγά, ἔχουν προσαρτήσει στὸν «κύκλο τῶν ἐργασιῶν» τους ἕνα σωρὸ ἄλλα, ἑτερόκλιτα, εἴδη: σοκολάτες, σαπούνια, στυλογράφους, ἀσπιρίνες, κολώνιες, κουμπιὰ πουκάμισων — καὶ δὲν ξέρω τί ἄλλο. Προωρισμένες νὰ δίνουν στοὺς ἀναγνῶστες τους τὶς εἰδήσεις τῆς ἡμέρας, ἔφτασαν νὰ τοὺς δίνουν οἰκόπεδα, σπίτια, χρήματα, λεξικά, περιοδικὰ καὶ βιβλία — χωρὶς κανεὶς νὰ ξέρει, οὔτε κι' οἱ ἴδιες, φαντάζομαι, ἀκόμα, ποῦ θὰ σταματήσει αὐτὸς ὁ συναγωνισμὸς τῆς . . . γενναιοδωρίας.

Γιὰ τὸν συναγωνισμὸ αὐτό, γιὰ τὰ δελεάσματα αὐτὰ πρὸς αὔξηση τῆς κυκλοφορίας τους, δὲ θὰ μᾶς ἔπεφτε λόγος ἂν περιοριζόταν μόνο στὴν παροχὴ οἰκοπέδων, σπιτιῶν καὶ χρημάτων. Προσφέροντας ὅμως στὸ ἑλληνικὸ κοινὸ βιβλία ἐντελῶς δωρεὰν ἢ καὶ σὲ τιμὲς «ἐκτὸς παντὸς συναγωνισμοῦ», οἱ ἐφημερίδες ἔδωσαν τὸ καίριο χτύπημα σὲ μιὰ τάξη ἀνθρώπων — τῶν ἀνθρώπων τῶν γραμμάτων — ποὺ τὴν εἶχαν κιόλας πλήξει ὅταν ἄρχισαν νὰ γεμίζουν τὶς στῆλες τους μὲ ὕλη ἐγκυκλοπαιδειῶν, περιοδικῶν καὶ βιβλίων, μεταφρασμένη κατὰ τὸ πλεῖστο, — δηλαδὴ ἀνέξυδη . . .

Τὸ ἑλληνικὸ βιβλίο, ποὺ ποτὲ δὲν εἶχε μεγάλη πούληση, ἔπαψε τώρα πιὰ ἐντελῶς νὰ πουλιέται. Τὸ κοινὸ ποὺ μπορεῖ, μὲ μερικὰ δελτία, ν' ἀποκτᾶ ὁλόκληρες μικρὲς βιβλιοθῆκες (ἀδιάφορο ποιᾶς ποιότητος!) ὄχι μόνο δὲ γυρίζει πιὰ νὰ κυττάξει τὰ βιβλία τῶν βιβλιοπωλείων ποὺ πουλιοῦνται 30 καὶ 50 δραχμές, ἀλλὰ καὶ θεωρεῖ πλεονέκτες καὶ κακοήθεις τοὺς συγγραφεῖς ποὺ τὰ διατιμοῦν τόσο ἀκριβά, ἀγνοώντας ὅτι ἡ κακοήθεια εἶναι τῶν ἐφημερίδων, ποὺ ἐπωφελοῦνται τῆς ἀτέλειας τοῦ δημοσιογραφικοῦ χαρτιοῦ (ἀτέλειας ποὺ τὸ καθιστᾶ πάμφθηνο) γιὰ νὰ κάνουν τὶς «γενναιοδωρίες» τῶν βιβλίων στὸ κοινό τους.

Ἐκεῖνο, ὡστόσο, ποὺ μοῦ κάνει ἐντύπωσι σ' αὐτὴ τὴν ὑπόθεση, δὲν εἶνε ὁ ἀθέμιτος συναγωνισμὸς ποὺ κάνουν οἱ ἐφημερίδες στοὺς συγγραφεῖς, δὲν εἶνε κὰν ἡ στάση τοῦ κράτους ποὺ ἀνέχεται νὰ βλέπει συστηματικὰ καὶ κυνικὰ παραβιαζόμενο ἕνα νόμο ποὺ τὸ ἴδιο ἐθέσπισε καὶ ποὺ ἀπαγορεύει . . . αὐστηρῶς στὶς ἐφημερίδες τὴν παροχὴ λαχείων καὶ δώρων. Ἐφημερίδες καὶ κράτος μᾶς ἔχουν συνειθίσει σὲ πολλὰ τέτοια, καὶ σὲ πολὺ χειρότερα. Ὅ,τι μοῦ κάνει ἐντύπωση εἶνε ὁ ραγιαδισμὸς μὲ τὸν ὁποῖο οἱ συγγραφεῖς ἀνέχονται αὐτὸν τὸν ἀθέμιτο συναγωνισμό, αὐτὴ τὴν παράνομη χρησιμοποίηση τοῦ ἀτελοῦς δημοσιογραφικοῦ χαρτιοῦ γιὰ ἐκτύπωση βιβλίων, ἡ ἔλλειψη κάθε διαμαρτυρίας τῆς ἐπαγγελματικῆς των ἑνώσεως πρὸς τὴν κυβέρνηση, ὁ ψοφοδεισμός τους—ἂς μοῦ συχωρεθεῖ ἡ λέξη—μπροστὰ στὴ δύναμη τῶν ἐφημερίδων.

Θὰ μοῦ ποῦν ἴσως ὅτι ἡ διαμαρτυρία δὲ θὰ ἔφερνε κανένα ἀποτέλεσμα ἀφοῦ οὔτε ὁ νόμος ποὺ ὑπάρχει φέρνει κανένα. Τὸ ξέρω. Ἀλλὰ δὲ σημαίνει. Θὰ ἔδειχνε τουλάχιστο ὅτι ἔχουν κάποιο αἷμα—κι' ὄχι νερὸ—στὶς φλέβες τους καὶ θὰ ἦταν ἐπιτέλους κι' ἕνα φτύσιμο κατὰ τοῦ κράτους αὐτοῦ ποὺ ὄχι μόνο δὲν ἔκανε ποτὲ τίποτα γιὰ τὴν πνευματικὴ ζωὴ αὐτοῦ τοῦ τόπου ἀλλὰ καὶ ποὺ δὲν ἐφαρμόζει τοὺς νόμους ποὺ συντάσσει.

Ἐκτὸς πιὰ ἂν κι' οἱ ἴδιοι, ἀκολουθώντας τὸ παράδειγμα τῶν ἐφημερίδων καὶ τὶς συνθῆκες ποὺ δημιούργησαν, ἀποφασίσουν στὸ ἑξῆς νὰ προσφέρουν γιὰ κάθε ἀγοραζόμενο βιβλίο τους κι' ἕνα δῶρο: ἕνα κουτὶ λάμες γιὰ ξύρισμα π.χ., ἕνα μπουκάλι ὑγροῦ ποὺ νὰ καθαρίζει τοὺς λεκέδες τῶν ρούχων—ἢ κάτι ἄλλο ἐξ ἴσου χρήσιμο . . .

ΚΩΣΤΑΣ ΟΥΡΑΝΗΣ

Ἡ κριτικὴ γιὰ τὸν «Ἰούδα» θαυμασμός.

Τὸ νέο ἔργο τοῦ κ. Μελᾶ τὸ ἔβλαψε φοβερὰ ἡ κριτική. Ὄχι, πρὸς θεοῦ, ἐκείνη ποὺ θέλησε νὰ τὸ καταβαραθρώση. Τέτοια κριτικὴ πάντα ὠφελεῖ. Ἀλλὰ ἐκείνη ποὺ τὸ ἀνέβασε στὰ οὐράνια. Οἱ καλοὶ φίλοι ποὺ ἔγραψαν στὶς φιλικὲς ἐφημερίδες πὼς ὁ «Ἰούδας» εἶναι τὸ δραματικὸ ὀριστούργημα τῶν αἰώνων, δὲ ρώτησαν βέβαια τὸν κ. Μελᾶ, ἀλλοιῶς, εἶμαι βέβαιος, θὰ τοὺς συγκρατοῦσε. Συγγραφέας μὲ τόση πεῖρα τοῦ θεάτρου δὲν μποροῦσε νὰ μὴν ξέρη πόσο ἀδικεῖ ἕνα ἔργο ἡ προκατάληψη τοῦ θεατῆ. Κι' ἀνώτερο νὰ εἶναι ἀπ' ὅ,τι τοῦ εἶπαν, βλέποντάς το θὰ τὸ βρῆ κατώτερο. Οἱ ἄνθρωποι ποὺ ἔφυγαν μὲ τὴν περισσότερη ἀπογοήτευση ἀπὸ τὴν παράσταση τοῦ «Ἰούδα» ἦταν ἀσφαλῶς ἐκεῖνοι ποὺ τοὺς εἶχαν βεβαιώσει πὼς θὰ συγκινηθοῦν καὶ θὰ ἐνθουσιασθοῦν ὅσο ποτέ. Ἄλλοι ἀγανάχτησαν τόσο ἀπὸ τὸν ὑπερβολικὸ θόρυβο ποὺ ἔγινε πρὶν καὶ μετὰ τὴν πρεμιέρα — χρονογραφήματα, ρεπορτερικὰ ἀρ-

θρα, συνεντεύξεις, σκίτσα, φωτογραφίες, ἀπαγωτά, ἀδιάκοπα, ἀτέλειωτα — ποὺ δὲν πῆγαν ἀκόμα στὸ θέατρο νὰ ἰδοῦν τὸ «πολύκροτο» ἔργο. Ὅλ' αὐτά, καὶ προπάντων οἱ τόσο ἀντικρουόμενες κριτικὲς τῶν εἰλικρινῶν καὶ τῶν ἀνεπηρεάστων — τοῦ κ. Ἀνδρεάδη π. χ. καὶ τοῦ Ἄλκη Θρύλου, τῆς κ. Ρίκας Σεγκοπούλου καὶ τῆς κ. Σοφίας Σπανούδη — ἔχουν θολώσει τόσο τὰ νερά, ὥστε κανένας σήμερα δὲν μπορεῖ νὰ πῇ τί ἀκριβῶς εἶναι αὐτὸς ὁ «Ἰούδας», εἴτε τὸν εἶδε, εἴτε μόνο τὸν ἄκουσε: Μεγαλούργημα ὄχι βέβαια. Οὔτε πάλι ἀρλούμπα. Ποιὸς πιστεύει τὶς κριτικὲς τῶν φίλων ἢ τὶς κριτικὲς τῶν ἐχθρῶν; Ἀλλὰ ἕνα πρωτότυπο, ἀληθινό, ἐπιτυχημένο ἔργο; ἢ μιὰ γενναία, ἡρωϊκὴ προσπάθεια ποὺ ἀπέτυχε; ἢ ἕνα ἔργο sui generis, ἔξω ἀπὸ κάθε κριτική, μιὰ ἐπιβλητικὸ καὶ θαυμάσιο σὰν ὅλα τοῦ κ. Μελᾶ; Ἂς ἰδοῦμε.

Ἔλαβα τὴν πρόσκληση πολὺ ἀργὰ καὶ δὲν μπόρεσα, δυστυχῶς, νὰ παρευρεθῶ στὴν ἀνάγνωση τοῦ «Ἰούδα» στὸ Ἐθνικὸ Θέατρο. Πῆγα ὅμως τὴν ἑπομένη στὴ δοκιμή, ἄκουσα τὶς δυὸ πρῶτες πράξεις, ὁ κ. Ροντήρης εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ συνοψίσῃ τὶς ἄλλες δυό, κι' ὁμολογῶ πὼς ἐνθουσιάστηκα. Νά, εἶπα, ἕνα πρωτότυπο στὴ σύλληψή του ἔργο! Νὰ παίρνῃ κανεὶς τὸν Ἰούδα τοῦ Εὐαγγελίου καὶ νὰ κάνῃ ἕνα Ἰούδα *δικό του*, εἶναι μιὰ *δημιουργία* ποὺ δὲν ξανάγινε ἀπὸ ἕλληνα συγγραφέα... Ἤμουν, βλέπετε, ὁλωσδιόλου ἀπροετοίμαστος νὰ κρίνω τὸ ἔργο, δὲν ἤξερα ὅσα ἔπρεπε νὰ ξέρω γι' αὐτό. Κατόπι ἔκαμα ἐκεῖνο ποὺ θἄκαγα ἂν μοῦ ἔδιναν νὰ διαβάσω τὸ χειρόγραφο καὶ νὰ πῶ τὴ γνώμη μου σὰ μέλος τῆς Καλλιτεχνικῆς Ἐπιτροπῆς (ὅπως θὰ γινόταν γιὰ ἕνα ἔργο ποὺ δὲ θἄταν τόσο γνωστοῦ συγγραφέα, ὥστε νὰ γίνῃ δεχτὸ *κατ' ἀρχὴν* καὶ ἀσυζητητεί): ἐπρόστρεξα στὴ σχετικὴ βιβλιογραφία, διάβασα μερικὰ πράγματα, ρώτησα εἰδικοὺς γιὰ μερικὰ ἄλλα καὶ... κατατοπίσθηκα. Ἡ σύλληψη λοιπὸν τοῦ «Ἰούδα» τοῦ κ. Μελᾶ δὲν εἶναι πρωτότυπη. Ὅπως βλέπει, ὅπως παρουσιάζει, ὅπως φαντάζεται τὸν Προδότη, τὸν φαντάσθηκαν πρωτύτερα καὶ τὸν παρουσίασαν ἄλλοι: Νέο, ὡραῖο, πλούσιο, χαρακόπο, ἐρωτιάρη, ἐραστὴ τῆς Μαγδαληνῆς, καὶ συγχρόνως ἰδεολόγο, πατριώτη, ἐπαναστάτη, ποὺ ἀκολουθεῖ τὸ Χριστὸ νομίζοντας πὼς αὐτὸς θὰ σώσῃ τὸν Ἰσραὴλ ἀπὸ τὴ σκλαβιὰ τῶν Ρωμαίων, καὶ ποὺ τὸν προδίδει καὶ κάνει νὰ τὸν σταυρώσουν, ἅμα βλέπει πὼς δὲν ζητεῖ παρὰ τὴ Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν καὶ δὲν εἶναι παρὰ ἕνας ἐπικίνδυνος γιὰ τὸ ἔθνος καὶ τὴ σωτηρία του λαοπλάνος. Ἔτσι, τὸ ἔργο τοῦ κ. Μελᾶ ἔχασε, γιὰ μένα, τὴ μεγάλη ἐκείνη ἀξία — τὴν πρωτοτυπία — ποὺ ἐνόμισα πὼς εἶχε στὴν ἀρχή. Δὲν τὸ εἶδα πιὰ παρὰ σχεδὸν σὰ μιὰ διασκευὴ τοῦ κατοπινοῦ θρύλου γιὰ τὸν Ἰούδα, μιὰ δραματοποίηση τῆς ἀληθοφάντης μὰ καθόλου ἀληθινῆς καὶ λιγάκι κουτῆς αὐτῆς ἱστορίας ποὺ πλάστηκε γιὰ νὰ ἐξηγήσῃ καλύτερα, γιὰ νὰ διαφωτίσῃ τὸν σκοτεινὸ τάχα Ἰούδα τοῦ ἀρχικοῦ θρύλου ἢ τοῦ Εὐαγγελίου.

Γιατί — κι' αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ πῶ — πολὺ πιὸ λογικός, πολὺ πιὸ φυσικός, πολὺ πιὸ ἀληθινός, κι' ἑπομένως πολὺ πιὸ ποιητικὰ ὡραῖος, ἀπὸ τὸν δανεικὸ καὶ μοντέρνο Ἰούδα τοῦ κ. Μελᾶ, μοῦ φαίνεται ὁ κλασικὸς Ἰούδας τοῦ Εὐαγγελίου — ὁ ἄσχημος, ὁ κακός, ὁ φιλάργυρος, ὁ διπρόσωπος, ποὺ προδίδει τὸ Δάσκαλό του γιὰ τριάντα ἀργύρια — σημαντικὸ ποσὸ γιὰ ἕναν παραδόπιστο, ἀφοῦ μ' αὐτὸ ἀγόρασε κατόπι ἕνας ἀγρό; — καὶ ποὺ μετανοιώνει σὰν ἄνθρωπος γιὰ τὴν ποταπή του πράξη — κι' ὄχι γιατὶ εἶδε πὼς προδόσε ἕνα θεάνθρωπο ποὺ ἀναστήθηκε ἢ ἕναν ἀληθινὸ λυτρωτὴ τοῦ κόσμου ποὺ δὲν τὸν εἶχε καταλάβει — κι' ἀπαγχονίζεται. Ἀλλ' ἀδιάφορο. Μιὰ ἄλλη ἀντίληψη, μιὰ ἄλλη ἐξήγηση, εἶναι πάντα δημιουργία. Καὶ τὸ ξαναλέω: τὸ ἔργο τοῦ κ. Μελᾶ θἄχε ἄπειρη ἀξία ἂν ἡ δημιουργία αὐτὴ ἦταν ἐξαρχῆς, ὁλάκερη δική του. Τώρα δὲν ἔχει παρὰ τὴ πολὺ μικρότερη μιᾶς ἀνάπλασης, σχεδὸν διασκευῆς.

Ναί, ἀλλὰ καὶ τῆς διασκευῆς ἡ ἀξία δὲν εἶναι τόσο μικρὴ ὅσο μπορεῖ νὰ φαντάζεται ἕνας ἀνίδεος. Εἴτε τὴν ἐκδοχὴ τοῦ Εὐαγγελίου πάρῃς γιὰ πρῶτο ὑλικό, εἴτε τὴν ἐκδοχὴ κάποιου νεώτερου ἱστορικοῦ, ἀπὸ κείνους ποὺ ἔχουν τὴ μανία τῆς «ἀποκατάστασης» καὶ τοῦ «ἐξαγνισμοῦ», δὲν εἶναι καθόλου εὔκολο νὰ κάμῃς τὸν Ἰούδα δρᾶμα! Γιατὶ δὲ θἀντιγράψῃς ἁπλῶς. Θὰ φανταστῇς καὶ σύ, θὰ ἐφεύρῃς, θὰ ἐπινοήσῃς, θὰ συμπληρώσῃς, θὰ δημιουργήσῃς ἕνα σωρὸ πράγματα δικά σου, χίλιες λεπτομέρειες, γιὰ νὰ ποτελέσῃς τὸ σύνολο, τὸ «ἔργο». Καὶ στὸν «Ἰούδα» τοῦ κ. Μελᾶ, ποὺ τὸν παρακολουθοῦσα μὲ μεγάλο ἐνδιαφέρο στὶς δοκιμὲς — καὶ περισσότερο ἀπὸ ἀγάπη παρ' ἀπὸ καθῆκον — ἔβλεπα ὅλ' αὐτὰ *τὰ δικά του*, ποὺ καὶ πολλὰ μοῦ φαίνονταν καὶ ὡραῖα. Ἔτσι, μ' ὅλο τὸ νερὸ ποὺ εἶχα ρίξει στὸ κρασὶ τοῦ πρώτου μου ἐνθουσιασμοῦ, ἤμουν ἀκόμα πολὺ ἐνθουσιασμένος. Ὅσο κι' ἂν φοβόμουν μερικὰ πράγματα, ὅσο κι' ἂν ἔβρισκα παράξενα ἢ ἀσύνδετα μερικὰ ἄλλα, ἔβλεπα ἕνα ἔργο γεμᾶτο εὑρήματα καὶ καλογραμμένο ὅσο δὲν μποροῦσε νὰ γίνῃ καλύτερα! Μόνο «σύνολο», μόνο «ἔργο» δὲν μποροῦσα νὰ συλλάβω ἀκόμα κι' ἔχανα ἐδῶ κι' ἐκεῖ τὴν κυρία γραμμή. Ἀλλὰ ἡ αἰτία ἦταν ἴσως πού, στὶς δοκιμές, παρακολουθοῦσα τὸ ἔργο τμηματικά, ἄταχτα, καὶ δὲν μποροῦσα νὰ συμπεράνω πὼς εἶχε ἐλατωματικὴ σύνθεση, πὼς τὸ ἴδιο ἦταν θεατρικῶς ἄταχτο κι' ἀκατάστατο. Αὐτὸ τὸ εἶδα μόνο στὴ γενικὴ δοκιμή, ποὺ ἦταν σχεδὸν σὰν παράσταση, καὶ προπάντων στὴν πρεμιέρα, ποὺ εἶχα καὶ τὴν ἐντύπωση τοῦ κοινοῦ. Ὁ «Ἰούδας» τοῦ κ Μελᾶ ἀναντίρρητα κουράζει. Καὶ γιὰ νὰ κουράζει ἕνα ἔργο μὲ τέτοιο θέμα καὶ μὲ τέτοιο γράψιμο, θὰ πῇ πὼς δὲν εἶναι καμωμένο ὅπως ἔπρεπε. Αὐτὸ τοῦ λιγοστεύει τὴν ἀξία ὅσο σχεδὸν κι' ἡ ἔλλειψη πρωτοτυπίας στὴ σύλληψη· γιατὶ στὴν τέχνη, καθὼς ξέρουν καὶ τὰ μικρὰ παιδιά, σύλληψη κι' ἐκτέλεση πᾶνε μαζί.

Ἀλλ' ἂς ἰδοῦμε τὴν ἐντύπωση τοῦ ἀκροατηρίου. Τὴν πρώτη πράξη, ποὺ τὴν παρακολουθεῖ μὲ τὴ νηφάλια ἀκόμα προσοχή του, περίεργο νὰ ἰδῇ . . . τί θὰ ἰδῇ, τὴ βρίσκει ἁπλῶς μακριά. Ἡ δεύτερη ἀρχίζει νὰ τὸ κουράζῃ· τὴ χειροκροτεῖ ὅμως, γιατὶ ἐλπίζει ἀκόμα στὴν ἐξέλιξη. Πραγματικῶς, ὡς ἐδῶ, τὸ ἔργο ὑπόσχεται. Ἀλλὰ ἡ τρίτη πράξη ἀποκοιμίζει σχεδὸν τὸ ἀπογοητευμένο ἀκροατήριο, ποὺ δὲν τὴ χειροκροτεῖ καθόλου. (Καὶ ξέρετε τί πρέπει νὰ εἶναι ἡ τρίτη πράξη μιᾶς τετράπρακτης τραγῳδίας; τὸ κορύφωμα τῆς δραματικῆς συγκίνησης!) Καὶ μόνο ἡ τέταρτη ξυπνᾶ πάλι τὸ ἀκροατήριο καὶ τὸ ἱκανοποιεῖ. Γιατὶ αὐτὴ ἡ πράξη, καὶ προπάντων ἡ τελευταία εἰκόνα, εἶναι *ὅλο τὸ ἔργο*. Μιὰ τραγῳδία, ποὺ μποροῦσε νὰ σταθῇ καὶ μόνη της, *αὐτοτελής*, γιατὶ ὅλα τὰ προηγούμενά της εἶναι γνωστὰ κι' ὅλα τὰ ἄγνωστα λέγουντ' ἐκεῖ. Ἔχει καὶ τὴν προδοσία τοῦ Ἰούδα, καὶ τὴ νίκη τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὴ μετάνοια τοῦ Προδότη, καὶ τὴν πάλη του, καὶ τὴν ἐξήγησή του, καὶ τὴ δικαίωσή του, καὶ τὴν καταδίκη του καὶ ὅ,τι θέλετε. Ἂν δὲν ὑπῆρχε ἡ τελευταία αὐτὴ εἰκόνα, ὁ «Ἰούδας» δὲ θὰ μποροῦσε νὰ σταθῇ στὸ θέατρο οὔτε τρεῖς βραδιές (*). Ἀλλὰ φαντασθῆτε τί ἄτυχη ποὺ εἶναι ἡ ἐκτέλεση ἑνὸς ἔργου, ὅταν ἡ τελευταία του εἰκόνα περιέχει ὅλο τὸ δρᾶμα καὶ κάνει περιττὲς ἄλλες δεκατέσσερις προηγούμενες! Γι' αὐτὸ στὶς δοκιμὲς δὲν μποροῦσα νὰ συλλάβω σύνολο κι' ἔχανα κάθε τόσο τὴν κυρία γραμμή.

Μερικοὶ κριτικοὶ βρῆκαν πὼς τὸ ἔργο ἔχει συχνὰ ἐπεισόδια — σκηνὲς καὶ ὁλόκληρες εἰκόνες — ἄσχετα μὲ τὴν ὑπόθεση, ξεκρέμαστα καὶ περιττά. Γι' αὐτὸ δὲν εἶναι «δεμένο». Τὸ περίεργο εἶναι πὼς κι' ὁ ἴδιος ὁ κ. Μελᾶς, σὰ νὰ τὸ παραδέχεται, ὀνομάζει τὰ περιττὰ αὐτὰ «παρακλάδια» καὶ στηρίζει ὁλάκερη θεωρία γέας τάχα *τεχνικῆς*. Γελιέται κι' αὐτὸς ὅπως κι' οἱ κριτικοί του. Τίποτα καθαυτὸ ἄσχετο μὲ τὴν ὑπόθεση δὲν ἔχει ὁ «Ἰούδας». Μήπως εἶναι ἡ σκηνὴ ἐκείνη τοῦ τυφλοῦ, τὴ στιγμὴ ποὺ τόσος γίνεται λόγος γιὰ τὰ θαύματα τοῦ νέου Προφήτη ποὺ τραβοῦν ξοπίσω του τὸ λαό, ὄχι ὅμως καὶ τὸν Ἰούδα; Μήπως εἶναι ἡ σκηνὴ τῆς Ραχήλ, τῆς μητέρας τῶν Ζεβεδαίων, ποὺ δείχνει τί περίμεναν ἀπ' τὸ Χριστὸ οἱ ὀπαδοί του καὶ δίνει ἀφορμὴ στὸν Ἰούδα νὰ πῇ τί περίμενε αὐτός; Ἢ ἡ σκηνὴ τοῦ ληστῆ Βαραββᾶ μὲ τὰ χρυσαφικὰ τοῦ Κλεινία, ποὺ τὴν προκαλεῖ ἡ γυναίκα ποὺ ἀγαπᾷ τὸν Ἰούδα καὶ φοβᾶται τὴ Μαγδαληνή; Ἢ ἡ σκηνὴ τῶν διωγμένων «ἐμπόρων» τοῦ Ναοῦ ποὺ ἐξεγείρουν τὸν ὄχλο, τὸν ὄχλο αὐτὸ ποὺ θὰ τὸν ἀνακουφίσῃ σὲ λίγο ἡ προδοσία τοῦ Ἰούδα καὶ θὰ ζητήσῃ ἀπ' τὸν Πιλᾶτο νἀφήσῃ τὸ Βαραββᾶ καὶ νὰ σταυρώσῃ τὸ Χριστό; Ἀφίνω πὼς ὅλες αὐτὲς αἱ σκηνὲς εἶναι χάρματα· τὸ ζήτημα εἶν' ἐδῶ: πῶς σχετίζουνται μὲ τὴν ὑπόθεση, μὲ τὴν οὐσία τοῦ ἔργου, ἐνῶ μποροῦσε μιὰ-δυὸ νὰ εἶναι καὶ ἄσχετες χωρὶς νὰ πάθῃ τίποτα τὸ ἔργο. Ὁ λόγος ποὺ φαίνεται ἀσύνδετο κι' ἀκατάστατο, ὁ λόγος ποὺ κουράζει, εἶναι ἄλλος. Ἀλλὰ γιὰ νὰ τὸν βρῇ κανείς, χρειάζεται νὰ ξέρῃ μερικὰ πράγματα ποὺ δὲν τὰ ξέρει ὁ κάθε κριτικός . . .

(*) Ἔκαμε δυὸ ἑβδομάδες (20 παραστάσεις) πολὺ καλέ. Τὴν τρίτη ἑβδομάδα ἄρχισε νὰ πέφτῃ.

Εἴτε μὲ παλιά, εἴτε μὲ καινούργια *τεχνικὴ* εἶναι καμωμένο ἕνα δρᾶμα, κάθε του μεγάλη σκηνὴ πρέπει νὰ προχωρῇ τὴν *ἀνάπτυξη* τοῦ «μύθου», καὶ συγχρόνως νὰ παρουσιάζῃ μιὰ δραματικὴ *σύγκρουση*, ὁλοένα πιὸ μεγάλη, πιὸ δυνατή, ὅσο πλησιάζει τὸ ἔργο στὸ τέλος. Τὸν ἀνώτερο αὐτὸ νόμο κάθε θεατρικῆς σύνθεσης — ἀνώτερο ἀπὸ κάθε τεχνική, τεχνοτροπία ἢ μόδα — ἀθετεῖ ὁ «Ἰούδας» τοῦ κ Μελᾶ. Ἡ ἀνάπτυξή του παρουσιάζει *χάσματα*, ποὺ μὲ δυσκολία ὁ θεατὴς μπορεῖ νὰ τὰ γεμίζῃ, μαντεύοντας ὅ,τι λείπει· κι' οἱ συγκρούσεις πάλι οὔτε σταθερὰ *κρεσσέντο* παρουσιάζουν — γι' αὐτὸ σὲ λίγο πέφτει καὶ τὸ ἐνδιαφέρο — οὔτε κάν, σὲ πολλὰ κύρια σημεῖα, γίνουνται ἁπλῶς αἰσθητές. Σὲ κάθε σχεδὸν ἀλλαγὴ εἰκόνας, ὁ θεατὴς ρωτιέται: «Τί ἔγινε ἄραγε στὸ μεταξύ;» Καὶ γιὰ νὰ φέρω ἕνα μόνο παράδειγμα, θὰ θυμίσω τὴν περίφημη «ἀπογοήτευση» τοῦ Ἰούδα: Στὴν ἀρχὴ μιᾶς εἰκόνας — ἀδιάφορο ἂν εἶναι χάρμα κι' αὐτὴ ἡ σκηνὴ τῶν παράδων-μαθητῶν ποὺ ἔγιναν «ἁλιεῖς ἀνθρώπων» — ὁ Ἰούδας παρουσιάζεται ἀμφίβολος, μετέωρος, ἀναποφάσιστος. Ὡς τὸ τέλος τῆς εἰκόνας ἔχει ἐνθουσιασθεῖ. Γίνεται καὶ μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ, καὶ ταμίας τῆς συντροφιᾶς, καὶ τρέχει νὰ πουλήσῃ τὰ ὑπάρχοντά του γιὰ νὰ πλουτίσῃ τὸν «κορβανᾶ». Αὐλαία. Κι' ἀμέσως, στὴ στιγμή, ἡ αὐλαία ξανανοίγει γιὰ τὴν ἑπόμενη εἰκόνα, κι' ὁ Ἰούδας παρουσιάζεται ἀπογοητευμένος ἀπὸ τὸ Χριστὸ καὶ μετανιωμένος! Τί ἔγινε στὸ μεταξύ; Δὲ φτάνει, δυστυχῶς, νὰ τὸ μαντέψουμε. Ἔπρεπε καὶ νὰ τὸ *ἰδοῦμε*. Κι' αὐτό, αὐτὸ ἴσα· ἴσα ποὺ λείπει, θἄδινε ἀφορμὴ σ' ἕνα συγγραφέα γιὰ μερικὲς μεγάλες σκηνὲς μὲ δυνατὲς συγκρούσεις.

Αὐτὸ εἶναι τὸ μεγάλο κακό: Δὲν γνωρίζουμε μιὰ φορὰ τὸν Ἰούδα ἀρκετὰ ὥστε νὰ μπῇ στὴν ψυχή μας σὰ δραματικὸς ἥρωας καὶ νὰ μᾶς ἐνδιαφέρῃ κατόπι κάθε του πράξη, ποὺ θὰ ξέραμε καλὰ τὴν αἰτία της, καὶ κάθε του λόγος, ποὺ καμμιὰ φορὰ θὰ τὸν μαντεύαμε καὶ πρὶν τὸν πῇ. Ὅλα μᾶς παρουσιάζουνται ἀμυδρά, ἀόριστα, συγκεχυμένα, αὐθαίρετα, ἀνεξήγητα. Περπατεύουμε διαρκῶς μέσα σ' ἕνα μισόφωτο, ποὺ μᾶς ἐνοχλεῖ περισσότερο ἀπ' τὸ πραγματικὸ μισόφωτο τῆς σκηνῆς ποὺ τόσο τὸ ἀντιπαθεῖ ὁ Ἄλκης Θρύλος.

Μὰ καὶ κανέν' ἀπὸ τἄλλα πρόσωπα τοῦ ἔργου, τὰ κύρια τουλάχιστο, δὲν εἶναι πιὸ καθαρὸ ἀπ' τὸν Ἰούδα. Οἱ δυὸ γυναῖκες προπάντων — καὶ γενικὰ ὁ κ. Μελᾶς δὲν τὰ πολυκαταφέρνει μὲ τὴ γυναικεία ψυχολογία — δὲν εἶναι καθόλου ζωντανοὶ ἄνθρωποι. Μοιάζουν μὲ νευρόσπαστα ποὺ κινοῦνται ὅπως θέλει ὁ συγγραφέας, καὶ λένε τὰ ὡραῖα λόγια ποὺ θἄλεγε ὁ ἴδιος. Γι' αὐτὸ θαυμάζεται σὰ δεξιοτεχνία ἡ μεγάλη σκηνὴ τῆς σπηλιᾶς μεταξὺ τοῦ Ἰούδα καὶ τῶν δυὸ γυναικῶν, μὰ δὲν συγκινεῖ κανένα. Ὅταν δὲν ὑπάρχει ψυχολογία, δὲν γεννιέται συγκίνηση. Ἀπεναντίας, ὅταν ὑπάρχῃ, μᾶς συγκινοῦν στὸ θέατρο ἀληθινὰ καὶ κοινὲς γυναικεῖες ὑπάρξεις, ποὺ δὲν εἶναι «μεγάλες μορφὲς» σὰν τὴ Μαγδαληνή, ποὺ γίνουνται ὅμως μὲ τὴν τέχνη. Τὸ ἴδιο ἀκαθόριστα βγαίνει —

καὶ φυσικὰ ὕστερ' ἀπ' ὅλ' αὐτά — κι' ἡ κεντρικὴ ἰδέα τοῦ ἔργου. Ἐκεῖνοι ποὺ *εἶδαν* σ' αὐτὸ τὴ μεγάλη ἀντίθεση τοῦ Ἰούδα πρὸς τὸ Χριστό, τὴν εἰκόνα μιᾶς «κοσμογονικῆς ἐποχῆς» καὶ τὸ αἰώνιο δράμα τοῦ Ἀνθρώπου, εἶναι ὁραματιστὲς καὶ φαντασιοκόποι.

Κι' ὅμως!

Κανένας δὲν πρέπει νὰ πορήσῃ ποὺ θὰ πῶ τώρα πὼς παραδέχουμαι ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη ὅσα ἔγραψε στὸ προηγούμενο τεῦχος τῆς «Νέας Ἑστίας» ὁ κ. Γ. Θεοτοκᾶς καὶ γιὰ τὸν «Ἰούδα» καὶ γιὰ τὸν κ. Μελᾶ γενικά. Ὁ «Ἰούδας» *ἐπιβάλλεται* σὰν ἕνα μεγάλο καὶ σπουδαῖο ἔργο, μόνο γιατὶ εἶναι ἔργο τοῦ κ. Μελᾶ. Ἔτσι εἶν' αὐτός. Κάνει ἕνα δράμα ποὺ δὲν εἶναι δράμα, ποὺ δὲν στέκεται στὸ θέατρο, ποὺ ἔχει ὅλα τὰ τεχνικὰ κι' οὐσιαστικὰ ἐλαττώματα, ποὺ δὲν ἀντέχει σὲ κανενὸς εἴδους κριτικὴ — μὰ ποὺ χαλᾶ τὸν κόσμο! Συναρπάζει τὸ ὕφος του, ἡ εὐγλωττία του, ἡ πολυμάθειά του, καὶ προπάντων τὸ μπρίο του, ἡ φοβερή του *διάθεση*. Συναρπάζει καὶ ξεσηκώνει. Καὶ βλέπετε ἕνα Γρυπάρη νὰ τοῦ βγάζῃ λόγο μετὰ τὴν πρώτη ἀνάγνωση, καὶ μιὰ Σοφία Σπανούδη νὰ τὸ ἐξυμνῆ σὰ μιὰ συμφωνία τοῦ Μπετόβεν. Γιατὶ τὸ ἔγραψε ὁ μεγάλος Μελᾶς. Κι' ὁ «μεγάλος» Μελᾶς δὲν εἶναι τόσο ὁ ἰδεολόγος ἐκεῖνος, ὁ φιλόσοφος, ὁ ἱστορικός, ὁ ὁδηγὸς κι' ὁ ἀναγεννητὴς ποὺ παρουσιάζει στὴν ἀρχὴ ὁ κ. Θεοτοκᾶς· ἀλλὰ ὁ ἄλλος, ἐκεῖνος μὲ τὸ τσιγάρο, τὸ ἀνασηκωμένο μουστακάκι καὶ τὸ ἀπαράμιλλο κέφι — ὁ *Φορτούνιο*, ὁ μεγαλοφυὴς χρονογράφος. Τί εἶναι κατάβαθα κι' ὁ «Ἰούδας»; Ἕνα μεγάλο, ἕνα ἔξοχο, ἕνα θαυμάσιο, ἕνα φορτουνιακὸ τελοσπάντων χρονογράφημα τῆς Μεγάλης Πέμπτης. Δὲ σημαίνει ἂν εἶναι χωρισμένο σὲ σκηνές, εἰκόνες καὶ πράξεις ὑπὸ τύπο δράμα τος· μποροῦσε νἄταν κι' ὑπὸ τύπο ρωμάντσου. Τὴν ἴδια ἐπιβολὴ θὰ εἶχε, τὸ ἴδιο θὰ συνάρπαζε καὶ θὰ ξεσήκωνε. Τέτοια εἶναι καὶ τἄλλα θεατρικὰ ἔργα τοῦ Μελᾶ. Μὲ τὴ διαφορὰ πὼς ὁ «Ἰούδας» εἶναι ἐπιβλητικώτερος, κι' ὄχι μόνο γιὰ τὸ θέμα του, παρὰ καὶ γιὰ τὸ ἀνώτερο γράψιμό του. Ὁ Μελᾶς, βλέπετε, τοῦ 1934 γράφει καλύτερα ἀπὸ τὸ Μελᾶ τοῦ 1924. Βρίσκεται σ' ὅλη του τὴν ὡριμότητα, σ' ὅλη του τὴν ἀκμή. Καὶ μαγεύει μ' ὅ,τι κάνει κι' ὅπως τὸ κάνει. Γιατὶ ἔτσι τὸ θέλει. Αὐτὸ εἶναι τὸ εἶδος του, αὐτὸ εἶναι τὸ δαιμόνιό του. Οὔτε μπορεῖ νὰ τὸν συναγωνισθῇ κανένας μὲ τὰ φτωχὰ συνηθισμένα μέσα. Ὅπως εἶπε κι' ὁ κ. Ἀνδρεάδης, τὰ «καρηκομόντα δενδρύλλια» τοῦ κήπου δὲν πιάνουν χαρτωσιὰ μπροστὰ στ' ἀχτένιστα μὰ γιγάντια δέντρα τοῦ δάσους. Τέτοια εἶναι τὰ ἔργα τοῦ Μελᾶ. Καὶ κοπιᾶστε σεῖς νὰ κρίνετε μὲ τὸ φακό, μὲ τὸ διαβήτη, τὸ ὑποδεκάμετρο, ἕνα βαοβάβ, ἕνα Νιαγάρα ἢ τὴν ἔκρηξη ἑνὸς Βεζουβίου. Ματαιοπονία. Ὁ θαυμασμὸς εἶναι ἡ μόνη κριτική. Μὰ κι' ἡ ἀγάπη. Κι' ἐγὼ ἐθαύμασα κι' ἀγάπησα αὐτὸν τὸν «Ἰούδα». Σὲ δοκιμὲς καὶ σὲ παραστάσεις τὸν εἶδα δέκα τουλάχιστο φορές. Καὶ μετὰ τὴν πρώτη παράσταση ἀνέβηκα στὰ παρασκήνια καὶ φίλησα τὸν συγγραφέα, ὅπως δὲν θὰ μοῦ ἐρχόταν ποτὲ νὰ φιλήσω τὸν κηπουρὸ τοῦ πιὸ ἄψογου «καρηκομόντος δενδρυλλίου»...

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

Πρὸς Θεσσαλονικεῖς.

Οἱ νέοι λόγιοι τῆς Θεσσαλονίκης, ὅσοι τουλάχιστον διευθύνουν τὶς «Μακεδονικὲς Ἡμέρες» καὶ πιστεύουν ὅτι τοὺς ἀντιπροσωπεύουν, ἔχουν πολλὰ παράπονα μαζί μου. Δὲν ξεχνοῦν ὅτι οὔτε μιὰ οὔτε δυὸ φορὲς ἔχω ἀσχοληθεῖ μὲ τὰ βιβλία τους, μὲ τὰ περιοδικά τους, μὲ τὴν προσπάθειά τους νὰ δημιουργήσουν κάποια πνευματικὴ ζωὴ στὴ «συμπρωτεύουσα». Καὶ θυμοῦνται πολὺ καλὰ τὰ ἄρθρα καὶ τὰ σημειώματά μου στὴ «Νέα Ἑστία» κι' ἀλλοῦ. Ἀλλ' αὐτὸ ἴσα-ἴσα τὸ ἐνδιαφέρον μου τοὺς ἐνοχλεῖ. Καὶ τοὺς ἐνοχλεῖ τόσο πολὺ ὥστε ἐγέμισαν τὸ μισὸ Δεκαπενθήμερο τοῦ τελευταίου τεύχους τῶν «Μακεδονικῶν Ἡμερῶν» μὲ διαμαρτυρίες, μὲ εἰρωνικοὺς χαρακτηρισμούς, μὲ ὅ,τι μπορεῖ ν' ἀπαντήση ἕνας θυμωμένος. Δὲν πρόκειται, φυσικά, νὰ ξαναγράψω πράγματα γνωστὰ καί, πολὺ λιγώτερο, νὰ παρακολουθήσω τοὺς νέους τῶν «Μακεδονικῶν Ἡμερῶν» σὲ μιὰ συζήτηση, ποὺ ὁ τόνος της δὲν ἐπιτρέπει καμμιὰ συνεννόηση. Ἀξίζει ὅμως νὰ σταθῶ σὲ μιὰ μόνο «διαμαρτυρία» γιὰ νὰ φανῆ σὲ πόσο τραγικὴ παρεξήγηση στηρίζουν οἱ νέοι τῆς Θεσσαλονίκης τὰ ἐπιχειρήματα τους καὶ πόσο ἀδικαιολόγητος εἶναι ὁ θυμός τους: «Καὶ ἀπ' ὅσα γράφει στὸ ἄρθρο του αὐτὸ ὁ κ. Χάρης καὶ ἀπ' ὅσα ἔγραψε σὲ ἄλλο προηγούμενο, καταλαβαίνει κανεὶς τὸν ἄνθρωπο ποὺ κατὰ βάθος δὲν κάνει ἄλλο παρὰ νὰ σπεύδῃ νὰ διαλαλήσῃ τὴν ἰδιότητα τοῦ πρωτευουσιάνου ποὺ θέλει καὶ καλὰ νὰ τοῦ τὴν προσέξουν, νὰ τὴν ἀκούσουν, νὰ τὴν αἰσθανθοῦν: Πῶς, κύριοι ἐπαρχιῶτες, ἐσεῖς τολμᾶτε νὰ σταθῆτε κοντά μας; Λίγο παραπέρα, παρακαλῶ!» Ἐκαταλάβατε, λοιπόν; Τοὺς ἐθίξαμε, τοὺς προσβάλαμε, τοὺς εἴπαμε ἐπαρχιῶτες τοὺς καλοὺς νέους! Κι' αὐτὸ τοὺς ἔκαμε νὰ παρεξηγήσουν τὶς ὑποδείξεις μας καὶ νὰ μὴν προσέξουν οὔτε τὴν παρατήρησή μας ὅτι «πνευματικὴ ζωὴ δὲν εἶναι οἱ συζητήσεις μερικῶν διανοουμένων τοῦ κέντρου ἀλλ' ἡ παρακολούθηση τῶν ζητημάτων ποὺ ἔχουν σχέση μὲ τὰ γράμματα καὶ μὲ τὶς τέχνες τουλάχιστον ἀπ' ὅλους τοὺς μορφωμένους, ἀπὸ τοὺς μορφωμένους κάθε ἑλληνικῆς γωνιᾶς». Ἡ Θεσσαλονίκη, βέβαια, εἶναι κάτι παραπάνω ἀπὸ «γωνιά». Εἶναι «συμπρωτεύουσα». Ἀλλὰ πῶς νὰ τὰ προσέξῃς ὅλ' αὐτὰ καὶ πῶς νὰ καταλάβῃς ὅ,τι διαβάζεις, — καὶ ὑποθέτω ὅτι στὴ φράση μου αὐτὴ δὲν ὑπάρχει τίποτα τὸ σκοτεινὸ καὶ τὸ διφορούμενο, — ὅταν στέκεσαι διαρκῶς μπροστὰ στὸν καθρέφτη καὶ προσπαθεῖς νὰ ἐξακριβώσῃς μήπως ἔχει ἡ ἐμφάνισή σου κάτι ποὺ νὰ θυμίζῃ ἐπαρχία; Ἀλήθεια, τί μέγαλος τίτλος νὰ εἶσαι «πρωτευουσιάνος»! Προπάντων γιὰ κείνους ποὺ πιστεύουν ὅτι μπορεῖς νὰ ζήσῃς καὶ νὰ σκεφθῆς, μόνο ὅταν αἰσθάνεσαι γύρω σου πολλὲς χιλιάδες ἀνθρώπους, πολλὰ αὐτοκίνητα, πολλὰ

ραδιόφωνα, πολλὲς φιλολογικὲς παρέες! Πρωτευουσιάνοι κ' ἐπαρχιῶτες, πρωτευουσιανισμὸς καὶ ρεζιοναλισμός. Δυὸ μεγάλα προβλήματα. Καὶ νὰ πῶς λύνουν, τὸ ἕνα τουλάχιστον, οἱ νέοι τῶν «Μακεδονικῶν Ἡμερῶν»: στὸ τελευταῖο τεῦχος τους κρίνουν πέντε βιβλία· γιὰ τὰ τρία, ποὺ εἶναι ἔργα Θεσσαλονικέων — ἐπαρχιωτῶν, δὲν ἔχουν παρὰ ἐνθουσιασμούς· γιὰ τἄλλα δυό, ποὺ τἄχουν γράψει Ἀθηναῖοι, οἱ κρίσεις τους εἶναι αὐστηρότατες. Ἔτσι, φαίνεται, ἐννοοῦν οἱ νέοι λόγιοι τῆς Θεσσαλονίκης τὸν τοπικισμό...

Μὲ κατηγοροῦν, ἀκόμα, ὅτι ἀδίκησα τὸν κ. Π. Σπανδωνίδη μὲ ὅσα ἔγραψα γιὰ τὸ βιβλίο του «Ἡ πεζογραφία τῶν νέων» καὶ ἀποροῦν πῶς μπορῶ νὰ εἶμαι κριτικός, ἀφοῦ ἔκανα τὸ λάθος νὰ παρατηρήσω ὅτι τὰ «Χαμένα κορμιὰ» τοῦ κ. Π. Πικροῦ βγῆκαν ἐδῶ καὶ δέκα χρόνια πανοκάτω. Ὁ διευθυντής, μάλιστα, τῶν «Μακεδονικῶν Ἡμερῶν» ἐπιμένει ὅτι τὰ «Χαμένα κορμιὰ» τυπώθηκαν τὸ 1929 καὶ δὲν ἔχει καμμιὰ ἀμφιβολία. Διαφορετικά, θὰ ἄνοιγε τὴ «Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία» καὶ θὰ διάβαζε ὅτι τὰ «Χαμένα κορμιὰ» εἶναι τὸ πρῶτο βιβλίο τοῦ κ. Πικροῦ κι' ὅτι βγῆκαν τὸ 1923. Ἀλλ' ὁ διευθυντὴς καὶ οἱ νέοι λόγιοι τοῦ καλοῦ περιοδικοῦ μιλοῦν μὲ τὴν ἴδια βεβαιότητα καὶ γιὰ πολλὰ ἄλλα πράγματα, — γιὰ ὅσα προκάλεσαν τοὺς θυμοὺς καὶ τὶς διαμαρτυρίες τους.

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

Μερικοὶ «ἀντιμουσικοὶ στίχοι»

Ἀγαπητὴ «Νέα Ἑστία»,

Σ' ἕνα νεοεκδομένο φυλλάδιο, ὁ κ. Μ. Τσιριμῶκος ἀναφέρει, μαζὶ μὲ στίχους τοῦ κ. Καμπάνη καὶ τοῦ κ. Οὐράνη, καὶ δικούς μου τέσσερις, ὡς ὑπόδειγμα στίχων ὅπου φαίνεται, ὅπως καὶ σ' ὅλο μου τὸ ποιητικὸ ἔργο, τὸ τόσο λιγοστό, ἀλλοίμονο! ἡ «περιφρόνηση στὴ μορφή», καθὼς λέγει, «στὴν τεχνικὴ τοῦ στίχου καὶ στὴν ποιητικὴ λογοτεχνικὴ γλώσσα». Οἱ στίχοι μου αὐτοὶ δὲν ἔχουν μήτε μέτρο, μήτε ρυθμό, καὶ εἶναι τόσο «ἀντιμουσικοὶ» ὥστε «κ' ἐπίτηδες ἂν προσπαθήσει κανείς, δὲ θὰ μπορέσει νὰ κατασκευάσει ἀντιμουσικώτερους στίχους».

Δυστυχῶς — ἢ εὐτυχῶς — δὲν ἔχω τὸν καιρὸ ποὺ διαθέτει ὁ κ. Τσιριμῶκος γιὰ νὰ τοῦ ἀπαντήσω. Ἄλλωστε, τί ἀπάντηση νὰ δώσει κανεὶς σὲ λογοτέχνη ποὺ λέει γιὰ τὸν Μπωντλαίρ ὅτι «εἶχε κατανοήσει τί σημαίνει μοντερνισμός, καὶ τὸν εἶχε καταδικάσει» (ὁ Μπωντλαίρ καταδίκασε τὸν μοντερνισμό! Ὕψιστοι Θεοί!), καὶ ποὺ μιλεῖ ἔτσι γιὰ τὴν ἄδολη ποίηση: «Δύο εἶναι οἱ προσπάθειες τοῦ τεχνικοῦ (...προσωπικοῦ, προφανῶς) τῆς Ἄδολης ποίησης. Πρῶτα νὰ πείσει (τὸ... τεχνικὸ) τὸν ἀναγνώστη, πὼς ὑπάρχουν κλειδιὰ γιὰ τὴν κατανόηση (καίρνετε κλειδιὰ καὶ... κατανοεῖτε) τῶν μυστικῶν τῆς ἀνώτερης διανόησης, ποὺ κρύβεται μέσα σὲ στίχους ἀποτελούμενους ἀπὸ λόγια συμβατικά. Καὶ δεύτερα — καὶ δεύτερα — ὅτι τὰ κλειδιὰ αὐτὰ μᾶς τὰ παραδίδει (... ἡ ὑπηρέτρια τοῦ σπιτιοῦ) ἡ πληρέστερη τοῦ στίχου μουσική.»

Τὸ μόνο ποὺ ὀφείλω νὰ παρατηρήσω στὸν κ. Τσιριμῶκο εἶναι ὅτι δὲν ταιριάζει, ὅταν θέλουμε νὰ μιλήσουμε γιὰ ἕνα κείμενο, καὶ τὸ πιὸ ἀσήμαντο, ὅπως μιλεῖ γιὰ τοὺς δικούς μου στίχους, νὰ μὴν ἀνατρέχουμε στὴν πρώτη πηγή, ἀλλὰ νὰ καταφεύγουμε σὲ ἀναδημοσιεύσεις ποὺ μπορεῖ νὰ εἶναι πιὸ πρόχειρες, ἀλλ' ἔχουν συχνὰ καὶ λάθη γιὰ τὰ ὁποῖα δὲν εὐθύνεται καθόλου ὁ συγγραφέας. Ἔτσι, ἂν ὁ κ. Τσιριμῶκος ἐλάβαινε τὸν κόπο νὰ ρίξει μιὰ ματιὰ στὴ συλλογή μου, τὴ μοναδικὴ καὶ τόσο λιγοσέλιδη, ἄλλωστε, θὰ ἔβλεπε ὅτι ἡ λέξη *ἐρημώνει* γιὰ τὴν ὁποίαν τόσο μὲ πειράζει, εἶναι καθαρό... εὕρημα τοῦ καλοῦ μου ἀνθολόγου κ. Ἀποστολίδη, καὶ ὅτι στὸ δικό μου κείμενο, τὸ αὐθεντικό, ἡ λέξη βρίσκεται ὅπως τὴν γράφουν καὶ τὴν προφέρουν οἱ ἀπανταχοῦ Ἕλληνες, ἀκόμη καὶ οἱ ἐν Ἀθήναις, ὅπου ἡ ἀγαθή μου τύχη θέλησε νὰ ζῶ ἀπὸ μικρὸ παιδί, δηλαδὴ *ἐρημώνει*. Πάντως καὶ ὁ τύπος «ἐρημώνει» ἂν ὑπῆρχε, ἐγὼ πάλι θἄγραφα «ἐρημώνει» γιὰ ν' ἀποφύγω μιὰ χασμωδία καὶ γιὰ νὰ κερδίσω μιὰ συνίζηση, ποὺ ὅσο καὶ ἂν δὲν ἔκαμα τὶς βαθειὲς μελέτες στὸ «τεχνικὸ» τῆς ποίησης ποὺ ἔκανε ὁ κ. Τσιριμῶκος, ἔχω, ὁπωσδήποτε, κάποια ἰδέα τοῦ πόσο ζημιώνει ἡ πρώτη καὶ πόσο ἡ δεύτερη πλουτίζει, τί πλάτος καὶ πόση μουσικὴ — ὅταν καὶ ὅλα τ' ἄλλα, φυσικά, εἶναι μουσικὰ — προσδίδει στὸ στίχο. Καὶ ἀπὸ διάβασμα συλλογῆς, λοιπόν, τοῦ κ. Τσιριμώκου ἂν ἔβγαινα, δὲ θἄγραφα «καὶ πέρα ὡς πέρα ἡ χώρα ὅλη ἐρημώνει» — καθὼς ἀντέγραψε ὁ καλός μου κ. Ἀποστολίδης, — ἀλλά: «καὶ πέρ' ὡς πέρ' ἡ χώρ' ὅλ' ἐρημώνει», ὅπως ἔγραφα καὶ ὅπως θὰ τὄβλεπε καὶ ὁ κ. Τσιριμῶκος, ἂν ἔστεργε νὰ ὑποβληθεῖ σ' ἕνα μικρὸ κόπο. Ἀλλ' ὁ κ. Τσιριμῶκος εἶναι τρομερὰ πολυάσχολος, φαίνεται, καὶ δὲ μπορεῖ νὰ χάνει τὴν ὥρα του σὲ τέτοιες ψιλοδουλειές.

Φιλικώτατα
Κ. ΠΑΡΑΣΧΟΣ

Τὰ «Ὑπομνήματα» τοῦ Ἰωάν. Κοντάκι

Ἀγαπητὴ «Νέα Ἑστία»,

Στὶς 24 Ὀκτωβρίου κλείνουν ὀγδόντα χρόνια ἀπὸ τὸ θάνατο ἑνὸς ἀγνώστου σχεδὸν ἱστορικοῦ καὶ ἀγωνιστοῦ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τοῦ Ἰωάννου (Ἀναγνώστου) Ἀθ. Κοντάκι, ἀπὸ τὸν Ἅγιον Πέτρο τῆς Κυνουρίας (24 Ὀκτωβρίου 1854—24 Ὀκτωβρίου 1934).

Τὸν λέω ἄγνωστο «σχεδόν», γιατί, ἂν καὶ πλεῖστες διατριβὲς ἔχουν στηριχτῆ στὰ γραφόμενά του καὶ εὐφήμως ἀναφέρεται ἀπὸ πολλοὺς συγχρόνους καὶ παλαιοτέρους ἱστοριοδίφες καὶ ἱστορικοὺς (Φιλήμων, Λαμπρυνίδης, Κανδηλῶρος Βέης κλπ.), τ' ἀπομνημονεύματά του ἤ, ὅπως τὰ λέγ' αὐτός, «*Ὑπομνήματα ἀναγκαιότατα, ἀξιόπιστα καὶ ἀξιοσημείωτα*», δὲν ἔχουν ἰδῆ τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος σὲ βιβλίο ἢ σὲ περιοδικό. Καὶ τοῦτο γιατὶ δὲν ἔδειξε ἐνδιαφέρον κανένας ἀπὸ τοὺς λογίους τῶν περασμένων χρόνων κι'

οὔτε καμμιά ἀπὸ τίς ἑταιρεῖες ποὺ ἔχουν σκοπό τους νὰ περισώζουν τέτοια μνημεῖα (Λαογραφική καὶ Ἱστορική καὶ Ἐθνολογική). Ἀλλὰ κι' οἱ πατριῶτες μου Κυνουριεῖς δὲν ἐνδιαφέρθηκαν ποτέ, οὔτε ἴσως νὰ μάθουν τὴν ἱστορία τῆς Κυνουρίας, ποὺ γεμίζει τίς περισσότερες σελίδες τῶν χειρογράφων του.

Δὲν νομίζετε, ἢ μᾶλλον δὲν νομίζουν οἱ ἁρμόδιοι, πὼς εἶναι καιρὸς ἀκόμη νὰ διορθώσουν τὸ σφάλμα τους καὶ νὰ κάνουν τὸ μνημόσυνο ποὺ ἀξίζει σὲν ἄνθρωπο, ποὺ ἔδωσε τόσες χρήσιμες ἱστορικὲς πληροφορίες κι' ἀφιέρωσε τὴ ζωή του, τὴν οἰκογένειά του καὶ τὴν περιουσία του στὸν μεγάλον ἐκεῖνον ἀγῶνα; Τοὺς πληροφορῶ ὅτι τὸ πρωτότυπο τῶν Ἀπομνημονευμάτων τοῦ Κοντάκι τὸ ἔχουν οἱ ἀδελφοὶ Κοντάκι, ἀπὸ χρόνια ἐγκατεστημένοι στὴν Αἴγυπτο, καὶ ἀτελὲς ἀντίγραφο κατέχει ὁ σεβαστὸς Πρόεδρος τῆς Βουλῆς καὶ βουλευτὴς Κυνουρίας κ. Χαρ. Βοζίκης, ὡς ἐκπρόσωπος τῆς ἐγγονῆς τοῦ Ἀναγνώστη κ. Πιπίτσας Κοντάκι.

Μ' ἐκτίμηση
ΘΑΝΟΣ ΒΑΓΕΝΑΣ

ΞΕΝΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ

ΓΑΛΛΙΑ

Τὸ τελευταῖο μυθιστόρημα τοῦ κ. Maurice Bedel: «La Nouvelle Arcadie» εἶναι κι' αὐτό, ὅπως καὶ τὰ προηγούμενα, μιὰ καυστικὴ σάτυρα, γεμάτη πνεῦμα καὶ δροσιά, ἐντελῶς ἀκίνδυνη, ποὺ πηγάζει, παρὰ τὴν φαινομενική της σκληρότητα, ἀπὸ βαθύτερο οἶκτο τοῦ συγγραφέως πρὸς τὸν μεταπολεμικὸν ἄνθρωπο. Ἔγραψαν καὶ εἶπαν πὼς ὁ Μπεντὲλ εἶναι ἐπικίνδυνος καὶ θυμᾶμαι πὼς στὴν ἀρχὴ ὁ ἐρχομός του στὴν Ἑλλάδα δὲν εἶχε ἀκουστῆ μὲ πολλὴν εὐχαρίστηση. Εὐτυχῶς γιὰ μᾶς, ὑπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ τὸν αἰχμαλώτισε ὁ ἀττικὸς οὐρανὸς κι' ἔτσι δὲν τοῦ δόθηκε καιρὸς νὰ δῆ ὅλα τὰ ἐλαττώματά μας. Ὁ ἐπικίνδυνος κ. Μπεντὲλ γίνηκε γιὰ τὴν πατρίδα μας ὁ θερμότερος ὑμνητὴς καὶ τὰ ἄρθρα του στὰ παρισινὰ φύλλα πλέξανε τὸ ἐγκώμιο κάθε ἑλληνικῆς γωνιᾶς.

Τὸ πνεῦμα αὐτὸ τὸ τόσο χαριτωμένο καὶ πρὸ παντὸς τόσο γαλλικὸ μοῦ δόθηκε ἡ εὐκαιρία νὰ τὸ διαπιστώσω ὄχι μονάχα στὰ ἔργα τοῦ συγγραφέως, μὰ καὶ στὴν ὁμιλία του, ποὺ εἶναι σπινθηροβόλος καὶ ποὺ κάτω ἀπὸ τὴν θελληματική κάποτε παραδοξολογία της κρύβει πραγματικὴν ἀγάπη γιὰ τίς παραδόσεις ποὺ στερεώνουν τὴν οἰκογένεια καὶ τὰ ἔθνη. Στὶς λίγες συναντήσεις μας, μὲ πάθος, μὰ καὶ μὲ πειστικότητα, μοῦδειξε τὶς ἀναλογίες ποὺ συνδέουν τὸν ἑλληνικὸ καὶ τὸ γαλλικὸ λαὸ καὶ κατέκρινε μ' αὐστηρότητα τὴ βάρβαρη μεταπολεμικὴν ἐποχή, τὴ δοσμένη ὁλότελα στὸν ὑλισμὸ καὶ στὴ βιομηχανοποίηση, ποὺ λησμονεῖ τὰ ἀγνότερα αἰσθήματα κι' ὅλα ἐκεῖνα τὰ ἰδανικὰ τῶν περασμένων ἐποχῶν, ἰδανικὰ ποὺ ζύμωσαν τοὺς λαοὺς ὥστε ν' ἀναδείξουν στὰ πεδία τῆς τέχνης, τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἐπιστήμης τίς κορυφὲς ποὺ στάθηκαν οἱ ὁδηγητὲς τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἀπὸ τίς ἰδέες αὐτὲς ἐμπνέεται καὶ ἡ «Νέα Ἀρκαδία». Στίς σελίδες της, ὅπου δηκτικὰ σατυρίζεται ὁ κομμουνισμὸς καὶ ἡ εὐτυχία του, δυὸ κόσμοι ἔρχονται σ' ἀντίθεση: οἱ καινούργιες θεωρίες, ποὺ βασίζονται στὸν πιὰ ἄκρατο ὑλισμό, καὶ ἡ ἤρεμη ζωὴ τοῦ χωριοῦ, ποὺ χαρίζει στοὺς κατοίκους του τὴν ἀληθινὴ εὐτυχία ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐκπλήρωση τοῦ καθήκοντος κι' ἀπὸ τὴν προσήλωση σ' ἕνα παρελθὸν ποὺ δίνει τὴ δύναμή του καὶ στὸ μέλλον. Φυσικά, στὸ τέλος, παρὰ τὴν εὐγλωττία τῆς Ναταλίας Κουρινόβα, τῆς νεαρῆς ρωσσίδας ποὺ ἀναλαμβάνει νὰ μυήσῃ στὸν μπολσεβικισμὸ τὸν ἀφελῆ νέο Μαρτὲν Πόλ καὶ τοὺς ὁπαδούς του, νικᾶ ἡ παράδοση καὶ ἡ γαλήνη τῆς σκέψεως καὶ τῆς ψυχῆς κι' ὅλοι οἱ ἀγαθοὶ ἄνθρωποι, ποὺ γιὰ μιὰ στιγμὴ πίστεψαν στ' ἀγαθὰ τὰ τόσο φαντασιακὰ κι' ἀόριστα τοῦ κομμουνισμοῦ, ξαναγυρνοῦν στὶς δουλειὲς τοῦ χωριοῦ καὶ στὴν ἤρεμη καὶ κανονικὴ ζωή του.

Περιττὸ νὰ προστεθῇ πὼς καὶ τὸ νέο ρομάντσο τοῦ κ. Μωρὶς Μπεντὲλ εἶναι γραμμένο μὲ τὸ πιὸ κομψὸ καὶ τὸ πιὸ περίτεχνο ὕφος, ποὺ προσδίδει ἀκόμα ἕνα θέλγητρο καὶ ἀναδείχνει περισσότερο τὰ ἄλλα προσόντα τοῦ βιβλίου.

***

Σ' ἕνα ἄρθρο τους τιτλοφορούμενο «Σταυροφορία γιὰ τὴν ἀνάγνωση», δημοσιευμένο στὰ παρισινὰ «Φιλολογικὰ Νέα» (ἀριθ. 623, 22.9.34) οἱ γνωστοὶ συγγραφεῖς κ. κ. Marius-Ary Leblond ἀσχολοῦνται μ' ἕνα πρόβλημα ποὺ δυστυχῶς εἶναι καὶ δικό μας: Τὴν ἀδιαφορία τοῦ μεγάλου κοινοῦ γιὰ τὴν ἀνάγνωση, τὴν μεθοδική, τὴν «ἔξυπνη», τῶν λογοτεχνικῶν ἔργων τῶν συγγραφέων ἐκείνων ποὺ βρίσκονται στὴν πρώτη γραμμή, μὰ ποὺ ὅμως δὲν ἦλθαν ἀκόμα σὲ ἄμεση ἐπαφὴ μαζί του. Στὴ «Νέα Ἑστία» τῆς 1ης Ὀκτωβρίου ὁ φίλτατός μου κ. Κώστας Οὐράνης γράφει γιὰ τὴν κλασικὴ ἀδιαφορία τῶν Ρωμιῶν γιὰ τὸ βιβλίο. Ἀτυχῶς, ἡ ἀρρώστεια δὲν εἶναι μονάχα ἑλληνική, μὰ γενική. «Ἡ Γαλλία — λέγουν οἱ κ. κ. Λεμπλὸν — ἔχει ὑπουργεῖα ποὺ προστατεύουν τὴ Γενική Ἀσφάλεια καὶ τοὺς τελωνοφύλακες: τὴ στιγμὴ αὐτὴ στερεῖται ὑπουργείου τῶν Γραμμάτων. Ποιὸς κρατικὸς ὑπάλληλος θὰ φροντίσῃ νὰ ἀνατρέξῃ στίς στατιστικὲς τῶν ἐκδόσεων, γιὰ νὰ συντάξῃ μιὰ κατάσταση γενικὴ τῶν σφαλμάτων, ὥστε νὰ ἐξευρεθοῦν οἱ βελτιώσεις ποὺ θὰ ὠφελήσουν τὸ κοινό, τοὺς συγγραφεῖς καὶ τοὺς ἐκδότες;» Θὰ ἔπρεπε νὰ ἱδρυθῇ μιὰ «Ἐπιτροπὴ ἐπιφορτισμένη ἀποκλειστικὰ μὲ τὴν ἀνάγνωση», ποὺ θὰ βρισκε τὰ μέτρα ἐκεῖνα τὰ κατάλληλα γιὰ νὰ τριπλασιασθῇ ἡ πώληση τῶν λογοτεχνικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν βιβλίων καὶ περιοδικῶν. Ὑπάρχουν βέβαια ἀξιόλογες προσπάθειες γιὰ τὴ διάδοση τῶν βιβλίων, μὰ αὐτὲς ἀνήκουν στὴν ἀτομικὴ πρωτοβουλία μερικῶν ἀνθρώπων ποὺ παρ' ὅλο τους τὸν ἐνθουσιασμό, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ λύσουν τὸ τεράστιο τοῦτο πρόβλημα. Οἱ κ. κ. Λεμπλὸν γράφουν — καὶ δὲν ἔχουν

ἄδικο — ὅτι πρῶτο τὸ Κράτος πρέπει νὰ δώσῃ τὴ σωστὴ κατεύθυνση, ὥστε ν' ἀκολουθήσουν καὶ τ' ἄλλα ἱδρύματα, ὅπως ἡ Ἀκαδημία, τὰ Ἰνστιτοῦτα, κλπ. Τὰ βραβεῖα καὶ ἡ ἐφήμερη κίνηση ποὺ δημιουργοῦν δὲν φθάνουν. Καὶ προτείνουν, οὔτε λίγο, οὔτε πολύ, νὰ διοργανώνανται, ὄχι μονάχα στὸ Παρίσι, μὰ πρὸ παντὸς στὰ κοσμικὰ κέντρα τῶν λουτροπόλεων καὶ στὶς ἐπαρχίες, «ἡμέρες» ἀφιερωμένες σ' ἕνα συγγραφέα, μιὰ «ἡμέρα» Φλωμπὲρ στὴ Ρουέν, μιὰ «ἡμέρα» Ντωντὲ στὴ Νίμ, μιὰ «ἡμέρα» Μωπασσὰν στὴν Ἀντίμπ, κλπ.

Τί θἄλεγαν οἱ κ. κ. Λεμπλὸν ἂν γνώριζαν τὴν ποιότητα τῆς πνευματικῆς τροφῆς τῶν «μεταπολεμικῶν» καὶ «ὑπερμοντέρνων» Ἑλλήνων;

***

Οἱ «Φίλοι τοῦ Ζολᾶ», ὅπως κάθε χρόνο, τίμησαν κι' ἐφέτος, στὸ Μεντάν, τὴ μνήμη τοῦ μεγάλου συγγραφέως. Ὁμιλητὴς ἦταν ὁ μυθιστοριογράφος André Chamson, ποὺ στὸ λόγο του δὲν ἀρκέσθηκε μονάχα στὸ καθαρὸ φιλολογικὸ μέρος, μὰ ἀνέφερε καὶ τὴν ὑπόθεση Ντρεϋφοῦς, ποὺ ἔχει πολλὲς ἀναλογίες μὲ τὰ γνωστὰ πολιτικὰ σκάνδαλα τῶν τελευταίων μηνῶν:

«Μπορέσατε νὰ ὑπερασπίσετε τὸν ἀθῶο, ν' ἀνακαλύψετε τοὺς ἐνόχους, κι' ἐκάματε κάτι περισσότερο, μὲ τὸ ν' ἀντιτάξετε ἕναν ἀκατανίκητο φραγμὸ σ' ὅλους ἐκείνους ποὺ ἰσχυριζόντανε πὼς μιλοῦσαν «ἐν ὀνόματι τῆς πατρίδος» καὶ ποὺ δὲν ὑπερήσπιζαν παρὰ τὰ συμφέροντά τους καὶ τὰ προνόμιά τους. Ζωντανεύοντας τίς ἀναμνήσεις σας, δὲν ξέρω πιὰ ἂν μίλησα γιὰ χθὲς ἢ γιὰ *σήμερα*. Οἱ ἴδιοι κίνδυνοι μᾶς ἀπειλοῦν καὶ εἶμαι βέβαιος πὼς τοὺς ἀναγνωρίσατε.»

***

— Ὁ Francis Carco δημοσιεύει τὶς «Ἀναμνήσεις μιᾶς ἄλλης ζωῆς», βιβλίο ποὺ σύσσωμη ἡ κριτικὴ ὑποδέχτηκε μὲ τὰ πιὸ κολακευτικὰ λόγια, ὄχι μόνο γιὰ τὴ μελαγχολία καὶ τὸ θέλγητρό του, μὰ πρὸ παντὸς γιὰ τὴν εἰλικρίνεια τοῦ γραφήματος καὶ τὴν τελειότητα τοῦ ὕφους.

— Ὁ André Thérive, ὁ γνωστὸς κριτικὸς τοῦ παρισινοῦ «Χρόνου», δημοσιεύει τὸ καινούργιο του ρομάντσο: «Le troupeau galeux» κι' ὁ Jacques Chardonne ἀγγέλλει τὸ δικό του: «Les destinées sentimentales» ποὺ θὰ κυκλοφορήσῃ στὶς ἀρχὲς τοῦ μηνός.

— Τὸν περασμένο Αὔγουστο πέθαναν ἡ κυρία Κλὼντ Ντεμπυσσύ, ἡ πιστὴ σύντροφος τοῦ μεγάλου μουσουργοῦ, ὁ ἐξαίρετος μουσικολόγος Louis Schneider, συγγραφεὺς σημαντικῶν ἔργων γιὰ τὸν Βάγνερ, τὸν Μοντεβέρντε, τὸν Σοῦμπερτ, ὁ καθηγητὴς Λεὸν Μπερνάρ, διάσημος ὑγιεινολόγος καὶ μέλος τῆς Ἰατρικῆς Ἀκαδημίας, ὁ Félix Gaiffe, διαπρεπὴς καθηγητὴς τῆς Σορβόννης, ποὺ ἀφιέρωσε τὴ ζωή του στὴν ἱστορία τοῦ θεάτρου καὶ ποὺ τὸ βιβλίο του: «Τὸ δρᾶμα κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα» θεωρεῖται πιὰ κλασικό.

— Τὰ παρισινὰ «Φιλολογικὰ Νέα» (ἀριθ. 625, 6.10.34) ἀφιερώνουν ὁλόκληρη σελίδα στὸ πρῶτο συνέδριο τῶν σοβιετικῶν συγγραφέων ὅπου ὁ κ. Βλαδίμηρος Πόζνερ δίνει μιὰ ζωντανὴν εἰκόνα τῶν κατευθύνσεων τῆς σημερινῆς πνευματικῆς Ρωσίας καὶ καταλήγει στὸ συμπέρασμα πὼς «ἡ σοβιετικὴ λογοτεχνία βρίσκεται ἀκόμα μακρυὰ ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ δὲν κατορθώνει νὰ λύσῃ τὰ προβλήματα ποὺ ἡ ζωὴ ὀρθώνει μπροστά της...»

— Τὸν περασμένο Σεπτέμβριο στὸ φύλλο ἀριθ. 622, 15.9.34 τῶν «Φιλολογικῶν Νέων», δημοσιεύθηκαν ἐρωτικὲς ἐπιστολὲς τοῦ πολιτικοῦ Μπριάν, χρονολογούμενες ἀπὸ τὰ 1892, ὅταν ὁ μέγας «εἰρηνόφιλος» ἦταν ἀκόμα ἀσήμαντος νεαρὸς δικηγόρος. Τὸ γράμματα αὐτὰ δείχνουν μιὰ καρδιὰ ἐξαιρετικὰ τρυφερὴ καὶ ἀφίνουν νὰ μαντεύωνται οἱ πολιτικὲς φιλοδοξίες τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ πραγματοποιήθηκαν πολὺ ἀργότερα.

— Ἀνάμεσα στὶς ὑποψηφιότητες γιὰ τὶς κενὲς ἕδρες τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας, ἀναφέρονται τὰ ὀνόματα τοῦ στρατάρχου Φρανσὲ Ντεσπραί, ὡς ἀντικατασταίτου τοῦ στρατάρχου Λυωταί, τοῦ Georges Duhamel, ὡς ἀντικαταστάτου τοῦ ἱστορικοῦ Camille Jullian, τοῦ Edmond Jaloux καὶ δυὸ-τριῶν ἄλλων.

— Οἱ θαυμασιὲς τοῦ Σταντάλ — ἂν ὑπάρχουν ἔστω καὶ δέκα σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα — ἂς χαροῦν. Ὁ κ. Ζώρζ Ἀντριέ, γνωστὸς παρισινὸς βιβλιοπώλης, ἀνεκάλυψε ἕνα ἀνέκδοτο χειρόγραφο τοῦ μεγάλου συγγραφέως, εἶδος ἐρωτικῆς ἐξομολογήσεως μὲ τὸν τίτλο: «Ἱστορία ἑνὸς μέρους τῆς ζωῆς μου». Ὁ κ. Ἀνρὺ Μαρτινώ, ἀπὸ τοὺς καλύτερους μελετητὲς τοῦ σταντελικοῦ ἔργου, ὑποστηρίζει πὼς τὸ κείμενο αὐτὸ «εἶναι σημαντικῆς σπουδαιότητος, τόσο γιὰ τὴν ἱστορία τῆς ζωῆς τοῦ Σταντὰλ καὶ τῶν αἰσθηματικῶν του σχέσεων μὲ τὴν κόμησσα Νταρὺ ὅσο καὶ γιὰ τὴ μελέτη τοῦ χαρακτῆρος του καὶ τῶν ἐρωτικῶν του ἀντιδράσεων».

— Ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρον εἶναι τὸ βιβλίο τῆς κυρίας Claude Ferval: «Ὁ Ρουσσὼ καὶ οἱ γυναῖκες». Ἂν δὲν ἀναλύονται οἱ φυσιολογικὲς σχέσεις τοῦ Ρουσσὼ σ' ὅλες τους τὶς λεπτομέρειες, μὲ τὰ συμπτώματα, τὴν ἐξέλιξή τους, τὴν ἐπίδρασή τους στὸν ὀργανισμὸ καὶ τὴν προσωπικότητα τοῦ συγγραφέως — γιὰ μιὰ τέτοια μελέτη θὰ χρειαζόταν γιατρὸς εἰδικὸς στὶς σεξουαλικὲς παθήσεις — τουλάχιστον ἀφίνονται νὰ ὑποψιασθοῦν καὶ χρησιμεύουν ὡς βάση γιὰ τὴν ὅλη ψυχολογία τοῦ φιλοσόφου ποὺ τόσο ἐπέδρασε μὲ τὸ ἔργο του.

— Ἀπέθανε ὁ διαπρεπὴς σοφὸς Henri de Varigny, τακτικὸς συνεργάτης τῶν μεγαλυτέρων παρισινῶν ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν. Γεννήθηκε στὴ Χαβάη τὸ 1855. Γόνιμος συγγραφεύς, ἔγραψε μελέτες γιὰ τὸ Δαρβίνο, «Τὰ περίεργα τῆς φυσικῆς ἱστορίας» καὶ τὸ τρίτομο ἔργο του: «Δοκίμια γιὰ τὸ θάνατο» ποὺ τὸν ἔκανε γνωστὸ στὸ διεθνὲ ἐπιστημονικὸ κόσμο.

— Ὁ Roland Dorgelès δημοσιεύει τὸ καινούργιο του ρομάντσο: «Ἂν ἦταν ἀλήθεια» κι' ὁ δικός μας Nicolas Ségur (Ν. Ἐπισκοπόπουλος) τοὺς «Νέους ἔρωτες τοῦ Τριστάνου καὶ τῆς Ἰζόλδης».

Τὸ πρῶτο δεκαπενθήμερο τοῦ Ὀκτωβρίου στάθηκε γιὰ τὴ Γαλλία περίοδος ἐθνικοῦ πένθους. Μὲ τὸ θάνατο τοῦ Ραϋμόνδου Πουανκαρὲ καὶ τοῦ Λουΐ Μπαρτοῦ χάνονται δυὸ κορυφὲς τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς διανοήσεως, δυὸ ἄνθρωποι ἐκλεκτοὶ ποὺ ἀφιέρωσαν τὴ ζωή τους στὴν ὑπηρεσία τῶν ὑψηλοτέρων ἰδανικῶν.

Ὁ Ραϋμόνδος Πουανκαρὲ γεννήθηκε τὸ 1860 στὸ Μπάρ-Λὲ-Ντὺκ τῆς Λορραίνης καὶ σπούδασε νομικὰ καὶ φιλολογία στὸ Παρίσι. Στὴν ἀρχὴ βουλευτής, ἔπειτα ὑπουργὸς καὶ πρωθυπουργός, ἔγινε Πρόεδρος τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας σ' ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ πολέμου ὅπου ἐπέδειξε τὶς ἀρετές του καὶ ἐργάσθηκε μὲ ὅλες του τὶς δυνάμεις γιὰ τὴ νίκη. Τὸ 1926 ἔδωσε τὴν περίφημη «μάχη τοῦ φράγκου» κ' ἀνόρθωσε οἰκονομικὰ τὴν πατρίδα του. Μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας ἀπὸ τὸ 1909, ἔγραψε πολλὰ βιβλία καὶ πρὸ παντὸς τοὺς ἐννέα τόμους τῶν πολιτικῶν του ἀναμνήσεων μὲ τὸ γενικὸ τίτλο: «Στὴν ὑπηρεσία τῆς Γαλλίας».

Μολονότι ἡ «Νέα Ἑστία» δὲν εἶναι πολιτικὸ περιοδικό, δὲν μποροῦμε νὰ μὴ προσθέσωμε, λόγῳ τῆς ἐξαιρετικῆς προσωπικότητος τοῦ Πουανκαρέ, ὅτι ὑπῆρξε ἀπὸ τοὺς ἄντρες τῆς παλιᾶς γενεᾶς ποὺ δὲν γνώριζε οὔτε τὸ βάρος τῶν γερατειῶν, οὔτε τὴν ὑπερκόπωση, καὶ ποὺ κατόρθωνε, μαζὶ μὲ τὴν πεῖρα καὶ τὴ σοφία τῆς ζωῆς, νὰ συνδυάζῃ τὰ νειάτα τῆς καρδιᾶς. Χάρις στὶς ἀρετές του αὐτές, τὴ φιλεργία του, τὴν φωτεινότητα τοῦ πνεύματός του, στάθηκε γιὰ τὴν πατρίδα του ὁ ἀγνὸς πατριώτης κι' ὁ ἀκάματος ἐργάτης καὶ εἶχε τὴν τύχη σὲ τρεῖς-τέσσερις ἱστορικὲς περιστάσεις νὰ τὴν σώσῃ ἀπὸ τὴ γερμανικὴ εἰσβολὴ κι' ἀπὸ τὸν οἰκονομικὸν ὄλεθρο.

Μὲ τὸ θάνατο τοῦ Λουΐ Μπαρτοῦ, τὸν τόσο τραγικό, ποὺ ἔπεσε κοντὰ σ' ἕνα βασιληᾶ-ἥρωα, κοντὰ σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ γενναῖες μορφὲς τῆς σύγχρονης ἱστορίας, δὲν χάνεται μονάχα ὁ «μεγάλος εἰρηνόφιλος», ὁ θαρραλέος πολιτικός, ὁ εὔστροφος διπλωμάτης, μὰ κι' ἕνας ἀπὸ τοὺς ἐξαιρετικοὺς συγγραφεῖς καὶ βιβλιόφιλους, ποὺ, πλάϊ στὴν πολιτική του καρριέρα, ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἕνα ἔργο ἀντάξιο τῶν παραδόσεων τῶν γαλλικῶν γραμμάτων. Ὁ Μπαρτοῦ, ποὺ στὰ 72 του χρόνια ἐργαζόταν γιὰ τὴν πατρίδα του μὲ νεανικὸ ἐνθουσιασμό, θὰ μποροῦσε νὰ πῇ, ἀνασκοπώντας τὴν πολύμορφη δράση του σ' ὅλα τὰ στάδια, τὴ φράση αὐτὴ τοῦ Σατωβριάνδου ποὺ διαπρεπὴς συνάδελφος ἀνέφερε: «J'ai fait de l'histoire et je pouvais l'écrire»! Καὶ δὲν βρίσκω καλύτερο χαρακτηρισμὸ γιὰ τὸν ἄνθρωπον ποὺ ξεκίνησε ἀπὸ τὴν ἐπαρχία του, τὸ Ὀλορόν, γιὰ νὰ κατακτήσῃ τὴ δόξα, τὴν πολιτικὴ καὶ τὴ λογοτεχνική, ἀπὸ τὰ λόγια αὐτὰ τοῦ Γκαστὼν Ντουμέργκ, τοῦ σημερινοῦ πρωθυπουργοῦ τῆς Γαλλίας, στὸν ἐπικήδειό του: «Ὁ Μπαρτοῦ ἀγαποῦσε τὴ Γαλλία μὲ τὴ φωτεινή του διάνοια καὶ μὲ ὅλους τοὺς ἐνθουσιασμοὺς τῆς γενναίας καρδιᾶς του· τὴν ἀγαποῦσε σὲ ὅλες τὶς μορφές της, σ' ὅλη τὴν ἀκτινοβολία της. Συγγραφεὺς ῥάτσας, ῥήτωρ, φιλόσοφος, ἱστορικός, ἐξυπηρετοῦσε τὶς ἰδέες καὶ τὴ γλῶσσα μὲ φωτεινότητα, ἀκριβολογία, εὐτέλεια ἁρμονία, ἡ εὐαισθησία σ' αὐτὸν βρισκόταν συνυφασμένη μὲ τὴ λογική.»

Ὁ Μπαρτοῦ δὲν ἦταν μονάχα κορυφαῖος πολιτικός. Ὁ τίτλος ποὺ τὸν χαροποιοῦσε περισσότερο ἦταν τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ. Ἡ Γαλλικὴ Ἀκαδημία τὸν εἶχε ἐκλέξει ἀπὸ τὸν Μάϊο τοῦ 1918 ὡς ἀντικαταστάτη τοῦ Henry Roujon. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἔδωσε καὶ τὰ καλύτερα ἱστορικά του ἔργα, τὸν «Μιραμπώ», τὸν «Λαμαρτῖνο», τὸν «Βίκτωρα Οὐγκώ». Τὸν τελευταῖο τὸν λάτρευε. Ἦταν ὁ θεός του. Φίλος στενὸς τοῦ Λοτί, τοῦ Φρὰνς καὶ τοῦ Ροστάν, ἀφιέρωσε ἀξιόλογα ἔργα καὶ σ' αὐτούς. Ἐξαιρετος μουσικός, ἔγραψε γιὰ τὸ Βάγνερ καὶ τὴ ζωή του ἕνα ἀπὸ τὰ καλύτερα βιβλία ποὺ ὑπάρχουν στὸ εἶδος αὐτό. Εἶχε τὸ πάθος τῶν γραμμάτων. Μὰ πρὸ πάντων, εἶχε μεγάλο ταλέντο. Τὸ ὕφος του ἀκολουθεῖ τὴν κλασικὴ παράδοση κι' ἔχει τὴν κομψότητα καὶ τὴν καλλιέπεια τῶν μεγάλων συγγραφέων. Οἱ μελέτες του κι' οἱ διαλέξεις του, οἱ λόγοι του στὴν Ἀκαδημία, εἶναι ὑποδείγματα σκέψεως φωτεινῆς καὶ γνώσεων ἀπείρων. Ἐφέτος, στὶς 15 Νοεμβρίου, θὰ ὑποδεχόταν τὸ νέον Ἀκαδημαϊκὸν Δοῦκα de Broglie κι' εἶχε κιόλας τὸ λόγο του ἕτοιμο. Μερικοὶ φίλοι του θὰ προτείνουν νὰ διαβαστῇ ὁ λόγος του κι' ἡ φωνὴ αὐτὴ ποὺ θ' ἀκουστῇ ἀπὸ τὸν τάφο καὶ θὰ προκαλέσῃ τόση συγκίνηση, θἄναι τὸ τελευταῖο λογοτεχνικὸ «κομμάτι» τοῦ Λουΐ Μπαρτοῦ.

Ἄλλο πάθος στὴ ζωή του ἦταν τὰ βιβλία. Ὑπῆρξε ὁ μεγαλύτερος «βιβλιόφιλος» τῆς ἐποχῆς του. Ἡ συλλογή του ἄρχιζε ἀπὸ τὰ παλιὰ χειρόγραφα καὶ τὶς ἐκδόσεις τοῦ 1400 κι' ἔφτασε ἴσαμε τὶς τελευταῖες πολυτελεῖς τῶν συγχρόνων. Θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ γράψῃ βιβλίο ὁλόκληρο γιὰ τὸν πολιτικό, τὸν λογοτέχνη καὶ τὸν ἄνθρωπο. Τὰ λίγα αὐτὰ λόγια ἐκφράζουν τὴν εἰλικρινῆ μου θλίψη γιὰ τὸν τραγικὸ χαμό, τόσο ἄδικο, τόσο ἀπροσδόκητο, μιᾶς ἀλησμόνητης φυσιογνωμίας, ποὺ στὴν ἀγάπη της γιὰ τὴ Γαλλία δὲν ξεχνοῦσε καὶ τὴν Ἑλλάδα.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Δημοσιεύματα τοῦ Γεν. Συμβουλίου Βιβλιοθηκῶν τῆς Ἑλλάδος.

Μὲ τοὺς τελευταίως κυκλοφορήσαντας «Κανόνας τοῦ Ἀλφαβητικοῦ Καταλόγου τῶν Ἰταλικῶν Δημοσίων Βιβλιοθηκῶν» κατὰ μετάφρασιν τοῦ βιβλιοφύλακος τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης κ. Νικίου Βέρτη, συμπληροῦται τὸ 4ον δημοσίευμα τοῦ ἀνωτέρω Συμβουλίου, τὸ ὁποῖον, ἱδρυθὲν πρὸ τριετίας ὑπὸ τοῦ τότε Ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας κ. Γ. Παπανδρέου, ἔχει σκοπὸν «τὴν ἐξειδίκευσιν καὶ τὴν ὑπὸ ἑνιαῖον πνεῦμα διαρρύθμισιν τῶν ἐν Ἑλλάδι Βιβλιοθηκῶν συμφώνως πρὸς τὰς συγχρόνους ἀρχὰς τῆς βιβλιοθηκονομίας, ὡς καὶ τὴν προαγωγὴν τούτων», ὅπως ὁρίζει ὁ νόμος. Μὲ τὰ προηγηθέντα ἄλλα τρία δημοσιεύματα: 1) «Θεωρία καὶ Ἱστορία τῆς Βιβλιογραφίας» τοῦ Γ. Σνάϊδερ κατὰ μετάφρασιν τῆς δ. Στέλλας Πέππα, γραμματέως τοῦ Γ. Σ. Β. Ε., 2) «Ὁ Ἀλφαβητικὸς Κατάλογος τῶν Βιβλιοθηκῶν» ὑπὸ Δημ. Μάργαρη, μέλους τοῦ ὡς εἰρηται Συμβουλίου, 3) «Κανόνες τοῦ Ἀλφαβητικοῦ Καταλόγου τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου», κατὰ μετάφρ. Ν. Βέρτη, καθὼς καὶ μὲ τὴν συντελουμένην μετάφρασιν τῶν Κανόνων τῶν Πρωσσικῶν Βιβλιοθηκῶν, γίνεται γνωστὸς διὰ πρώτην φορὰν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ ἐπιστημονικὸς τρόπος τοῦ καταρτισμοῦ τῶν καταλόγων μιᾶς μεγάλης βιβλιοθήκης.

Ἂν τὸ πρῶτον προσὸν μιᾶς καλῶς ὀργανωμένης Βιβλιοθήκης εἶναι ἡ εὔκολος καὶ ταχεῖα ἐξεύρεσις τοῦ ζητουμένου βιβλίου, ἀπαραίτητος προϋπόθεσις ταύτης εἶναι ἡ σύνταξις καλῶν καὶ ἐπακριβῶν καταλόγων. Ἀλλὰ τοῦτο ἀπαιτεῖ τὴν ὕπαρξιν τεθειμένων καὶ ὁριστικῶν κανόνων. Τὸ λεπτότερον καὶ δυσχερέστερον πρόβλημα τῆς βιβλιογραφίας καὶ βιβλιοθηκονομίας εἶναι ἡ ἀναγραφὴ τοῦ τίτλου τῶν βιβλίων καὶ ἡ ἀλφαβητικὴ κατάταξις τῶν ἀναγραφέντων τίτλων, διὰ τὰς βιβλιοθήκας δὲ ὁ σπουδαιότατος κατάλογος εἶναι ὁ Ἀλφαβητικός, διότι δι' αὐτοῦ καὶ μόνον ἐξακριβώνεται μετ' ἀσφαλείας ἐὰν ἕνα βιβλίον ὑπάρχῃ εἰς τὴν Βιβλιοθήκην. Εἰς πάντα τὰ κράτη τοῦ πολιτισμένου κόσμου, ὅπου ἡ ἵδρυσις καὶ συντήρησις βιβλιοθηκῶν ἐθεωρήθη ὡς ἕνα ἀπὸ τὰ πρῶτα δείγματα τοῦ πολιτισμοῦ των, διὰ τὸν καταρτισμὸν τῶν καταλόγων αὐτῶν ἔχουν ἀπὸ ἑκατὸν ἐτῶν τώρα θεσπίσει τοὺς κανόνας διὰ τὴν σύνταξίν των. Εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου αἱ βιβλιογραφικαὶ καὶ βιβλιοθηκονομικαὶ ἐργασίαι κάνουν ἀκόμη τὰ πρῶτα βήματα, μόλις τώρα, διὰ τῆς ἱδρύσεως τοῦ Γ. Σ. Β. Ε., γίνεται ἡ ἀρχὴ τῆς μεθοδικῆς ὀργανώσεως τῶν ἐργασιῶν τούτων. Δι' αὐτό, τὸ Συμβούλιον τῶν Βιβλιοθηκῶν, ἀπασχοληθὲν μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ μὲ τὸ ζήτημα τῶν καταλόγων, ἔκρινεν, προτοῦ ἐπιχειρήσῃ τὴν ὁριστικὴν διατύπωσιν τῶν σχετικῶν κανόνων διὰ τοὺς ἀλφαβητικοὺς καταλόγους τῶν Ἑλληνικῶν Βιβλιοθηκῶν, ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ προβῇ εἰς τὴν δημοσίευσιν ἀφ' ἑνὸς μὲν μεταφράσεων τῶν ἀλλαχοῦ κρατούντων διὰ τοὺς κανόνας τούτους καὶ ἀφ' ἑτέρου πραγματειῶν σχετικῶν μὲ τὸ θέμα αὐτό. Τοιουτοτρόπως, αἱ δημοσιευθεῖσαι ἐργασίαι, εἰς τὴν δευτέραν τῶν ὁποίων ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν καὶ οἱ ἑλληνικοὶ τίτλοι καὶ τὰ ἑλληνικὰ ὀνόματα διὰ τὴν δυνατὴν ἐφαρμογὴν τῶν ξένων κανόνων εἰς τὰς ἑλληνικὰς ἀναγραφὰς καὶ διὰ τὴν λύσιν τῶν παρ' ἡμῖν παρουσιαζομένων δυσκολιῶν, θ' ἀπωτελέσουν τὴν βάσιν διὰ τὴν μελέτην καὶ τὴν σύνταξιν τῶν ὁριστικῶν κανόνων οἵτινες θὰ πρέπῃ νὰ ἐφαρμόζωνται τοῦ λοιποῦ ἐν Ἑλλάδι.

Τὰ δημοσιεύματα ταῦτα τοῦ Γ. Σ. Β. Ε., τὰ ὁποῖα συνοδεύουν διαφωτιστικοὶ πρόλογοι τοῦ Προέδρου τοῦ ἀνωτέρω Συμβουλίου κ. Γ. Χαριτάκη, διακρίνει εὐσυνείδητος ἐργασία πρωτότυπος καὶ μεταφραστικὴ ἀξία παντὸς ἐπαίνου, διὰ τούτων δὲ ἀρχίζει καὶ ἡ Ἑλλάς, ἔστω καὶ ἀργά, νὰ λαμβάνῃ μέρος εἰς τὴν παγκοσμίως ἤδη ἀνεπτυγμένην κίνησιν τῆς βιβλιογραφικῆς καὶ βιβλιοθηκονομικῆς ἐπιστήμης.

ΔΗΜ. ΜΑΡΓΑΡΗΣ

Χ. Χρηστοβασίλη: *«Διηγήματα τοῦ μικροῦ σκολειοῦ».* — **Ἰωάννας Γ. Μπουκουβάλα:** *«Καλοκαῖρι στὸ βουνό».* — *«Ἡ ζωὴ τοῦ σχολείου».*

Ἐδιάβασα τὸν τελευταῖο καιρὸ μερικὰ ἀπὸ τὰ βιβλία, ποὺ συνήθως ἡ κριτικὴ τ' ἀγνοεῖ, καὶ πιστεύω ὅτι ἐγνώρισα ἐργασίες ποὺ δίνουν ἀφορμὴ σὲ συμπεράσματα μὲ γενικότερο ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν πνευματική μας ζωή. Τὰ βιβλία αὐτὰ ἀνήκουν στὴν παιδικὴ λογοτεχνία καὶ εἶναι μιὰ σειρὰ ἀναμνήσεις τοῦ κ. Χ. Χρηστοβασίλη ἀπὸ τὴ μαθητική του ζωή, ἕνα παιδικὸ μυθιστόρημα τῆς δ. Ἰωάννας Γ. Μπουκουβάλα, ὁ τρίτος τόμος τοῦ περιοδικοῦ ποὺ γράφουν καὶ τυπώνουν οἱ μαθηταὶ τοῦ Ἐκπαιδευτηρίου Δ. Ν. Μακρῆ μὲ τὴν ἐποπτεία, φυσικά, τῶν δασκάλων τους, καὶ ἀρκετὰ θεατρικὰ ἔργα γιὰ παιδιά. Ἂς μιλήσουμε ὅμως σήμερα γιὰ τὰ τρία πρῶτα κι' ὄς ἀσχοληθοῦμε μὲ τἄλλα στὸ ἐρχόμενο τεῦχος, γιὰ νὰ διατυπώσουμε, μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτή, μερικὲς σκέψεις ποὺ προκαλοῦν οἱ προσπάθειες ἐκείνων ποὺ γράφουν γιὰ τὸ παιδικὸ θέατρο ἢ ἐργάζονται, καθένας μὲ τὸν τρόπο του καὶ μὲ τὶς ἀντιλήψεις του, γιὰ τὴ δημιουργία ἑλληνικῆς παιδικῆς σκηνῆς.

Ἡ ἐντύπωσή μου ἀπὸ τὰ βιβλία τοῦ κ. Χρηστοβασίλη καὶ τῆς δ. Μπουκουβάλα εἶναι ὅτι καὶ οἱ δυὸ ἔπεσαν στὸ λάθος ἀκριβῶς ἐκεῖνο ποὺ πρέπει ν' ἀποφεύγῃ ὅποιος θέλει νὰ δώσῃ πραγματικὲς σελίδες γιὰ παιδιά. Στὰ «Διηγήματα τοῦ μικροῦ σκολειοῦ» βρίσκουμε μιὰ εἰκόνα τῆς «μαύρης ἐποχῆς τῆς νεοελληνικῆς παιδαγωγικῆς ποὺ βασίλευε στὴν ἰδιαίτερη πατρίδα (τοῦ κ. Χρηστοβασίλη) ὡς τὰ 1875 ἀπάνω-κάτω, καὶ σ' ὅλες τὲς ἄλλες ἑλληνικὲς ἐπαρχίες, ποὺ βρίσκονταν κάτω ἀπὸ τὸν σκληρὸ καὶ βαρὺν ζυγὸ τοῦ Τούρκου καὶ τοῦ Δασκάλου». Καὶ ἡ εἰκόνα αὐτὴ εἶναι πραγματικὰ φοβερὴ καὶ ἐξηγεῖ μερικὰ πράγματα ποὺ δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ἔχουν τὴν πρώτη αἰτία τους στὸ πυκνότατο, στὸ ἀδιαπέραστο, στὸ τρομαχτικὸ πνευματικὸ σκοτάδι ποὺ ζοῦσαν ἀρκετοὶ ἑλληνικοὶ πληθυσμοί. Οἱ ἀγριότητες ποὺ ἐγνώρισε ἡ περασμένη καὶ ἡ προπεραασμένη γενεὰ στὰ δημοτικὰ σχολεῖα τῆς ἐλευθερωμένης Ἑλλάδας μὲ τοὺς ἀγράμματους κι' ἄξεστους δασκάλους δὲν εἶναι τίποτα μπροστὰ στὰ μαρτύρια ποὺ τραβοῦσαν οἱ μαθηταὶ τοῦ παπ' Ἀντριᾶ καὶ τοῦ Κατσάνου, στὰ Γιάννενα καὶ στὰ γύρω χωριά. Θὰ μποροῦσε νὰ φαντασθῇ κανεὶς ὅτι ὑπάρχει κάποια ὑπερβολὴ στὰ «Διηγήματα τοῦ μικροῦ σκολειοῦ». Ἀλλ' ὁ κ. Χρηστοβασίλης μᾶς βεβαιώνει ὅτι «δὲν ἀναφέρει τίποτε σ' αὐτὴ τὴ συγγραφή, ποὺ νὰ μὴν εἶναι ἀληθινό», καὶ ὅτι «τόποι, πρόσωπα, πράγματα καὶ συμβάντα εἶναι

ὅλα παρμένα ἀπὸ τὴν πραγματικότητα». Μᾶς λέει, ἀκόμα, ὅτι ὁ «σκοπὸς τῆς συγγραφῆς τῶν διηγημάτων, ποὺ βρίσκονται σ' αὐτὴν τὴν συλλογή, δὲν εἶναι μόνον λογοτεχνικός καὶ ἠθογραφικός, ἀλλὰ καὶ ἱστορικός, καὶ *πρὸ πάντων* ἱστορικός». Κι' ἂν δὲ σημείωνε ἀμέσως παρακάτω ὅτι «κι' ἄλλος ἕνας ἀκόμη σπουδαῖος σκοπὸς μὲ παρακίνησε νὰ προβῶ σ' αὐτὴ τὴ συγγραφή, ὁ σκοπὸς νὰ παραστήσω στὸν σημερινὸ καὶ τὸν αὐριανὸ ἑλληνικὸ μαθητικὸ κόσμο, μὲ πόσα βάσανα καὶ μὲ πόσες πίκρες καὶ τυραννίες μάθαιναν οἱ καϋμένοι οἱ πατέρες του τὰ γράμματα κλπ.», θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι βέβαιος ὅτι πέτυχε αὐτὸ ποὺ θέλησε. Ἀλλὰ στὰ «Διηγήματα τοῦ μικροῦ σκολειοῦ» ἡ λογοτεχνικὴ ἔκφραση εἶναι τόσο ἀνώμαλη καὶ ὁ ἀφηγηματικός τόνος τόσο ἀκατάλληλος γιὰ παιδικὸ βιβλίο, ὥστε πολὺ ἀμφιβάλλω ἂν 5 «μαθητικὸς κόσμος» θὰ βρῆ εὐχαρίστηση στὶς σελίδες του. Ὁ κ. Χρηστοβασίλης, ἐνῶ γράφει γιὰ παιδιά, δὲν κατεβαίνει, δὲν προσπαθεῖ νὰ τὰ πλησιάση, νὰ τοὺς μιλήση μὲ τὴ γλῶσσα τους, τὴν ἁπλὴ καὶ τὴν παραστατική, καὶ προπάντων δὲν ἀποφεύγει ὅ,τι δὲν μπορεῖ, γιὰ τὸν ἕνα ἢ γιὰ τὸν ἄλλο λόγο, νὰ καταλάβη ὁ μαθητής. Ἀφηγεῖται σὲ μεγάλους. Κι' ἂν δὲν ἦταν συγκεντρωμένο στὸ βιβλίο του πραγματικὰ ἱστορικὸ ὑλικό, θὰ εἶχε κουραστῆ χωρὶς νὰ φτάση σὲ ἀποτέλεσμα.

***

Στὸ παιδικὸ μυθιστόρημα τῆς δ. Μπουκουβάλα ὑπάρχουν μερικὲς σελίδες ποὺ θὰ τὶς διαβάσουν μ' εὐχαρίστηση τὰ παιδιά. Ἡ προσπάθειά της νὰ γράψη παιδικὸ βιβλίο εἶναι πιὸ αἰσθητή, πιὸ ἐπίμονη, πιὸ συνειδητή. Κι' ἂν κάποτε ξεχνάει τὴν παιδαγωγικὴ πλευρά,—παρουσιάζει λ.χ. ἕναν πατέρα ποὺ δένει τὴν πληγὴ τοῦ παιδιοῦ του χωρὶς νὰ τὴν πλύνη οὔτε κἂν μὲ νερό, —ἐργάζεται ὡστόσο ἐπάνω σὲ σχέδιο καλὰ ὑπολογισμένο καὶ μένει πάντα στὰ πράγματα ποὺ μπορεῖ νὰ καταλάβη τὸ παιδί. Παρακολουθεῖ μιὰ οἰκογένεια στὴν ἐξοχή, στὸ βουνό. Καὶ βρίσκει πολλὲς εὐκαιρίες γιὰ νὰ ὑποδείξη στὸ παιδὶ ποιὸ εἶναι τὸ καλὸ καὶ ποιὸ τὸ κακό, ποιὸ τὸ ὡραῖο καὶ ποιὸ τὸ ἄσκημο,—γιὰ νὰ διδάξη. Ἀλλὰ κι' ἀπὸ τὸ παιδικὸ αὐτὸ μυθιστόρημα λείπει ὁ ἀφηγηματικὸς τόνος, ποὺ μπορεῖ νὰ κερδίση τὸ ἐνδιαφέρον τῶν μικρῶν ἀναγνωστῶν, καὶ προπάντων ὁ μῦθος ἐκεῖνος, μὲ τὴ μεγάλη πλοκὴ καὶ τ' ἀλλεπάλληλα ἀπρόοπτα, ποὺ θέλγει τὸ παιδί, τὸ αἰχμαλωτίζει καὶ τὸ προετοιμάζει γιὰ νὰ δεχθῆ τὴ διδασκαλία. Ἡ δ. Μπουκουβάλα ἔχει πάει πιὸ κοντὰ στὸ παιδὶ ἀπὸ τὸν κ. Χρηστοβασίλη. Ἀλλὰ καὶ στὸ δικό της βιβλίο εἶναι αἰσθητὴ ἡ ἔλλειψη τῆς ζωηρῆς φαντασίας, ποὺ χρειάζεται στὰ παιδικὰ βιβλία περισσότερο παρὰ στὰ βιβλία γιὰ τοὺς μεγάλους, τῆς φαντασίας ποὺ παίρνει τοὺς μικροὺς στὰ φτερά της γιὰ νὰ τοὺς ἀποσπάση ἀπὸ τὸν περιορισμένο κόσμο τους καὶ νὰ τοὺς ταξιδέψη μακριά, πολὺ μακριά, ὥς ἐκεῖ ποὺ θὰ ἱκανοποιηθῆ ἡ περιέργειά τους κι' ἀκόμα παραπέρα. Ἡ ἔλλειψη αὐτὴ δὲν εἶναι αἰσθητὴ μόνο στὸ βιβλίο τῆς δ. Μπουκουβάλα, ἀλλὰ καὶ στὰ περισσότερα παιδικὰ βιβλία μας, ὅπως καὶ στὶς περισσότερες ἑλληνικὲς λογοτεχνικὲς σελίδες.

***

Ἀπὸ τὴ «Ζωὴ τοῦ σχολείου» εἶχα μιὰ εὐχάριστη ἔκπληξη. Κάπου - κάπου πέφτουν στὰ χέρια μου μαθητικὰ περιοδικὰ μ' ἐνδιαφέροντα λογοτεχνικὰ πρωτόλεια, μὲ σελίδες, κακογραμμένες συχνὰ καὶ κακοτυπωμένες, ποὺ ἀξίζει ὡστόσο νὰ τὶς διαβάζη κανεὶς μὲ προσοχὴ γιὰ νὰ βλέπη πῶς σκέπτονται οἱ σημερινοὶ μαθηταὶ καὶ νὰ ἔχη περισσότερα στοιχεῖα, ὅταν θέλη νὰ κάνη προβλέψεις γιὰ τὸ μέλλον. Μὲ τὴν ἴδια διάθεση ἄνοιξα καὶ τὴ «Ζωὴ τοῦ σχολείου» τοῦ Ἐκπαιδευτηρίου Μακρῆ, ἀλλ' ἀμέσως βρέθηκα σ' ἐπίπεδο ἀρκετὰ ψηλότερο ἀπὸ κεῖνο ποὺ περίμενα. Εἶδα ἀναλύσεις ἀρχαίων καὶ νεωτέρων ἔργων, ἑλληνικῶν καὶ ξένων, πού, φυσικα, εἶναι ἀπηχήσεις περισσότερο ἀπὸ διαβάσματα παρὰ προσωπικὲς γνῶμες καὶ σκέψεις. Ἐπρόσεξα πῶς περιγράφουν οἱ συνεργάτες τῆς «Ζωῆς τοῦ σχολείου» καὶ πῶς δίνουν πληροφορίες γιὰ μιὰ πόλη, γιὰ μιὰ συγκέντρωση, γιὰ ἕνα γεγονός. Καὶ δὲν ἐθαύμασα, βέβαια, τὸ λογοτεχνικὸ ὕφος τῶν σελίδων αὐτῶν, —κρατῶ τὸ θαυμασμό μου γιὰ τὰ ἔργα ποὺ περιμένω ἀπὸ μερικὰ μεγαλύτερα παιδιά (ὁ πραγματικὸς λογοτέχνης στὴν ψυχὴ δὲν εἶναι παρὰ ἕνα μεγάλο παιδί),—ἀλλὰ στάθηκα σὲ τόσα ἄλλα πράγματα, ποὺ δὲν τὰ συναντούσαμε ἄλλοτε οὔτε στὶς καλύτερες, στὶς ἐξαιρετικὲς μαθητικὲς «ἐκθέσεις». Τὰ παιδιὰ ποὺ ἐγέμισαν τὶς σελίδες τῆς «Ζωῆς τοῦ σχολείου» ξέρουν νὰ δοῦν, νὰ ξεχωρίσουν τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα ἑνὸς ἀντικειμένου ἢ ἑνὸς τοπείου, νὰ συγκρίνουν καὶ προπάντων νὰ ἐκφρασθοῦν καθαρά. Τὴ «Θεσσαλονίκη», λ. χ., δὲν μπορεῖ νὰ τὴν γράψη παιδὶ μὲ συνηθισμένη παρατηρητικότητα ποὺ δὲν ἔχει ἀναπτυχθῆ μὲ τὴν κατάλληλη ἄσκηση. Ἀλλὰ καὶ σ' ἄλλες σελίδες βρίσκουμε παρατηρήσεις, ποὺ εἶναι σὲ θέση νὰ κάνη μόνο ἕνα γυμνασμένο μυαλό, καὶ ἔκφραση στρωτὴ καὶ καθαρή.

Ὁ τόμος τοῦ μαθητικοῦ αὐτοῦ περιοδικοῦ ὁμολογῶ ὅτι μοῦ ἔδωσε πραγματικὴ χαρά. Ὅ,τι ἐδιάβασα δὲν ἀντιπροσωπεύει, βέβαια, τὶς ἱκανότητες μόνο τῶν μαθητῶν. Εἶναι καὶ ἀποτέλεσμα φωτισμένης διδασκαλίας. Ἀλλ' ἀπὸ τὴ μελέτη τοῦ τόμου αὐτοῦ βγαίνει κάτι σπουδαιότερο: τὸ παρήγορο συμπέρασμα ὅτι στὸ μυαλὸ τῶν παιδιῶν μας ὑπάρχουν δυνατότητες, ποὺ μποροῦν μὲ τὴν καλὴ καθοδήγηση νὰ γίνουν σπουδαῖες δυνάμεις.

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

Αἰμιλίου Πυρρεᾶν: *«Φωτισμένες Νύχτες»*

Ὁ κ. Πυρρεᾶν εἶναι πολὺ μετριόφρων. Ἀντὶ νὰ κρίνη ὁ ἴδιος τὰ ποιήματά του στὸν πρόλογο τοῦ βιβλίου του, ὅπως κάνουν τόσοι συνάδελφοί του, παραθέτει τὶς κρίσεις ἄλλων γι' αὐτά. Εἶναι κρίσεις ἐννέα «συγγραφέων», καθὼς τοὺς λέγει ὁ κ. Πυρρεᾶν, ποὺ ὑπογράφουν μὲ τ' ἀρχικά τους μόνον, (ἀκόμα καὶ οἱ «συμβολισταὶ καθηγηταί του) καὶ ποὺ λένε ἐνθουσιαστικὰ καὶ ἐγκωμιαστικὰ καὶ εὐχάριστα πράγματα στὸν ποιητή: «Διάβασα, κ. Πυρρεᾶν, τὸ ἔργο σας μὲ ἀπληστία... τοὺς στίχους σας τοὺς διέπει μία μελαγχολία τὴν ὁποίαν κυβερνάει ἕνας ρωμαντισμὸς τοῦ 20οῦ αἰῶνος.»

Ἕνας ἄλλος ἀπὸ τοὺς «ἐννέα» συγγραφεῖς, ὁ Ρ. Ε., γράφει στὸν κ. Πυρρεᾶν: «Κύριε Πυρρεᾶν, ὁ ἀναγνώστης εὐθὺς ὡς λάβει τὸ βιβλίο σας στὰ χέρια του, ἀμέσως σκέφτεται ὅτι πρέπει νὰ τὸ διαβάση ὅπως δήποτε. Αὐτὴ τὴ μαγεία τὸ βιβλίο σας κατέχει...»

Ἄλλος: «Κύριε Πυρρεᾶν, πραγματικῶς ἐργασθήκατε μὲ ζῆλο, διὰ τὸ ἔργο «τῶν Φωτισμένων Νυχτῶν», καταβάλοντας καὶ ἐξαντλῶντας κάθε σας ἀνώτερη ὑπομονή.»

Ἄλλος γράφει: «Θὰ ἦτο εὐχῆς ἔργον ἐὰν τὸ βιβλίο σας δὲν περιέπιπτεν εἰς χείρας ἀνθρώπων κατωτέρας νοήσεως. Διότι δὲν θὰ σᾶς ἐννοήσουν καὶ ἁπλούστατα θὰ ποῦν: Σκοτεινὰ καὶ δυσνόητα καὶ ἀπροσπέλαστα εἶναι...»

Ἀλλὰ πῶς νὰ μὴ συνεχίσω; Εἶναι θαῦμα οἱ... κρίσεις αὐτές. Ὁ Ι. Κ, λοιπόν, γράφει στὸν ποιητή: «Μὲ τὴν ποιητική σας ἔκφραση καὶ εὐκινησια τοῦ πνεύματος φανερώνετε ἄνθρωπον καλῆς πίστεως καὶ πρὸ παντὸς ἐμπνευσμένο ποιητή. Ἐννοήσατε καλὰ πρῶτα τί θὰ πῆ ποίηση καὶ ὕστερα καλέσατε τὴν Μοῦσα καὶ κατόπιν γράψατε. Ὡραῖα! Ἐπιτυγχάνεται ὁ σκοπός σας».

Μὰ οἱ πιό... εὐχάριστες — εὐχάριστες καὶ γιὰ τὸν ποιητὴ καὶ γιὰ μᾶς — γνῶμες, εἶναι ἐῶν δύο τελευταίων κριτικῶν του, τοῦ W. καὶ τοῦ Κυρ. Ἀντ. Ὁ W. γράφει στὸν κ. Πυρρεᾶν: «Παρηγοριὰ εἶσθε πάλι, διότι, ἐνῷ θρηνεῖτε κάθε ἀπώλεια, φαίνεσθε ἀμέσως Πανθεϊστής. Ὅλα γιὰ σᾶς γίνονται αἴσθημα καὶ τίποτε ἄλλο. Αἰσθάνεσθε ὅλα, ὅλα τὰ νοιώθετε ὅσα σᾶς περιβάλλουν ὁλοτρόγυρα.

Προσέξατε ἰδιαιτέρως, ἢ μᾶλλον σᾶς ἀνάγκασε ὁ Πόθος γιὰ νὰ προσέξετε, πρῶτα ἀπ' ὅλα καὶ περισσότερο, Αὐτόν, καὶ ἐκεῖ σταματήσετε τὴν προσοχήν σας.

Ὁ Πόθος σᾶς ἔγινε ἀνεξήγητος, ὅπως λέτε εἰς τὸν πρόλογο. Καὶ ἀνεξήγητος εἶναι. Ἔχετε δίκαιο. Ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ δὲν τὸν βρίσκει κανεὶς πουθενὰ τὸν Πόθο. Δὲν ἔχει φωλιά, σπίτι, παλάτι, καλύβη, μήτε ναό, δὲν τὸν κρυτάει καμμιὰ ἀγκαλιά.

Διότι εἶναι:

Καθὼς λέγει κι' ὁ Ἄλλος:

«Ἀσώριαστος κι' ἀδέσμευτος κι' ἀδάμαστος
σὰ σύγνεφο φαντάζει μὲ τὸ φῶς·
μὰ σὰν ἔρχεται ἡ νύχτα σιγονέβατη
φέγγει τῆς Ἀφροδίτης ἀδελφός.»

Τέλος, ὁ Κυρ. Ἀντ., ἀφοῦ καταστήση γνωστὸ στὸν ποιητὴ ὅτι εἶχε ἀκούσει πολλὰ γι' αὐτὸν ποὺ «ἀπίστευτα τοῦ φαίνονταν» καὶ ἀφοῦ τὸν βεβαιώση ὅτι ὅταν ἡ τύχη τόφερε καὶ διάβασε ἕνα κομμάτι δημοσιευμένο σὲ μιὰν ἐγχώριον ἐφημερίδα τῆς Κερκύρας, «τοποθετιμένη» μέσα εἰς τὸ πάνθεον τῶν δημοσιευμάτων (sic), εἶδε «πῶς ἀληθινὰ ἡ ρήμη σᾶς δοξάζει καὶ πῶς ἀληθινὰ σᾶς περιλούει μὲ τὰ ἱερὰ νάματά του ὁ ἔπαινος» καὶ τοῦ λέγει τὴ γνώμη του ἰδιαιτέρως γιὰ τὸ ποίημα «Στὰ πιὸ βαθιά.»

«Δὲν εἶχα νὰ προσθέσω τίποτε περισσότερο, τίποτε ὀλίγότερο. Ὅλα εἶναι συμπληρωμένα καὶ τακτοποιημένα, ὅλα ρυθμισμένα μὲ νόμους ἀπαράβατους καὶ ἱερούς.

»Ἔμεινα βουβός. Μιὰ σκέψη διασάλεψε τὸ μυαλό μου, καὶ ὕστερα σᾶς ἀπάντησα μὲ αὐτὰ τὰ λόγια:

» —Τίποτε δὲν λείπει. Τί νὰ σᾶς πῶ; Εἶναι ὡραῖα ὅλα. Ἐκεῖνος ποὺ θέλει νὰ μάθει τὴν κριτική μου γιὰ τὸ ποίημα αὐτό, καθὼς καὶ γιὰ ὅλα σας τὰ κομμάτια, εἶναι νὰ διαβάσει συγκεντρωμένος μιὰ φορά, κι' ἄλλη μιὰ φορά, κι' ἄλλη μιὰ φορά, ὅ,τι κι' ἂν διαβάζη».

Φαντάζομαι ὅτι ὕστερα ἀπὸ τόσες γνῶμες ὁ κ. Πυρρεᾶν ξέρει καλὰ πιὰ τί φρονεῖ γιὰ τὸ βιβλίο του ἡ κριτική. Περιττεύει, λοιπόν, ἐντελῶς ἡ δική μου ἡ γνώμη...

Κ. ΠΑΡΛΑΧΟΣ

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Ἀναστ. Π. Σκιαδαρέση: «Πάει πιά...». Ποιήματα.

Ἀριστείδη Πρόκου: «Νέα ποιήματα». Δρ. 30.

Ζ. Οἰκονόμου: «Ὁ κόσμος στὴ δύση του». Ποιήματα. Δρ. 15.

Ἰωάννου Ε. Μαθιουδάκη: «Γηθειὲς-Δεσιὲς Σελίνου». Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ πρώτου τόμου (1935) τοῦ «Νεοελληνικοῦ Ἀρχείου».

Νικολάου Β. Τωμαδάκη: «Ἀνδρέας Κάλβος. Συμπληρωματικὰ Σολωμικῆς βιβλιογραφίας». Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ πρώτου τόμου (1935) τοῦ «Νεοελληνικοῦ Ἀρχείου».

Θράκη Θρύλου: «Λόρια Λάντη». Δράμα εἰς πράξεις τρεῖς καὶ εἰκόνας πέντε. Δρ. 25.

Θάνου Κωτσοπούλου: «Ὁ πόλεμος τελείωσε». Α' βραβεῖο Καλοκαιρινείου δραματικοῦ διαγωνισμοῦ. Ἐκδοτ. οἶκος Μ. Βασιλείου. Δρ. 30.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΚΙ' ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

Εἰς τὸ «Ἐλεύθερον Βῆμα» (21 Ὀκτ.) ὁ κ. Σπ. Μελᾶς, γράφων διὰ τὸν «Ἀλέξανδρον Παπαδιαμάντην» τοῦ κ. Γ. Κατσίμπαλη, χαρακτηρίζει τὰ βιβλιογραφικὰ αὐτὰ ὡς ἓν' ἀπὸ τὰ χρησιμώτερα καὶ σπανιώτερα ἑλληνικὰ βιβλία καὶ τονίζει ὅτι τὰ «ἑλληνικὰ γράμματα τοῦ χρωστοῦν μεγάλη χάρι γιὰ τοὺς μόχθους του».—Ἐπίσης, εἰς τὴν «Ἐργασίαν» (28 Ὀκτ.) εὐμενέσταται κρίσεις τοῦ κ. Ἀρ. Καμπάνη, ὁ ὁποῖος, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, παρατηρεῖ, — καὶ πολὺ ὀρθῶς, — ὅτι ἡ προσπάθειά του διὰ τὴν συγγραφὴν τῆς «Ἱστορίας τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας» θὰ ἦτο εὐκολωτέρα καὶ γονιμωτέρα, ἂν ὑπῆρχαν ἐργασίαι ὅπως ὁ «Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης» τοῦ κ. Γ. Κατσίμπαλη καὶ αἱ βιβλιογραφίαι ποὺ τελευταίως ἄρχισαν νὰ ἐκδίδουν φιλόπονοι καὶ ἀνιδιοτελεῖς νέοι.

— Εἰς τὸ αὐτὸ τεῦχος τῆς «Ἐργασίας» ὁ κ. Ἀλκ. (Α. Ἀνδρεάδης), ἀσχολούμενος μὲ τὸ ρεπερτόριον τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου καὶ τὰς μελοδραματικὰς παραστάσεις ποὺ ἔδωσε τὸ συγκρότημα τοῦ Ἐθνικοῦ Ὠδείου, κάμνει, ὅπως πάντοτε, πολλὰς ὀρθὰς ὑποδείξεις καὶ καταλήγει μὲ τὴν παρατήρησιν ὅτι «συνέπεια αὐτῆς τῆς ἀξιοδακρύτου πολιτικῆς (δηλαδὴ τῆς τακτικῆς τῶν διευθυντῶν τῶν μελοδραμάτων, κατὰ τὴν ὁποίαν παίζονται μόνον ἀπηρχαιωμέναι ὄπεραι) εἶναι ὅτι τὰ γοῦστα τοῦ κοινοῦ ἔμειναν ὅπως τὰ ἔχει διαπλάσει τὸ θέατρον τοῦ Μπούκουρα καὶ ἂν δὲν ἔλθη διὰ σειρὰν ἐτῶν κανένας καλὸς ξένος θίασος, ὅπως λ. χ. ὁ Ἰταλικὸς ποὺ μᾶς ἐπεσκέφθη πρόπερσι, θὰ εἴμεθα ἐφ' ὅρου ζωῆς καταδικασμένοι στὸ «Ριγολέττο» καὶ τὸν «Φάουστ».

—Ἐπίσης, εἰς τὴν «Ἐργασίαν» (21 Ὀκτ.) ὁ κ. Ἀρ. Καμπάνης, ἀναλύων τὶς «Μουσικὲς Φωνές», γράφει ὅτι ἡ τελευταία ποιητικὴ συλλογὴ τοῦ Πορφύρα εἶναι «βιβλίο ἄνισο», ὄχι ὅμως καὶ «ἀνάξιο προσοχῆς» καὶ ὅτι «σὲ κάποιες σελίδες του ὑπάρχει αὐθεντικὸς Πορφύρας, ὑπάρχουν 4—5 ποιήματα ποὺ θὰ μποροῦσαν νὰ στολίσουν κάθε ἀνθολογία—καὶ νὰ μᾶς παρηγορήσουν γιὰ τὸ μαρασμὸ τῆς λυρικῆς μας ποιήσεως ἢ γιὰ τοὺς κακοὺς της συχνὰ προσανατολισμούς».

— Εἰς τὴν «Πρωΐαν» (14 Ὀκτ.) ὁ Ἀπόμαχος (Κ. Χαιρόπουλος), φιλοξενῶν ἐπιστολὴν τοῦ κ. Κ. Κοκόροβιτς ἀναφερομένην εἰς τὴν ἀδιαφορίαν τῶν περισσοτέρων ἐφημερίδων διὰ τοὺς λογοτέχνας καὶ τὴν ἐργασίαν των, συνιστᾶ, διὰ τὴν θεραπείαν τοῦ κακοῦ, τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ τρόπου διαφημίσεως ποὺ προτείνει ὁ νέος λογοτέχνης, δηλ. τὴν ἀπαγγελίαν στίχων εἰς τοὺς δρόμους ἀπὸ τοὺς ποιητὰς μισόγυμνους ποὺ νὰ ὑποκρίνωνται τὸν τρελλόν. Τὸ ἀναφέρομεν ὡς σημεῖον τῶν καιρῶν, ἄλλως δὲν θὰ εἶχε θέσιν εἰς τὴν στήλην αὐτὴν ἕνα τόσο τραγικὸν ἀστεῖον. . .

— Εἰς τὴν αὐτὴν ἐφημερίδα (27 Ὀκτ.) εὐμενεῖς κρίσεις τοῦ κ. Ἰ. Μ. Παναγιωτοπούλου διὰ τὴν ἔκθεσιν τῆς κ. Θάλειας Φλωρᾶ - Καραβία, ἡ ὁποία «προσφέρει μὲ τὸ σημερινό της παρουσίασμα μιὰ τέχνη προσιτή, φωτεινὴ καὶ χαρούμενη, ποὺ προσπερνᾶ τὶς δυσκολίες μὲ ἀναμφισβήτητη ἱκανότητα καὶ ποὺ ξέρει τί θέλει νὰ δώση καὶ τί μπορεῖ νὰ δώση».

— Εἰς τὰς περισσοτέρας ἀθηναϊκὰς ἐφημερίδας (25 καὶ 28 Ὀκτ.) αὐστηραὶ κρίσεις διὰ τὴν κωμῳδίαν τοῦ κ. Σωτ. Σκίπη «Ὁ μπέμπης θέλει παντρειά», ποὺ παίζεται ἀπὸ τὸν θίασον Ἀργυροπούλου. Ἀπὸ μερικοὺς κριτικοὺς ἀνεγνωρίσθη ὅτι μὲ τὴν κωμῳδίαν αὐτὴν τὸ μεγάλο κοινὸν γελᾶ, ἀπ' ὅλους ὅμως ἐσημειώθη ὅτι ὁ «Μπέμπης θέλει παντρειὰ» δὲν εἶναι τὸ ἔργον ποὺ ἀνεμένετο ἀπὸ ἕνα γνωστὸν ποιητὴν καὶ λογοτέχνην. Ὁ συγγραφεύς, ἀπαντῶν εἰς τὰς ἐπικρίσεις («Βραδυνή», 28 Ὀκτ.), ὁμολογεῖ ὅτι «εἶνε συγκινημένος» διότι «ἔχει τόσους καλοθελητάδες, ποὺ ἐνδιαφέρονται γιὰ τὴν ἀξιοπρέπεια τῆς τέχνης του καὶ γιὰ τὴ θέσι του στὰ γράμματά μας» καὶ ἐξηγεῖ ὅτι τὸ ἔργον του «εἶνε γερὴ κωμῳδία, μὲ κάποια στοιχεῖα ἴσως ἐδῶ κι' ἐκεῖ μπουφόνικα ποὺ δὲν τὴ ζημιώνουν, μὲ χαρακτῆρες ὅμως διαγεγραμμένους, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος· ὁλοζώντανους, σὰν τῆς κ. Ἀλυγίστου τὸν σόταρχικό, τῆς κ. Πολυξένης τῆς γιαγιᾶς, τῆς θείας "Ὀλγας, τοῦ καθηγητῆ καὶ πρὸ πάντων τοῦ Μπέμπη κι' ὅτι τὸ χιοῦμορ της τὸ τόσο πηγαῖο δὲν βγαίνει, ὅπως συνήθως, ἀπὸ καλαμπούρια κι' ἐξυπνάδες, ἀλλὰ μέσα ἀπὸ τὶς ἀντιθέσεις τῶν χαρακτήρων καὶ τὴν σύγκρουσι τῶν παθῶν τους.» "Αν ἀλήθευαν αὐτά, ὁ «Μπέμπης» θὰ ἦτο ἓν' ἀριστούργημα· ἀλλὰ πρέπει νὰ πιστοποιηθοῦν καὶ ἀπὸ τὸν κ. Ἄλκην Θρύλον. Πάντως αἱ αὐστηραὶ κριτικαὶ ἦσαν ἄδικοι καὶ παράλογοι, διότι καὶ ὁ μεγαλύτερος ποιητὴς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ γράψῃ μιὰ φάρσα. Τὰ ἔργα κρίνονται αὐτὰ καθ' ἑαυτά, ἀνεξαρτήτως τοῦ ποῖος τὰ γράφει.

— Εἰς τὸ «Κερκυραϊκὸν Βῆμα» συχνὰ δημοσιεύονται διηγήματα νέων λογοτεχνῶν. Ἀναφέρομεν τὸν «Μοῦργον» τοῦ κ. Γ. Κορφινοῦ (13 Ὀκτ.) καὶ τὸ «Ἀτέλειωτο τραγοῦδι» τοῦ κ. "Αλκη Τροπαιάτη (20 Ὀκτ.)

— Εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἐντυπώσεων τοῦ κ. "Αντη Περνάρη («Πρωϊνὴ» Λευκωσίας, 5, 7, 14 Ὀκτ.) ἀπὸ τὰς Ἀθήνας καὶ τῶν ἄρθρων του διὰ τὴν φιλολογικὴν μας κίνησιν, καλογραμμέναι συνεντεύξεις του μὲ τοὺς κ. κ. Γρ. Ξενόπουλον, Σωτ. Σκίπην, Πέτρον Χάρην, Τέλλον "Αγραν κ. ἄ., εἰς τὰς ὁποίας εὑρίσκομεν ἐπιτυχεῖς χαρακτηρισμοὺς καὶ εἰλικρινῆ ἐνθουσιασμὸν διὰ τὴν ἐργασίαν των.

— Εἰς τὸν «Δημοκράτην» Μυτιλήνης (3, 4 καὶ 5 Ὀκτ.) ἡ εἰσηγητικὴ ὁμιλία τοῦ κ. Ν. Ἀθαγασιάδου εἰς τὸν ἑορτασμὸν τῆς ἑκατονταετηρίδος ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Δημ. Βερναρδάκη.

— Εἰς τὸν «Ἑβδομαδιαῖον Τύπον» (21 Ὀκτ.) ἐτελείωσαν τὰ «Ματωμένα ράσα» τοῦ κ. Σκ. Μελᾶ καὶ συνεχίζεται τὸ μυθιστόρημα τοῦ κ. Διον. Κοκκίνου «Εὖες ἐξω ἀπὸ τὸν παράδεισο». Ἐπίσης, δημοσιεύεται τὸ διήγημα τοῦ κ. Βασ. Ἠλιάδη «Μιὰ φωτιά». Παρατηροῦμεν ὅτι τελευταίως περιωρίσθησαν αἱ μεγάλαι ἐκεῖναι καὶ ὡραῖαι ἐπίκαιροι φωτογραφίαι, αἱ ὁποῖαι, εἰς τὴν ἀρχήν, ἔκοσμαν αὐτὴν τὴν ἐφημερίδα τὴν πλέον ἐνδιαφέρουσαν ἀπ' ὅσας ἑβδομαδιαίας εἴδαμεν ὡς τώρα. Ὑπάρχει βέβαια καιρὸς νὰ ἐπανέλθῃ τὸ παλαιὸν σύστημα.

— Ἐλάβομεν, ἀκόμη, «Ἐκκλησίαν», εἰς τὴν ὁποίαν (φύλλον 13 Ὀκτ.) ἐξετάζεται ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Δ. Ν. Μωραΐτου μὲ σοβαρὰ ἐπιστημονικὰ ἐπιχειρήματα ἡ ὕλη τῶν θρησκευτικῶν μαθημάτων ποὺ διδάσκονται εἰς τὰ σχολεῖα μας. «Γλαῦκα» μὲ συνεργασίαν τοῦ κ. Κ. Παλαμᾶ καὶ ἀπαντήσεις τῶν κ. κ. Γρ. Ξενοπούλου, Κ. Βάρναλη καὶ Ἀχ. Κύρου εἰς τὰ ἐρωτήματα τοῦ περιοδικοῦ περὶ τῆς συμβολῆς τῶν λογοτεχνῶν διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς εἰρήνης, «Τριφυλιακὰ Χρονικά», «Καλλιθεϊκὸν Τύπον», «Κυπριακὰ Γράμματα», «Κυνουρίαν», «Κεφαλληνιακὰ Νέα», «Μυκονιάτικα Χρονικά», «Χρονογράφον» καὶ «Νέους Καιροὺς» Πειραιῶς, «Φωνὴν» Κωνσταντινουπόλεως κλπ. κλπ.

Ω.

Η ΑΚΑΔΗΜΙΑ

192α Συνεδρία τῆς Ὁλομελείας τῆς 25ης Ὀκτωβρίου 1934. Κατὰ ταύτην ἐγένοντο αἱ ἑξῆς ἐπιστημονικαὶ ἀνακοινώσεις: α') ὑπὸ τοῦ κ. Μιχ. Κατσαρᾶ: Κλινικαὶ ἔρευναι ἐπὶ τῆς ταξινομήσεως τῶν ψυχικῶν παθήσεων. β') ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Ράλλη: Περὶ τοῦ ἀξιώματος τοῦ ἄρχοντος τῶν ἐκκλησιῶν. γ') ὑπὸ τοῦ κ. Μανουὴλ Γεδεών: Ἀνακοίνωσις τοῦ κ. Λεωνίδα Ζώη: Πατριάρχης εἰς Βενετίαν ἐγκαλούμενος.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

* Ἀπὸ τῆς 21ης Ὀκτωβρίου εἰς τὸ «Στούντιο» ἡ ἔκθεσις «Σχέδια — Ἀκουαρέλλες» γνωστῶν Ἑλλήνων ζωγράφων καὶ γλυπτῶν.

* Ἀπὸ τῆς 23ης Ὀκτωβρίου εἰς τὴν «Αἴθουσαν Στρατηγοπούλου» ἡ ἔκθεσις τῆς ζωγράφου κ. Θάλειας Φλωρᾶ - Καραβία.

* Κατὰ τὴν ἐτησίαν Γενικὴν Συνέλευσιν τῶν ἐν Λονδίνῳ συνδρομητῶν τῆς Ἀγγλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν, ἡ ὁποία θὰ γίνῃ τὴν 30ην Ὀκτωβρίου ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ ἐν Λονδίνῳ Πρέσβεως τῆς Ἑλλάδος κ. Δ. Κακλαμάνου, ἡ γνωστὴ ἀρχαιολόγος καὶ μέλος τῆς Σχολῆς Δεσποινὶς W. Lamb θὰ ὁμιλήσῃ περὶ τῶν ἐν Χίῳ ἀνασκαφῶν της.

* Τὴν ὅην Νοεμβρίου ἄρχονται ἐν Λονδίνῳ αἱ ὑπὸ τῆς ἑταιρείας πρὸς ἐνθάρρυνιν τῶν Ἑλληνικῶν Σπουδῶν ὀργανούμεναι, κατὰ τὴν χειμερινὴν περίοδον, διαλέξεις. — Κατὰ τὴν α' διάλεξιν θὰ ὁμιλήσῃ ὁ κ. Α. Λ. Blakeway περὶ Ἐμπορίου καὶ Ἀποικισμοῦ κατὰ τὸν ὅον καὶ 7ον π. χ. αἰῶνα μεταξὺ Ἑλλάδος, Ἰταλίας καὶ Σικελίας.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

26 Ὀκτωβρίου

Ὁ κ. Κ. Παράσχος μᾶς παρακαλεῖ νὰ σημειώσωμεν ὅτι εἰς τὴν μετάφρασιν τοῦ ποιήματος τοῦ Verlaine «Ἕξη ἑβδομάδες κιόλα. . .» ποὺ ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ προηγούμενον τεῦχος τῆς «Νέας Ἑστίας» (ἀρ. 188, σελ. 921), ὁ στίχος «Ξαπολυμένη ἀπὸ τὴν ἄθλια τὴν Ἀμφιβολία τὴ βδελυρὴ» πρέπει νὰ γίνῃ: «Ξαπολυμένη ἀπὸ τὴν ἄθλια Ἀμφιβολία τὴ βδελυρή.» — Ἐπίσης, ὁ κ. Λ. Κουκούλας μᾶς σημειώνει τὰς ἑξῆς διορθώσεις εἰς τὴν δημοσιευθεῖσαν εἰς τὸ προηγούμενον τεῦχος (ἀρ. 188, σελ. 931) συνέχειαν τῆς νουβέλλας του «Ὁ Ἀπόστρατος»: Στ. α', στίχ. 50: ἡ φράσις: «Ξέρεις, ὁ ταγματάρχης δὲν ἀποστρατεύθηκε γιατὶ δὲν τὸν πῆρε τὸ ὅριο τῆς ἡλικίας. Τόνε διώξανε, σὰ νὰ λέμε, «ἄσχημα»...» νὰ γίνῃ: «Ξέρεις, ὁ ταγματάρχης δὲν ἀποστρατεύθηκε γιατὶ τὸν πῆρε τὸ ὅριο τῆς ἡλικίας. Τόνε διώξανε, σὰ νὰ λέμε, «εὔσχημα...». — κ. Α. Σούλ. Ἐνταῦθα. Πολὺ σωστὰ γράφετε ὅτι ἡ κριτική, ὅπως κ' ἡ γυναίκα τοῦ Καίσαρος, δὲν πρέπει νὰ εἶναι ἀλλὰ καὶ νὰ φαίνεται τιμία. Παρεξηγήσατε ὅμως τὴν ὅλην συζήτησιν. Πῶς σᾶς διέφυγε ὁ χιουμοριστικὸς της τόνος; — κ. Χαρ. Ἀλεξ. Ὁ «Πόνος» μᾶς ἄρεσε περισσότερο. Θὰ δημοσιευθῇ. Περιττὴ ἡ «ὑπενθύμισις». —κ. Δημ. Κλ. Ν. Κοκκινιά. Γιὰ τὴν «Δικαίωση» ἔχομε τὰς ἀντιρρήσεις μας. Θὰ προτιμούσαμε νὰ σᾶς παρουσιάσωμε μὲ κάτι ποὺ νὰ μὴ στηρίζεται σὲ τόσο παλιὰ «ἔγκρισι». Ἡ δίαις τῆς κ. Τ. εἶναι: πλατεῖα Ἁγ. Γεωργίου Καρύτση, Ἀθήνας.— κ. Ἀπ. Καρδ. Διεβιβάσθη.—κ. Γ. Χατζ. Μολονότι θυμίζει λίγο Πορφύρα, ἔχει κάποια δική του συγκίνησι. Θὰ μποροῦσε νὰ δημοσιευθῇ, ἂν ὁμοιοκαταληκτοῦσαν ὁ α' καὶ ὁ γ' στ. τοῦ β' τετραστίχου.—κ. Μ. Λυζ. Πολὺ καλύτερα ἀπὸ τὰ προηγούμενα, ἰδίως τὸ «Χλωμὸ τραγοῦδι». Πρέπει ὅμως νὰ ἐργασθῆτε ἀκόμη καὶ προπάντων ν' ἀπαλλαγῆτε ἀπὸ τὰς ἐπιδράσεις γνωστῶν ποιητῶν. Στὸ «Χλωμὸ τραγοῦδι», λ. χ., ἐκεῖνος ὁ «ρυθμὸς τοῦ κόσμου», ὅπως μάλιστα εἶναι τοποθετημένος, θυμίζει ἀμέσως Βιζυηνό.—κ. Ἄλκ. Μαρ. Ἐνταῦθα. Νομίζομεν ὅτι δὲν ὑπάρχει φόβος νὰ δημιουργηθῇ ἡ ἐντύπωσις ὅτι υἱοθετοῦμεν τὴν «βιαιότητα» ἐκείνην ἐπίθεσιν. Ἀκριβῶς δὲ διὰ νὰ δείξωμεν ὅτι μένομεν οὐδέτεροι εἰς τὴν διαμάχην, ἐδημοσιεύσαμε στὸ ἴδιο τεῦχος ἀρκετὰ ἐκτενὲς ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ ἄρθρον ποὺ ἐπροκάλεσε τὸ ζήτημα. Ἔτσι, οἱ ἀναγνῶσται τῆς «Νέας Ἑστίας» εἶχαν καὶ τὰ δύο κείμενα καὶ μποροῦσαν νὰ κρίνουν. Ἀλλωστε, ἂν ἱκανοποιούσαμε τὴν ἐπιθυμίαν σας, θὰ ἔπρεπε νὰ φιλοξενήσωμε καὶ τὰς ἐπιστολὰς ἀρκετῶν ἄλλων φίλων μας, κού, ἀντιθέτως, «βιαίαν» ἐπίθεσιν δὲν εἶδαν στὸ «ὑστερόγραφο» τοῦ συνεργάτου μας ἀλλ' εἰς τὸ ἄρθρον ποὺ ἐχαρακτήριζε σχεδὸν τρελλοὺς «ὅσους θέλγονται ἀπὸ τὸν κινηματογράφο» κι' «ὅσους κρίνουν μὲ σοβαρότητα τὰ κινηματοδράματα σὰν ἔργα τέχνης». Ἔπειτα, ἡ «ἐπίθεσις» δὲν εἶναι «πρωτοφανής». Ἔχει ἀκούσει τόσα ὁ κριτικὸς αὐτὸς κ' ἔχει ψάλει ἄλλα τόσα σὲ γνωστοὺς καὶ σὲ ἀγνώστους!—κ. Μιχ. Πετρ. Ἐνταῦθα. Ἐλήφθη. Αἱ ἐξηγήσεις σας ἱκανοποιητικαί. Θὰ μπορούσατε νὰ τὶς δώσετε καὶ εἰς τὸν κ. Χρ.—κ. Δημ. Σιατ. Ἐνταῦθα. Κοινότατο θέμα, μέτρια γραμμένο καὶ μὲ πολλὲς ἀκυρολεξίες.—κ. Θέμ. Μαρ. Ἐνταῦθα. Πολὺ κοινό. Ἡ φόρμα μόνο ξεχωρίζει. Μὰ ἀρκεῖ ἡ φόρμα;—κ. Ἰ. Δεῖρ. Θεσ/νίκην. Ἁπλῆ ἀρχὴ ποιήματος, ποὺ κάτι λέει. Ἀλλ' ἡ προσπάθεια θὰ κριθῇ ἀπὸ τὴν συνέχειαν καὶ τὸ τέλος.—κ. Ἀντ. Σ. Ἀπὸ τὸ τραγοῦδι σας δὲν λείπουν καὶ οἱ καλοὶ στίχοι. Ἀλλ' ἐκείνη ἡ «χλωμὴ καρδιά», τὸ «ἀνοιοῦμε» κλπ. μειώνουν τὴν ἀγαθὴν ἐντύπωσιν. Εἴμεθα βέβαιοι ὅτι, μὲ περισσοτέραν προσπάθειαν, θὰ δώσετε ἀξιοσημείωτα πράγματα. Ὅταν ὑπάρχῃ ἡ ποιητικὴ διάθεσις, ὅλα τ' ἄλλα εἶναι κατορθωτά. Καὶ ἡ ποιητικὴ διάθεσις ὑπάρχει ἀκόμη καὶ στοὺς μετριωτέρους στίχους σας.—κ. Δ. Ζ. Ἐνταῦθα. Ἁπλῆ ἀφήγησις χωρὶς λογοτεχνικὴ ἀξία. Ἡ γλῶσσα σας ὁμαλὴ καὶ ἡ φράσις σας στρωτή. Χρειάζονται ὅμως πολλὰ ἄλλα πράγματα γιὰ νὰ γίνῃ ἕνα διήγημα. Πρὸ πάντων δὲν κατορθώνετε νὰ παρουσιάζετε ἀνθρώπους, ἔστω καὶ ἕναν ἄνθρωπον, ποὺ νὰ ἔχῃ πραγματικὴν ὑπόστασιν καὶ νὰ τὸν αἰσθανόμεθα κοντά μας. Ὁ μετανάστης σας, μολονότι τόσο δυστυχής, ἀφίνει ἐντελῶς ἀδιάφορον τὸν ἀναγνώστην.—κ. Κ. Γραμ. Περιττὸ τὸ δημοψήφισμα ποὺ μᾶς ζητεῖτε. Ἡ «Ἀνοιξις στὴ φυλακή», ἂν ἀντικαταστήσετε τὸ «πρόγγυιξε» μὲ κάτι ἄλλο, θὰ δημοσιευθῇ. Τὸ «Συννεφάκι» μετριώτερο. Ἀλλὰ γιατί τόσα παράπονα καὶ, τὸ χειρότερο, γιατί τόση πεποίθησις γιὰ τὴν ἀξία τῶν στίχων σας; Ὁ πραγματικὸς λογοτέχνης συνήθως ἔχει πολλὲς ἀμφιβολίες γιὰ τὴν ἐργασία του. . .—κ. Μ. Κοκ. Ἐνταῦθα. Καὶ στὰ δύο στίχοι κακότεχνοι. Ἡ διόρθωσις δὲν εἶναι ἀπαραίτητον νὰ γίνῃ, ἀφοῦ δὲν πρόκειται περὶ ἀνορθογραφίας. Οἱ ἀναγνῶσται τῆς «Νέας Ἑστίας» ξέρουν ὅτι ἄλλοι διατηροῦν τὴν ὑποτακτικὴ κι' ἄλλοι τὴν ἔχουν καταργήσει. Γιὰ νὰ κριθῇ ἡ μετάφρασις, ἀνάγκη νὰ μᾶς στείλετε τὸ πρωτότυπο.—κ. Ἀθ. Τομ. Ἐνταῦθα. Τίποτε τὸ ἐξαιρετικό. Παρόμοιοι στίχοι περνοῦν κάθε μέρα ἀπαρατήρητοι. Πολὺ φοβούμεθα ὅτι ἡ ἀγάπη σας γιὰ τὸν χαμένο ἐξάδελφο ἐπηρέασε τὴν κρίσιν σας. Ἐκτὸς πιά, ἂν μᾶς ἐστείλατε τοὺς μετριωτέρους ἢ τοὺς ὀλιγώτερον χαρακτηριστικοὺς στίχους του.—Ροδοδάφνην. Σκίτσο ρωμαντικοῦ διηγήματος. Μᾶς ἐσταμάτησε μόνο ἡ ἁπλότης τῆς ἀφηγήσεως.—δ. Κ. Πορφ. Πόρτ-Σάϊδ. Τὸ διήγημα ἀρκετὰ πρωτότυπο καὶ πολὺ καλύτερο ἀπὸ τὸ προηγούμενο, θὰ δημοσιευθῇ μὲ τόνομά σας, φυσικά. Ὅσο γιὰ τὶς «Σημειώσεις περὶ παντούφλας», μὴ λάβετε τὸν κόπο νὰ μᾶς τὶς στείλετε. Ἐλπίζομεν ὅτι θὰ ἔχωμε κάτι ἀνέκδοτο τοῦ ἰδίου.— κ. Σερ. Καρασ. Γρεβενά. Ἐξοκιμάσατε τὰς δυνάμεις σας σὲ θέμα ποὺ μὲ κόπον θὰ κατώρθωνε νὰ τὸ κάμῃ διήγημα ἀκόμη καὶ ὁ δόκιμος διηγηματογράφος. Στὸν ἔρωτα τοῦ Λουκῆ καὶ τῆς Λόλας ὑπάρχει πολλὴ φιλολογία καὶ σὲ ὡρισμένα σημεῖα τοῦ ἀφηγήματός σας ἔχομε τὴν ὑποψία ὅτι τὰ δυὸ αὐτὰ παιδιά — ἡ Λόλα μᾶς πληροφορεῖτε ὅτι δὲν ἔκλεισε τὰ ἑνδεκα, — εἶναι πολὺ πιὸ χρηστὰ κι' ἀπονήρευτα ἀπ' ὅ,τι μᾶς τὰ παρουσιάζετε. Ἀλλ' ἀνεξαρτήτως τοῦ θέματος καὶ τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖον τὸ ἀναπτύξατε, τὸ ἀφήγημά σας ὑστερεῖ καὶ ἀπὸ ἀπόψεως μορφῆς. Οὔτε ἴχνος πρωτοτυπίας εἰς τὴν ἔκφρασιν, καμμία προσοχὴ εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν λέξεων, τίποτα ποὺ νὰ δείχνῃ προσπάθειαν διαμορφώσεως ὕφους. Ἐργασθῆτε πολὺ ἀκόμη, πρὶν ἀποφασίσετε νὰ ἐμφανισθῆτε. Τὸ εἴπαμε καὶ σὲ ἄλλον φίλον μας: ὁ πεζὸς λόγος εἶναι θηρίο ποὺ τὸ δαμάζουν μόνον ὅσοι ἔχουν ἱκανότητες ἀλλὰ καὶ ἐπιμονή.—κ. Μ. Καραγ. Καλάμας. Ἐλήφθη ἐγκαίρως. Εὐχαριστοῦμεν. —κ. Γ. Βλ. Πύλον. Δυστυχῶς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ σᾶς ἐγγράψωμε συνδρομητὴν μόνον διὰ τρεῖς μῆνας. Αἱ συνδρομαὶ τῆς «Νέας Ἑστίας» εἶναι ἐτήσιοι καὶ ἑξάμηνοι. Τὰ γραμματόσημα ποὺ μᾶς ἐστείλατε εἶναι εἰς τὴν διάθεσίν σας. Ἐδιαβάσαμε τὸ διήγημα, ἀλλὰ νομίζομεν ὅτι δὲν εἶναι ἀκόμη καιρὸς νὰ ἐμφανισθῆτε. Δὲν ἀρκεῖ τὸ ὅτι ἔχετε γράψει, καθὼς λέτε, τόσα πολλά. Χρειάζεται μελέτη ἀκόμη. Ὁπωσδήποτε, εἴμεθα βέβαιοι ὅτι θὰ γράφετε καλύτερα πράγματα. Ἀπὸ τὰ ποιήματα, μᾶς ἐσταμάτησαν «Οἱ μοῖρες». Ἔχουν λυρικὴν διάθεσιν. Θὰ ἔπρεπε μόνον νὰ γίνουν μερικὲς διορθώσεις: ἡ λέξις «πολυγλεντήσουν» εἶναι ἀκατάλληλος διὰ τὴν περίστασιν, ἡ ἔκφρασις «βγαίνει σιγὰ τὸ λυκαυγές» πρέπει ν' ἀντικατασταθῇ· τὸ «λυκαυγές», γλωσσικῶς, δὲν ταιριάζει μὲ τὴν ὅλην ἀτμόσφαιραν τοῦ ποιήματος, ἐνῶ ἡ λέξις «γλυκοχάραμα» π.χ. θὰ ἦτο πολὺ περισσότερον εἰς τὴν θέσιν της· ἔπειτα, τὸ λυκαυγὲς δὲν «βγαίνει σιγά»· ἁπλώνεται, ἴσως. Ὡς πρὸς τὸ ἄλλο ζήτημα, ἡ δαπάνη ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ εἶδος τῆς ἐκδόσεως, τὴν ποιότητα τοῦ χαρτιοῦ, τὴν ἔκτασιν τοῦ κειμένου κλπ. — κ. Κ. Χ. Γρ. Κέρκυραν. Τὸ θέμα ἔχει ἐνδιαφέρον καὶ συγκίνησιν, ἀλλὰ δὲν κατωρθώσατε νὰ τονίσετε τὰ σημεῖα ἀκριβῶς ποὺ ἔπρεπε περισσότερο νὰ ἐξαρθοῦν, καὶ νὰ διαμορφώσετε ὕφος περισσότερο ἔντονον καὶ παραστατικόν. Περιμένομεν καλύτερα πράγματα διὰ νὰ σᾶς ἐμφανίσωμεν. Ἀλλωστε, ἔχετε καιρὸν ἀκόμη. — κ. Ἰ. Κ. Βελλᾶ. Ἂν δὲν σᾶς ἀπαντήσαμε ἀκόμη γιὰ τὸ «Ὄνειρο τῆς λευτεριᾶς μας», θὰ πῆ ὅτι δὲν τὸ εὑρήκαμε εἰς τοὺς φακέλλους μας. Πάντως, τὰ νέα ποιήματα ποὺ μᾶς στέλλετε δὲν εἶναι δημοσιεύσιμα. Τὸ πρῶτο, «Τί γένονταν σὰν ἐψὲς στὰ Μπιζάνι», θυμίζει ἔμμετρον χρονογραφίαν. Τὸ ἄλλο, εἶναι αὐτοσχέδιοι στίχοι χωρὶς ἐνδιαφέρον. Ἀφῆστε αὐτὰ τὰ θέματα. Δὲν ἠμποροῦν νὰ ἐμπνεύσουν ἀξιόλογα πράγματα, καὶ μάλιστα σὲ τόσο νέους. — Ἀθηναῖον. Οἱ στίχοι σας ὑστεροῦν τόσον ἀπὸ ἀπόψεως μορφῆς ὅσο καὶ ἀπὸ ἀπόψεως περιεχομένου. Ἐργασθῆτε. — κ. Φ. Ἰ. Ἀδ. Κωνῃπολιν. Τὸ «Πάνω ἀπ' τὴ μηλιά» ἔχει αἴσθημα καὶ λυρικὴν διάθεσιν, ὡς σύνολον ὅμως δὲν εἶναι τόσον ἱκανοποιητικὸν ὥστε νὰ μᾶς ἐπιτρέπῃ νὰ σᾶς παρουσιάσωμεν. Τὰ ἄλλα πολὺ μετριώτερα, καὶ μὲ φανερὴ τὴν ἐπίδρασι μερικῶν ἀπὸ τοὺς νεωτέρους ποιητάς μας. — κ. Α. Κ. Σκαρίνου. Στὸ ποίημά σας «Στὴν Ἄνοιξη» ὑπάρχει πολλὴ πεζολογία, καθὼς καὶ στιχουργικὰ λάθη. Ἔχει ὅμως κάποια δροσιὰ ποὺ θυμίζει δημοτικὸ τραγοῦδι. Ὡς πρὸς τὸ «Νανούρισμα», ὁ τόνος τῆς ἀφηγήσεως καὶ τὸ ὅλον ὕφος δὲν κατορθώνουν νὰ δημιουργήσουν ἀτμόσφαιραν οὔτε θρύλου οὔτε ἠθογραφικοῦ διηγήματος. — κ. Ὀρ. Π. Ζάκυνθον. Πρέπει νὰ κάμετε ὑπομονὴν καὶ νὰ μελετήσετε πολὺ ἀκόμη. Οἱ στίχοι σας κοινοὶ καὶ ἄτεχνοι· τὸ πεζογράφημα φαίνεται ὅτι εἶναι «τὸ πρῶτον τὸν ὁποῖον ἐφτιάσατε στὴ ζωή σας». Θὰ σᾶς συμβουλεύαμε, τοὐλάχιστον πρὸς τὸ παρόν, νὰ περιωρίζατε τὴν ἐργασίαν εἰς τὴν περιγραφὴν προσώπων ποὺ σᾶς εἶναι πλησιέστερα καὶ ποὺ ζοῦν σὲ περιβάλλον γνωστό σας. Πρὸς τί ὁ ἄγγλος ζωγράφος Γκάρι, τὸ ψῦχος τοῦ Λονδίνου, ἡ Μαριέττα, ἡ Ροζίτα, κτλ.; — δ. Β. Γ. Ἐνταῦθα. Οὔτε αὐτὰ δὲν εἶναι δημοσιεύσιμα. Ἔχουν μετρικὰ λάθη καὶ πολλὲς ἀντιποιητικὲς ἐκφράσεις. Πρέπει νὰ διαλέγετε μὲ περισσότερη προσοχὴ τὰ ἐπίθετά σας, τὰς παρομοιώσεις σας. Π. χ., μιὰ «ἀχτίδα ἥλιου» δὲν μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθῇ «φουντωτή» γιὰ νὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ ὁμοιοκαταληξία μὲ τὸ «ὑδυτή», οὔτε μπορεῖ νὰ εἶναι «σὰν τὴν πιερροτίνα» ἐπειδὴ ὁ ἄλλος στίχος τελειώνει μὲ τὴ λέξι «κουρτίνα». Γράφετε, ἀκόμη, σὲ ἄλλο ποίημα: «ματιές... πρωτακουσμένες»! — κ. Π. Ε. Γύθειον. Ἔχετε τὴν αἴσθησιν τοῦ ρυθμοῦ καὶ

ὁ στίχος σας εἶναι ὁμαλὸς καὶ σχεδὸν ἄρτιος. Γιατί ὅμως τόση μανία κατασταροφῆς στὰ «Λόγια τοῦ Θεοῦ»; Τὸ ποίημα δὲν μᾶς πείθει, διότι δὲν εἶναι πραγματικὰ δυνατό, μεγαλόπνοο. Ἡ διάθεσίς του φαίνεται πλαστή, ἠθελημένη. Τὸ «Τοπεῖο» ἔχει περισσότερη δροσιὰ καὶ πηγαῖον αἴσθημα. Στεῖλτε μας κάτι ἄλλο τοῦ εἴδους αὐτοῦ. Καὶ γ' ἀποφεύγετε τὰ ὑποκοριστικά. Μποροῦν νὰ μεταβάλουν καὶ τὸν καλύτερο στίχο σὲ παιδικὸ ψέλλισμα. — Τακτικὸν ἀναγνώστην. Μόνον ἀπὸ τὴν «Ἀνακύκληση», δηλαδὴ ἀπὸ ἐννέα στίχους, νομίζετε ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ σᾶς δώσωμε τὴν τόσον γενικὴν γνώμην ποὺ ζητᾶτε, καὶ νὰ ἀπαντήσωμεν στὰ «ἐρωτηματικά» σας, ποὺ οὔτε κἂν τὰ διατυπώνετε, μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι «σὰν κριτικὸς ἐργασίας νέων, ἡ «Νέα Ἑστία» θὰ τὰ γνωρίζει καλύτερα ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἰδίους»; Γιὰ νὰ περιορισθοῦμε στὴν κρίσι τοῦ ποιήματος ποὺ μᾶς στέλνετε, πρέπει νὰ σᾶς ὁμολογήσουμε ὅτι δὲν κατωρθώσαμε νὰ καταλάβωμε ἂν εἶναι γραμμένο σὲ ἐλεύθερο στίχο. Ἂν ναί, σᾶς ὑπενθυμίζομε ὅ,τι ἐτονίσαμε τόσες φορές: ἔχει καὶ ὁ ἐλεύθερος στίχος — πολὺ δυσκολώτερος ἀπὸ τὰ γνωστὰ μέτρα — τὸν ρυθμό του, τὰ τεχνικά μυστικά του. — κ. Στρ. Ραμ. Πειραιᾶ. Εὑρήκαμε καὶ τὸ πρῶτο διήγημα ποὺ μᾶς στείλατε, τίς «Τραγωδίες». Κι' αὐτό, καὶ τὸ ἄλλο, τὸ χωρὶς τίτλο, δείχνουν κάποια παρατηρητικότητα, τὰ θέματά τους ὅμως εἶναι κοινά, καὶ τίποτα δὲν τοὺς προσδίδει προσωπικώτερον τόνο. Τὸ ὕφος σας, ἀνώμαλο, μὲ πολλὲς ἀκυρολεξίες, λανθασμένες ἐκφράσεις, καὶ λέξεις ποὺ δὲν ὑπάρχουν ἢ ποὺ δὲν μποροῦν νὰ χρησιμοποιηθοῦν μὲ τὴν σημασίαν ποὺ τοὺς δίδετε. Ἀλλὰ καὶ ἡ ψυχολογία τῶν προσώπων σας ἐντελῶς συμβατική. Δὲν κατορθώνετε νὰ παρουσιάσετε ἀνθρώπους ζωντανούς, μὲ καθαρὸ περίγραμμα καὶ ἀτομικότητα. Μὴ βιάζεσθε. Ἐργασθῆτε. Οἱ πολλὲς ἀνορθογραφίες σας προδίδουν ὅτι πρέπει ἀκόμη νὰ μελετήσετε πολύ, καὶ ὄχι μόνον λογοτεχνίαν. — κ. Ρ. Ρ. Θεσ)κην. Ἂν εἶχε περισσότερη πρωτοτυπία στὴν ἔκφρασιν ἀλλὰ καὶ περισσότερη μουσικότητα καὶ λυρικὴν διάθεσιν, τὸ «Καὶ ὅ,τι τὼ καθεξῆς» θὰ μποροῦσε νὰ δημοσιευθῇ, παρ' ὅλην τὴν φανερὰν ἐπίδρασιν γνωστῶν ἀπαισιοδόξων ποιητῶν. Τὰ κορίτσια τῶν ἐπαρχιῶν ἔχουν ἐμπνεύσει σὲ γνωστοὺς ποιητάς μας ὡραῖα ποιήματα, ἐνῷ τὸ «Ὦ σεῖς» ὑστερεῖ. Στεῖλτε μας, ἀργότερα, καὶ ἄλλους στίχους σας. — κ. Στ. Λ. Πουλ. Ἐνταῦθα. Καὶ γιὰ σᾶς θὰ μποροῦσαμε νὰ ἐπαναλάβωμε ὅ,τι ἐτονίσαμε ἀνωτέρω: ἡ ψυχολογία τῶν προσώπων σας εἶναι ἐντελῶς συμβατική, καὶ δὲν κατορθώνει νὰ μᾶς πείσῃ ὅτι εἶναι ζωντανοὶ ἄνθρωποι. Γενικῶς, τόσο τὸ «Γράμμα χωρὶς ἀπάντησι» ὅσο καὶ τὸ «Ἐμέν' ἀγαπᾶ ἀκόμη», προχειρογραμμένα. — κ. Α. Δ. Μπλ. Ἰωάννινα. Μᾶς γράφετε ὅτι μᾶς στέλλετε «δυὸ ἀκόμα κομμάτια σας» ἐνῷ στοὺς φακέλλους μας, μαζὶ μὲ τὸ γράμμα σας, δὲν εὑρίσκομε παρὰ μόνο «Τ' ἀρχοντικό». Δὲν εἶναι ὅμως δημοσιεύσιμο. Καὶ τὸ θέμα κοινό, ἀλλὰ πρὸ πάντων τὸ ὕφος σας, μὲ τοὺς πολλοὺς πλατυασμούς, δὲν εἶναι καθόλου σφιχτοδεμένο καὶ δὲν ἔχει οὔτε χρῶμα οὔτε κομψότητα. — κ. Ν. Ντ. Καλάμας. Οἱ στίχοι σας ἔχουν ρυθμὸ καὶ πραγματικὴ διάθεσι, ἀλλὰ καὶ πολλὲς λέξεις ἀντιποιητικές, πολλὲς ἐκφράσεις λαϊκὲς ποὺ καταστρέφουν τὸ σύνολο. Πάντως, ξεχωρίζουμε τὰ «Πρωτόβροχα». Ν' ἀποφεύγετε τοὺς παρεφθαρμένους τύπους, ὅπως π.χ. τὰ «τώρανες», «τότενες», κλπ. — κ. Π. Π. Σιάτιστα. Πολλὲς χασμωδίες. Τὸ νόημα, μέσ' ἀπὸ τοὺς στίχους, δύσκολο καὶ στριφνό. Ἐκφράσεις πρόχειρες, ἀντιποιητικές, ἀπαράδεκτες. Στεῖλτε μας κάτι ἄλλο. — κ. Ν. Βαρ. Καὶ πάλιν τὰ ὑποκοριστικά) στιγμούλα - παιδούλα), ποὺ εἶναι μὲν εὔκολες ὁμοιοκαταληξίες, δίνουν ὅμως στὸν στίχο τόνον ἐντελῶς παιδικόν. Στὶς «Φωνοῦλες» βρίσκουμε ἀκόμη τὴ λέξι «ἀναρμωνία», ἴσως ἀντὶ «δυσαρμονία». Τὸ «Μιλούσαμε, καλή μου», κοινὸ καὶ πεζό. Μὴ βιάζεσθε νὰ ἐμφανισθῆτε.

Η "ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ,,

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΑΡΧΕΙΟΝ

ΤΕΤΡΑΜΗΝΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑ

Διευθυντὴς: Ν. Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ, Διευθυντὴς Ἱστορ. Ἀρχείου Κρήτης

(Βιβλιογραφίαι, μελέται, κριτική, ὑλικὸν σχετικὸν μὲ τὴν νεοελληνικὴν ἱστορίαν, φιλολογίαν καὶ λαογραφίαν)

Κυκλοφοροῦν:

Τὸ Α' τεῦχος τοῦ Α' τόμου (1935) μεγ. 8ον, σ. 174, δρ. 75.
Αἱ ἀνατυπώσεις ἐκ τοῦ Α' τεύχους.
Σ. Π. Βογιατζάκη καὶ Ν. Β. Τωμαδάκη: «Σολωμικὴ Βιβλιογραφία» μεγ. 8ον σ. 64, δρ. 30.
Ν. Β. Τωμαδάκη: «Ἀνδρέας Κάλβος, Συμπληρωματικὰ Σολωμικῆς Βιβλιογραφίας» μεγ. 8ον σ. 30, δρ. 15.

Τυπώνεται:

Τὸ παράρτημα τοῦ Α' τεύχους:
Ν. Β. Τωμαδάκη: «Ἐκδόσεις καὶ χειρόγραφα Διονυσίου Σολωμοῦ».

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΠΩΛΗΣΙΣ: **Ι. Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ καὶ Σία** ΣΤΑΔΙΟΥ 46α ΑΘΗΝΑΙ

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ "ΘΕΜΙΣ,, Ι. Δ. ΚΩΥΣΙΔΟΥ & Π. Π. ΚΑΡΔΑ · ΦΑΒΙΕΡΟΥ 41